

Пролетары ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 41 (2880)
14 настычніка 1977 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

Карціна народнага мастака Беларусі М. Савіцкага, работу над якой ён нядаўна закончыў, названа «Першыя дэкрэты». Яна — аб велічы Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, аб людзях, якія здзейснілі яе, аб значэнні першых дэкрэтаў новай дзяржавы. У кампазіцыю карціны ўведзена больш чым пяцьдзесят гістарычных асоб.

Вось што гаворыць пра яе аўтар: «Я не ведаю, ці збіраліся калі-небудзь вось так, як на маёй карціне, усе разам вакол доўгага, пакрытага чырвоным абрусам стала адлюстраваныя мною людзі. Але для мяне важна, што яны — сябры па духу, рыцары рэвалюцыі — былі побач. Той, хто ўважліва будзе глядзець карціну, убачыць, што агульныя абрысы ўсёй групы як бы нагадваюць распасцёртыя крылы. На маю думку, гістарычны момант прыняцця першых дэкрэтаў быў першым магутным узмахам крылаў нашай дзяржавы».

Падпалкоўнік КАВАЛЁНАК

Уладзімір Васільевіч

Камандзір касмічнага карабля «Саюз-25» Уладзімір Васільевіч Кавалёнак нарадзіўся ў 1942 годзе ў вёсцы Белае Крунскага раёна Мінскай вобласці.

Пасля заканчэння Балашоўскага вышэйшага ваеннага авіяцыйнага вучылішча лётчыкаў служыў у ваенна-транспартнай авіяцыі, апошні час на пасадзе камандзіра карабля. Налятаў больш чым 1.600 гадзін, з'яўляецца інструктарам парашутна-дэсантнай падрыхтоўкі ВПС.

У. В. Кавалёнак — член Камуністычнай партыі Савецкага Саюза з 1962 года.

У атрад касманаўтаў Уладзімір Васільевіч быў залічаны ў 1967 годзе. Прайшоў поўны курс падрыхтоўкі да касмічных палётаў, правіўшы пры гэтым глыбокія веды і тэхнічную эрудыцыю. Неаднаразова ўдзельнічаў у кіраванні палётамі пилатуюемых касмічных караблёў і арбітальных станцый.

У 1976 годзе без адрыву ад работы ў Цэнтры падрыхтоўкі касманаўтаў У. В. Кавалёнак закончыў Ваенна-паветраную акадэмію імя Ю. А. Гагарына.

У адпаведнасці з праграмай даследавання касмічнай прасторы 9 кастрычніка 1977 года ў 5 гадзін 40 мінут маскоўскага часу ў Савецкім Саюзе ажыццёўлены запуск касмічнага карабля «Саюз-25», пилатуюмага экіпажам у складзе камандзіра карабля падпалкоўніка Кавалёнака Уладзіміра Васільевіча і бортінжынера Руміна Валерыя Віктаравіча.

11 кастрычніка 1977 года пасля заканчэння работ на караблі «Саюз-25» касманаўты таварышы Кавалёнак

НА КАСМІЧНАЙ АРБІЦЕ

Уладзімір Васільевіч і Румін Валерыя Віктаравіч вярнуліся на Зямлю.

У 6 гадзін 26 мінут маскоўскага часу спускаемы апарат з касманаўтамі зрабіў мяккую пасадуку на тэрыторыі Савецкага Саюза за 185 кіламетраў на паўночны захад ад горада Цялінаграда.

Перад спускам з арбіты касманаўты ажыццявілі арыентацыю карабля, затым была ўключана тармазная рухальная ўстаноўка. Пасля заканчэння работы рухавіка

адбылося раздзяленне адсекаў карабля, і спускаемы апарат перайшоў на траекторыю зніжэння.

Пасля тармажэння ў атмасферы на разліковай вышыні была ўведзена ў дзеянне парашутная сістэма. Непасрэдна ля Зямлі спрацавалі рухавікі мяккай пасадукі, і спускаемы апарат прыземліўся ў зададзеным раёне.

Стан здароўя касманаўтаў Кавалёнака У. В. і Руміна В. В. пасля прыземлення добры.

РУМІН

Валерыя Віктаравіч

Бортінжынер касмічнага карабля «Саюз-25» Валерыя Віктаравіч Румін нарадзіўся ў 1939 годзе ў Камсамольска-Амуры.

Пасля заканчэння тэхнікума служыў у радах Савецкай Арміі. У 1961 годзе В. В. Румін стаў студэнтам Маскоўскага лесатэхнічнага інстытута. Пасля заканчэння інстытута Валерыя Віктаравіч працуе ў канструктарскім бюро, дзе правіў сябе ініцыятыўным і эрудзіраваным інжынерам, удзельнічаючы ў распрацоўцы і выпрабаваннях новых узораў касмічнай тэхнікі.

В. В. Румін — член Камуністычнай партыі Савецкага Саюза з 1972 года.

У атрад касманаўтаў Валерыя Віктаравіч быў залічаны ў 1973 годзе, прайшоў поўны курс падрыхтоўкі да касмічных палётаў.

В. В. Румін прымаў актыўны ўдзел у кіраванні палётамі пилатуюемых касмічных караблёў і арбітальных станцый.

60 З КАСТРЫЧНІКАМ У СЭРЦЫ

ЁСЦЬ НА ПОДЗВІГІ ПОЗВА...

пейшаю з'яваю пачыналася новая біяграфія маіх землякоў.

Помню незвычайны, хваляючы сход на пачатку пяцідзясятых гадоў, які адбываўся ў самай вялікай вясковай хаце і на які прыйшла ўся вёска, каб вырашыць свой лёс; помню, як наладжвалася незвычайная для маіх землякоў калектыўная праца, як пакрысе спрадвечная ручная работа замянялася машынай, як самааддаёна, шмат — і днём, і ноччу — працаваў мой бацька, адзін з калгасных кіраўнікоў, прыхільнікаў новага ладу жыцця.

На сёння мы, каму ўжо ля трыццаці гадоў ці крыху і больш, добра адчулі цану міру, адчулі цану працы на карысць Радзіме, адчулі цану дружбы і кахання, удач і прайнікаў, зведалі шчасце і трывогі бацькоўства, адказнасці за лёс новага пакалення, за лёс нашай будучыні — г. зн., сталі ўжо сталымі грамадзянамі, здольнымі рабіць вялікія справы, на якія заўсёды, як пісаў паэт, ёсць пошвы...

Мае равеснікі, якія прысвяцілі сябе літаратуры, ужо бачылі шмат чаго, умеюць стала думаць, разважаць, ацэньваць падзеі і факты. Наперадзе, аднак, вялікія задачы: здолець пра ўсё гэта добра напісаць. Напісаць пра свой час і пра сваіх сучаснікаў.

І дзе б ні быў, што б ні рабіў кожны з нас, з намі заўсёды Кастрычнік. Ён дазволіў нам, беларусам, як і другім нашым братам па Саюзе, нарадзіцца вольнымі, роўнымі сярод іншых народаў нашай вялікай краіны, дазволіў нам вучыцца, выбіраць па густу працу, а нам, літаратарам, пісаць на роднай мове. Кастрычнік патхніў нас сваімі ідэямі, сфарміраваў нашу свядомасць, грамадзянскае аблічча, і мы кожны дзень, кожную хвіліну жывём, працуем з ім у сэрцы, як будучы мець яго ў сэрцы наступнага пакалення: справы, ідэі Кастрычніка вечныя і неўміручыя.

Генрых ДАЛІДОВІЧ.

«СОВЕТСКИЙ ПИСАТЕЛЬ», 1978

«Библиотека поэта» папаяняецца аднатомнікам народнага песняра Беларусі Я. Коласа. У яго ўключаны вершы, якія раней не перакладаліся на рускую мову, а таксама творы, перакладзеныя ў новай рэдакцыі.

Выйдуць «Жыццёвыя клопаты» І. Мелена. Драматычныя творы І. Шамякіна ўключаны ў яго кнігу «Экзамен на восень». З цікавасцю сустрэнуць аматары пазытыўных кнігі П. Панчанкі «Крыж сойкі», С. Грахоўскага «Зазіман», П. Макаля «Дотык да зямлі».

Багата будзе прадстаўлена наша проза. Усеагуны чытач пазнаёміцца з раманам І. Чыгрынава «Апраўданне крыві», з кнігай І. Навуменкі «Замляц жаўталісця», з раманам А. Савіцкага «Верай і прададай».

Нарысы В. Мысліўца складуць кнігу «Крылаты канвеер». Дакументальная аповесць Л. Прошкі «За Добрыцай-рэчкай» прысвечана будаўнікам Мазырскага нафтаперапрацоўчага заводу.

«Святло імя твайго» — першая кніга на рускай мове маладога празаіка Э. Ярашэвіча.

Асобным выданнем выйдзе раман Т. Хадкевіча «Песня Дзвіны» і раман М. Садковіча «Мадам Любоў».

Кнігу А. Капусціна «Мерай закона і сумлення» склалі аповесць «Справа прадаўца Арэшні», а таксама «Дзённік судзі».

У сапраўднае тэатральнае свята выліўся юбілей народнага артыста СССР Леаніда Рахленкі. Павіншаваць яго прыйшлі налегі па працы, прадстаўнікі творчых саюзаў, грамадскасці, удзячныя гледачы.

На здымку: юбіляра віншуе народны пісьменнік БССР Іван Шамякін.

Фота У. КРУКА.

ЧАСОПІСЫ ў КАСТРЫЧНІКУ

«ПОЛЫМЯ»

У пачатку нумара змешчаны тэкст Гімна Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і Дзяржаўнага Гімна Беларускай ССР.

«Дзеля добра твайго, Радзіма» — так называецца падборка матэрыялаў, прысвечаных прыняццю новай Канстытуцыі ССР. Думкамі дзеляцца Б. Сачанка і М. Кругавых.

Публікуюцца вершы М. Танка, В. Жуковіча, А. Русецкага, І. Леткі, М. Мятліцкага.

Друкуецца пачатак рамана Л. Дайненкі «Людзі і маланкі», апавяданне народнага паэта Беларусі П. Броўкі «Законы сэрца», «Абразкі» Ф. Янкоўскага.

С. Паўлаў выступае з публіцыстычным артыкулам.

Артыкул А. Вярцінскага «Нарадаў братніх дружны хор...» (аб інтэрнацыянальных сувязях беларускай савецкай літаратуры), успаміны пра народнага пісьменніка Беларусі М. Лынькова П. Панчанкі, Я. Скрыгана, К. Кірэенкі, аб'яднаны ў раздзеле «Крытыка і літаратуразнаўства».

«МАЛАДОСЦЬ»

Нумар адкрываецца вершамі Ю. Свіркі. Пазізія прадстаўлена таксама творами А. Лойкі, М. Пранопавіча, П. Прыходзькі, А. Цвяха. Друкуецца заканчэнне аповесці Я. Радкевіча «Антаніна» і дакументальная аповесць У. Янутава «Віхурны досвітан».

Часопіс правёў анкету «Наш кастрычнік».

На пытанні, пастаўленыя рэдакцыяй, адказваюць паэт Р. Барадулін, кампазітар І. Лучанок, кінарэжысёр В. Нікіфараў, акцёр Л. Улашчанка.

«БЕЛАРУСЬ»

Пра новую Канстытуцыю ССР піша ў артыкуле «Вызначальная веха гісторыі» доктар гістарычных навук Н. Каменская. Змешчана апавяданне М. Паракневіча «Пунсоўныя яблыкі», нарыс М. Вышынскага «Сямейная прычына», заканчэнне дакументальнай аповесці В. Клячковай «Сіла вернасці».

Ёсць у нумары пастаянная падборка «Навіны мастацтва», рэцэнзіі на новыя кнігі.

«НЕМАН»

Пад рубрыкай «Галасы маладых» змешчаны вершы В. Хадановіча. Публікуюцца аповесці «Вара» К. Швелевай і «Дзень Юпіцера» М. Круля, заканчэнне рамана Э. Ялугіна «Апошні князь». Падборку вершаў лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР В. Віткі «Вышыні святла» з беларускай мовы пераклалі І. і Л. Міхайлавы.

У артыкуле «Аповесці і фільмы» Е. Бондарава разглядае праблемы ўвасаблення прозы лаўрэата Дзяржаўнай прэміі ССР В. Быкава на экране.

Рэцэнзуюцца кнігі А. Грачанікава «Зорні мурганы», манаграфія А. Станюты «Спасціжэнне чалавека. Творчасць Дастаеўскага 1840—1860 гадоў», М. Іоські «Мікалай Судзілоўскі-Русель» і іншыя.

УСЕНАРОДНАЕ СВЯТА

У ДOME літаратара адбыўся ўрачысты мітынг, прысвечаны прыняццю новай Канстытуцыі СССР. Мітынг адкрыў першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, народны пісьменнік рэспублікі Іван Шамякін. У сваёй прамове ён адзначыў, што дзень 7-га кастрычніка будзе неабходным для савецкага народа. У гэты дзень прынята новая Канстытуцыя — Асноўны Закон Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Па значнасці і значэнню такую падзею ў гісторыі нашай краіны і ў гісторыі ўсяго чалавецтва можна параўнаць з паяўленнем «Маніфеста Камуністычнай партыі» — першага праграмага дакумента навуковага камунізму і прыняццем першых Ленінскіх дэкрэтаў. Тое, што наша новая Канстытуцыя была прынята напярэдадні святкавання 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, сказаў Іван Шамякін, сведчыць аб непарыўнай сувязі гэтых высокіх падзей, калі адна знамянальная падзея як бы дапаўняе другую, раскрываючы ўсю свету веліч і моц Савецкай краіны. «Усенароднае абмеркаванне праекта Канстытуцыі, — чытуе прамова слова з даклада Л. І. Брэжнева «Аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання» на сёмай нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета СССР дзейнага склікання, — працягвалася чатыры месяцы і было ў поўным сэнсе слова ўсенародным. Усяго ў ім прыняло ўдзел звыш ста сарака мільёнаў чалавек, гэта значыць больш як чатыры пятае дарослага насельніцтва краіны... Абмеркаванне праекта Канстытуцыі ў логічным выніку выйшла далёка за межы аналізу самога тэксту. Яно вылілася ў шырокую, справядлівую ўсенародную размову аб важнейшых, хвалюючых савецкіх людзей пытаннях нашага жыцця».

Іван Шамякін спыніў увагу прысутных на артыкуле 47 Канстытуцыі СССР, дзе гаворыцца, што «Грамадзянам СССР у адпаведнасці з мэтай камуністычнага будаўніцтва гарантуецца свабода навуковай, тэхнічнай і мастацкай творчасці. Яна забяспечваецца шырокім разгортваннем навуковых даследаванняў, вынаходніцкай і рацыяналізатарскай дзейнасці, развіццём літаратуры і мастацтва. Дзяржава стварае неабходныя для гэтага матэрыяльныя ўмовы, аказвае падтрымку добраахвотным таварыствам і творчым саюзам, арганізоўвае ўкараненне вынаходстваў і рацыяналізатарскіх прапаноў у народную гаспадарку і іншыя сферы жыцця. Права аўтараў, вынаходнікаў і рацыяналізатараў ахоўваюцца дзяржавай». Ён падкрэсліў, што гэты артыкул — яшчэ адно сведчанне ўвагі Камуністычнай партыі, увагі ўсяго савецкага народа да мастацкай творчасці.

— Мы, беларускія пісьменнікі, — сказаў далей Іван Шамякін, — горача і сардэчна дзякуем Камуністычнай партыі, яе Цэнтральнаму Камітэту, Палітбюро і асабіста Генеральнаму сакратару ЦК КПСС, Старшынні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР Леаніду Ільічу Брэжневу за няспыныя клопат і увагу аб развіцці літаратуры і мастацтва, культуры савецкага народа і запэўніваем, што

будзем працаваць з новым творчым уздымам, каб нашы творы былі вартымі гераічнай сучаснасці.

Прысутныя гарачымі апладысмантамі сустрэлі віншаванне ў сувязі з прыняццем новай Канстытуцыі.

Слова атрымаў паэт Генадзь Бураўкін. Ён гаварыў аб рэдкім шчасці, якое выпала на долю сёняшніх пакаленняў савецкіх людзей, быць сведкамі і ўдзельнікамі надзвычайнай гістарычнай падзеі — прыняццю новай Канстытуцыі СССР. У тэксце Канстытуцыі зафіксаваны вопыт і тых, хто ў барацьбе і ў мірнай стваральнай працы адстойваў і замацоўваў завабны Кастрычнік, і тых, хто побач з намі будзе камунізм. Дзень прыняццю Канстытуцыі развітога сацыялізму назаўсёды застанецца як свята ў памяці чалавецтва, і наш абавязак усімі сіламі, усімі сродкамі прапагандаваць новую Канстытуцыю.

Зразумела хваляванне ўсіх прысутных па ўрачыстым мітынгу, калі пісьменнікі са словамі ўдзячнасці звярталіся да роднай Камуністычнай партыі і запэўнівалі, што яны, добра ўсведамляючы сваю адказнасць перад народам, прыкладуць усе намаганні, каб стварыць глыбокі праўдзівы летапіс гераічных спраў працоўнага чалавека — змагацца за мір на зямлі, будаўніцтва камунізму.

Малады пісьменнік Генадзь Пашкоў з трыбуны мітынгу сказаў:

— Новая Канстытуцыя — духоўная аснова нашага сучасніка. Ухваляючы яе ўсім сэрцам, мы, пісьменнікі, разам з тым павінны вывучаць яе з асаблівай увагай, так, як вывучаем жыццё сучасніка, асобу чалавека. І нашы святы абавязак — ісці праз жыццё велічым сцяг камунізму, высока ўзняты над светам.

З гарачай аднадумнасцю гаварылі пісьменнікі аб гістарычным дакуменце, які ў поўнай меры ўвабляе велізарныя палітычныя і сацыяльна-эканамічныя завабны першай у свеце дзяржавы працоўных, сведчыць аб вялікай і прыкатыгальнай сіле савецкага ладу. Пісьменнікі Анатоль Шаўня, Аляксандр Капусцін, Аркадзь Савеліч, Мікалай Кружавы падкрэслівалі ў сваіх выступленнях агульную думку поўнага адабрэння прынятай новай Канстытуцыі, расказвалі, з якой велізарнай увагай літаратары Беларусі, як і ўсе савецкія людзі, сачылі за работай сесіі Вярхоўнага Савета СССР, вывучалі даклад таварыша Леаніда Ільіча Брэжнева аб праекце Канстытуцыі і выніках яго ўсенароднага абмеркавання.

Савецкія пісьменнікі — актыўныя будаўнікі камунізму. Разам з усімі савецкімі народам яны рыхтуюцца да сустрэчы слаўнага юбілею — 60-годдзя Вялікага Кастрычніка. Натхнёна працуючы над новымі творами, яны памагаюць як мага багачэй і глыбей адлюстраванне сёняшняе жыццё, стварыць грунтоўныя ідэйна-мастацкія вобразы нашага сучасніка.

З асаблівым уздымам удзельнікі мітынгу накіравалі ў адрас ЦК КПСС, асабіста Леаніда Ільіча Брэжнева тэлеграму з нагоды знамянальнай падзеі — прыняццю новай Канстытуцыі СССР.

НОВАЯ Канстытуцыя СССР, што ўвасобіла ў сабе калектыўны розум мільёнаў нашых людзей, прынята. Асноўны Закон жыцця і дзейнасці людзей Краіны Саветаў становіцца яркім светачам усіх народаў планеты. Я ўяўляю, як разам з усімі савецкімі народам радуецца і захапляецца новай Канстытуцыяй мае землякі, салігорцы.

Адзін з іх доўгі час захоўваў у сябе даволі адмысловую магнітафонную стужку і ад выпадку да выпадку запуская яе ў круг блізкіх знаёмых. З магнітафона раптам пачыналася моцна і забавна гучаць шматгалосае баканне чарады авечак і працягвалася яно да таго часу, пакуль стомлены і раздражнёны пастух не пачынаў ляскаць, нібы страляць, у авечак пугай.

Цяпер я іншы раз праходжу паўз будынак тэхнікума і бывае што амаль не заўважаю яго — такім маленькім і заціснутым з усіх бакоў выглядае гэты будынак у параўнанні з тымі шматпавярховымі, што раскінуліся вакол яго і якія ўтварылі вялікую прыгожую вуліцу, названую імя Героя Савецкага Саюза, былога Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Васіля Іванавіча Казлова. Гэты чалавек у даваенныя часы працаваў у тутэйшых мясцінах дырэктарам МТС, у часы фашысцкай акупацыі ўзначальваў партызанскае злучэнне Мінскай вобласці і ваяваў з акупантамі зноў жа ў гэтых мясцінах. Пасля вайны Казлоў многа зрабіў і ў разведванні старобінскіх пакаладаў калійных солей і затым — у будаўніцтве і камбінатаў, і горада.

СВЕТАЧ НАРОДАЎ

Унікальнасць стужкі была ў тым, што запіс у свой час рабіўся з айна Салігорскага горна-хімічнага тэхнікума: будынак лічыўся самым значным у маладым горадзе, узвышаўся нават над лесам. А навокал — выпасы, авечкі заходзілі іншы раз нават у пад'езд.

Гэта штрышок нядаўняй гісторыі майго роднага краю. А калі заірнуць крыху далей, то можна ўспомніць і тваністыя моманты непадалёку, і пясчаныя ўгоддзі для сялянскага ворыва, і вузкую дакалгасную палоску майго бацькі, якая не давала сям'і хлеба нават на паўгода.

Людзі галадалі, але ніхто з мясцовых жыхароў не ведаў, што ў нетрах тых мясцін, дзе яны жылі, захоўваюцца невычэрпныя багаці пладароддзя — калійныя ўгнаенні. Яны здолны адродзіць не толькі Старобіншчыну і Случчыну, а і ўсю Беларусь, павялічыць ураджайнасць ва ўсёй нашай краіне.

Будаўніцтва калійных камбінатаў абумовіла будаўніцтва новага горада. Закладка яго адбылася ў 1958 годзе. Мне добра помніцца гэта, бо давалася перамаць узды і закладчы першага каменя.

Адзін з новых будынкаў — найлепшы корпус тэхнікума, затым першая Салігорская школа радавалі ўсіх нас і здзіўлялі грандыёзнасцю. Мой брат пайшоў працаваць выкладчыкам гісторыі ў гэтым тэхнікуме, я пасяліўся непадалёку ад горада ў сваёй роднай вёсцы, і аўдыторыі тэхнікума сталі для нас самым любімым месцам і гутарак, і назіранняў. З верхняга паверха было відно ўсё наваколле, і ў ціхае надвор'е можна было пачуць спеў птушак у лесе. Пачуць і запісаць на магнітафон. Ды галасы авечак здаліся майму сябру больш забавнымі.

Горад вырастаў хутка, камбінаты — адзін, другі, трэці — падганялі яго. Раздумваючы цяпер аб новай Канстытуцыі СССР, мне асабліва ярка ўспамінаюцца ўсе гэтыя пераўтварэнні майго роднага краю. Старыя нават не верылі, што так хутка, гэтак надзейна і трывала ўзнімуцца тут і магутныя хімічныя камбінаты, і вялікая трыкатажная фабрыка, і вырасце такі вялікі горад — на шэсцьдзесят тысяч чалавек.

Асабліва цяжка было павярнуць некаторым мясцовым жыхарам у тое, што тут пад зямлёю, а месцамі і пад іхнімі хатамі, пройдуць вялізныя шахты і адтуль будуць здабываць мільёны тон сільвініту для калійных ўгнаенняў. Іншы раз не ўлічвалі гэтыя людзі, які знтузіям, якая энергія тоіцца ў нашага савецкага народа, якія цуды можа стварыць вольная ініцыятыўная праца нашых людзей.

Хачу асоба сказаць пра людзей, пра маіх землякоў, жыццё і дзейнасць якіх — жывая Канстытуцыя, яе канкрэтнае, рэальнае выражэнне нашай гісторыі. У першыя пасляваенныя гады асноўныя функцыі ўзнаўлення і тварэння новага ўзр'ялі на сябе былыя франтавікі, людзі старэйшага пакалення. Такія, як Казлоў Васіль Іванавіч, многія мае землякі і аднавяскоўцы, а таксама і прыезджыя спецыялісты з другіх рэспублік і абласцей. Яны ўзначалілі прамісловую справу, далі ход вялікім падземным работам, пабудавалі першыя карпусы новага горада. І яны ж безупынна клапаціліся і аб тым, каб раслі і выхоўваліся маладыя свежыя кадры, па ініцыятыве старэйшых былі пабудаваны ў Салігорску і тэхнікум, і прафесійна-тэхнічнае вучылішча, і агульнаадукацыйныя школы. Ды і сваёй практыкай, асабістым прыкладам гэтыя людзі садзейнічалі росту новых кадраў. У гэтым таксама бачыцца асаблівае развіццё нашчага грамадства, якая цяпер зафіксавана ў Канстытуцыі.

У Салігорску цяпер, як і на ўсіх новабудуемых, вырастае столькі цікавых, высокаадукаваных, кваліфікаваных людзей, што ў мяне, калі прыязджаю туды, проста вочы разбягаюцца — пра ўсіх хацелася б напісаць, сказаць самае лепшае слова: яны заслугоўваюць гэтага. Яны развіваюць і ўдасканальваюць поступ вялікай хіміі, павялічваюць па колькасці і паляпшаюць якасць калійных ўгнаенняў, умела асвойваюць новыя метады работы, праводзяць механізацыю і аўтаматызацыю вытворчасці.

Тут мне прыходзіць на ўспамін дваццаць першы артыкул Канстытуцыі СССР, дзе сказана наступнае:

(Заканчэнне на стар. 4.)

Мітынг, прысвечаны прыняццю новай Канстытуцыі СССР, у Саюзе пісьменнікаў БССР. Выступіў Г. Бураўкін.

ПЕСНЯ ЎСХВАЛЯЕ ЗАКОН ЖЫЦЦЯ!

Сёмай паэтычнай пятніца праходзіла ў незвычайны дзень і стала як бы працягам тых урачыстасцей, што прайшлі ў ДOME літаратара 7 кастрычніка — у дзень прыняццю новай Канстытуцыі Краіны Саветаў. Адкрываючы паэтычную пятніцу, Пятрусь Макаль сказаў: — Сёння мы, пісьменнікі, разам з усімі савецкімі народам горача адобрылі нашу новую Канстытуцыю. У нашай краіне надзвычай спрыяльныя ўмовы для развіцця і выўлення самых розных чалавечых здольнасцей, дараванняў, талентаў. Камуністычная партыя вызначае талент

як народны, нацыянальны здабытак. На паэтычнай пятніцы мовай паэзіі паўнагучна і эмацыянальна выказвалася тое, што стала Законам жыцця — любоў да Радзімы, клопат пра чалавека, грамадзянская адказнасць за мірны дзень у свеце. Вершы аб Радзіме, партыі, аб духоўнай паўнаце лірычнага героя працыталі Эдзі Агняцет, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Пятрусь Макаль, Браніслаў Спрычан, Галіна Карканеўская, Уладзімір Нічляеў, Валерыя Маскаленка. Прагучалі песні і рамансы беларускіх нам-

пазітараў У. Алоўнікава, Л. Аболівіча, С. Картэса, Э. Зарыцкага, напісаныя на словы Цёткі, А. Русака, Г. Бураўкіна, У. Карызыны, Н. Тулушай. Прысутныя цёпла ўспрымалі выступленні лаўрэата Усесаюзнага і Міжнароднага конкурсаў салісткі Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР Л. Шамчуі, салісткі гэтага ж тэатра Ніны Казловай, заслужанай артысткі рэспублікі Волгі Шутавай. Аб сваёй працы з многімі беларускімі паэтамі падзяліўся кампазітар Эдуард Зарыцкі. У яго аўтарскім вынанні прагучала песня на словы Генадзя Бураўкіна «Лясныя салодкі». Для твэрчых работнікаў, настаўнікаў, камсамольскіх актывістаў, работнікаў культуры, студэнтаў, што сабраліся ў ДOME літаратара, паэтычная пятніца стала памятным святкам паэзіі.

Марына АРОЧКА.

**ВІТАННЕ, РЭСПУБЛІКА
«БЕЛАГА ЗОЛАТА»**

Гісторыя Узбекістана ярка ўвасабляе гераічныя працоўныя падзеі станаўлення новага савецкага ладу на ўзбейскім царскай Расіі. Сюды, у галодныя стэпы, вядомыя спрадвечнай сякутой і няўрадзівай, новае жыццё ішло цэлым шэрагам змен, грандыёзных па маштабах і па сваёй сутнасці. Ужо 17 мая 1918 года Старшыня Савета Народных Камісараў У. І. Ленін падпісаў дэкрэт аб вызваленні Туркестану 50 мільянаў рублёў на правядзенне ірыгацыйных работ. Дваццатыя гады далі імёны першым пераможным вышніям, пакараным энтузіязмам працоўных мас. У пустыні Кызылкумы ўпершыню на радасць чалавеку збочылі воды Амудар'і. На неўрадлівых стэпах разбегліся блакітныя стужкі каналаў, агульная даўжыня іх складала 800 кіламетраў.

Але гэта быў толькі зачыні ўсяго новага, што ішло на зямлі Узбекістана. Край дзікіх галодных стэпаў па воді розуму і рук чалавек за параўнаўча кароткі прамежак часу ператварыўся ў сучасны квітнеючы аазіс. Зараз на яго тэрыторыі 12 штучных мораў, вада іх на каналах агульная даўжыняй у 142 тысячы кіламетраў, нясе жыццядарную сілу па ўсё яго куткі. У мінулым, 1978-м годзе на зямлі Узбекістана здабыта 8,28 мільянаў тон «белага золата», што ў тры разы больш у параўнанні з 1937 годам. На баваўнявыя плантацыі прыйшла сучасная магутная тэхніка, якая значна аблегчыла іх працу, стварыла ўсе магчымасці для таго, каб памнажаць дары Узбейскіх стэпаў.

Такая яна, поўная слаўных эдалісценняў, біяграфія Узбекістана-баваўняраба, а ў сутнасці — біяграфія сучаснага аграрнага Узбекістана. Аднак яна будзе далёка непіпоўнай, калі мы не адзначым, што сённяшні Узбекістан — край развітай індустрыі, край высокай культуры. За гады Савецкай улады тут павысвалася 1,400 буйных прадпрыемстваў, якія прадстаўляюць 100 галін прамысловасці. Кошт іх 6 дзён яны даюць столькі прадукцыі, колькі яе было выпушчана за ўвесь 1918 год. У народнай гаспадарцы Узбекістана працуе 800 тысяч спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй адукацыяй. Гэта амаль у чатыры разы больш, чым было іх па ўсёй царскай Расіі. З 78 гарадоў рэспублікі 64 створаны ў савецкі час. Ва Узбекістане дзейнічае 26 тэатраў, звыш 10 тысяч клубаў і бібліятэк.

Старажытная сталіца Узбекістана — Ташкент — вырасла ў буйнейшы індустрыяльны і культурны цэнтр краіны. Разбураны землетрасеннем у 1966 годзе, горад іні некалі ў вайну даў прытулак тысячам галодных срод, прыгожа і горда ўстаў з руінаў працы будаўнікоў усяй савецкай рэспублікі.

Гэтымі днямі беларускі народ вітае пасланцоў братняй рэспублікі. 10 настрэчніка ў Мінску ўрачыстым мітынгам на Цэнтральнай плошчы былі адкрыты Дні Узбейскай ССР. Госьці наведалі Дом-музей І з'езда РСДРП, зрабілі наездку на мемарыяльны комплекс «Хатынь» і да Кургана Славы, пабывалі на многіх прадпрыемствах. А наперадзе яшчэ пямала цёплых сяброўскіх сустрэч у працоўных налётках, у студэнцкіх аўдыторыях, у сем'ях мінчан — будаўнікоў новага Ташкента.

Дні, прысвечаныя Узбекістану, працягнуцца да 16 кастрычніка.

Добры дзень, мой Узбекістан! Колькі летаў, колькі зім мінула з таго часу, як паспярала я з тваімі добрымі, душэўнымі, працавітымі людзьмі!
...Пыльныя, ваенныя дарогі,
У вагонах шум і цеснота.
Помніце,
праваўся праз трывогі
Голас друга:
«Ты — не сірата!»

З вершам Гафура Гульма «Ты — не сірата» звязана яшчэ памяць ваенных гадоў. Вуснамі свайго паэта гаварыла ўся зямля.

На тваіх вуліцах, у тваіх кішлаках, Узбекістан, часта сустракаліся незвычайныя семі: ішла жанчына-Маці ў анжурэні дзяцей чарнявых і русавалосых. Чуліся узбейскія, украінскія, беларускія словы. І было адно слова, якое гучала на ўсіх мовах аднолькава: «Мама!».

Што магло быць вышэй пачуццёў твайго братэрства, тваёй любові, Узбекістан?

Бяссонным, напружаным жыццём жыў горад працоўнага тылу — Ташкент. Ён пачынаў на фронт не толькі людзей, а боепрыпасы, цёплае адзенне, хлеб.

У ваенных шпіталях Сярэдне-Азіяцкай ваеннай акругі ачушвалі многія раненыя. Яны ад сэрца дзякавалі узбейскаму народу за дапамогу, спагаду, за вернуць здароўе.

У шпіталях я часта сустракала нашых землякоў, вывеззеных з гарачых баёў. Герой Савецкага Саюза, палачанін Андрэй Пісарэнка, маладая партызанка з Віцебшчыны Фёкла Струй, хлопцы родам з-пад Магілёва, Гомеля, з Міншчыны...

На узбейскай радыёхвалях часта гучалі беларускія перадачы. Яны расказвалі аб мужнасці партызан і воінаў Савецкай Арміі, аб суровых выпрабаваннях, у якіх умацоўвалася дружба народаў нашай краіны.

Гучалі палымныя вершы Купалы, Коласа, Броўкі, Куляшова, Танка, Глебкі, Панчанкі, Астрэйкі, баявое публіцыстычнае слова Крапівы, Чорнага, Лынькова.

Усё, што было напісана Якубам Кола-

**«МЫ ЧЭРПАЕМ ДУЖАСЦЬ
У ДРУЖБЕ ЛЮДЗЕЙ»**

сам у Ташкенте ў канцы 1941-га, у 1942 і 1943 гадах, — народны паэт чытаў па радыё сам. Побач з вершамі, у 1942 годзе ён прачытаў ліст-зварот да воінаў-узбейцаў: «Дом рускага — таясама і твой дом, дом украінца і беларуса — таясама і твой дом!.. Адзінства народаў дало нам перамогу ў мінулым, адзінства народаў з'яўляецца апорай нашай сённяшняй магчымасці, адзінства народаў — ключ да заўтрашняй перамогі».

Многія беларускія радыёперадачы для узбейскага вшчання даваліся рыхтаваць і весці мне. Лічыла гэта самым адказным баявым даручэннем (побач з выступленнямі ў шпіталях і ваенных частках).

У той час я адрывала для сябе шчодры пазычны свет людзей Узбекістана, яркае сузор'е яго талентаў: Айбей, Гафур Гульма, Камілі Яшэн, Хамід Алімджан, Абдула Кахар, Куддус Мухаммадзі, Назір Сафараў, Міртэмір і маладыя ў тую пару паэты — Зульфія, Хамід Гульма.

З цягам часу новыя зоры ўспыхвалі на высокім узбейскім небе: Аснад Мухтар, Шафар Рашыдаў, Рамз Бабаджан, Мірмухсін, Шухрат, Лазіз Каюмаў, Тураб Тула, Ханім Назыр і многія-многія іншыя, якія сталі сапраўднымі сябрамі беларускай літаратуры.

Узаемныя пераклады, творчыя дэкады, сустрэчы, асабістае дружба — усё гэта не мае патрэбы ў афіцыйных прызнаннях.

Час ад часу я зноў вяртаюся ў краіну нашых дарагіх сяброў, краіну паэтаў, баваўнярабаў, вучоных, доўглідаў.

Конны раз, як ўпершыню, здзіўляюць неразгаданымі санкрэты самаркандскіх помнікаў старажытнай архітэктуры і незвычайна духоўны рост нашых сучаснікаў.

Канюць, што першая адзнакай культу-

ры жонкага народа з'яўляецца духоўнае развіццё жанчыны.

Яшчэ ў ваенны час не была рэдкасцю жанчына ў паранджы (нават, у самім Ташкенте). Цяпер паранджу можна ўбачыць толькі ў музеі.

Жанчына — астраном, хірург, дырыжор, механізатар, будаўнік, фізік. Самыя складаныя прафесіі выдатна асвойваюць таленавітыя узбейскія жанчыны. І ў гэтым — адна з заваёў нашага савецкага ладу.

Прыязджаю ў Ташкент і, перш за ўсё, гляджу на яго новыя плошчы, вуліцы, дамы. Архітэктура сталіцы Узбекістана радуе спалучэннем нацыянальнага стылю і сучаснай формы. Галоўны колер Ташкента будзе блакітна-бірузовы. Восем чаму ў цэнтры горада з'явіліся блакітныя купалы.

Сярод будаўнікоў — выдатныя майстры-рэзчыкі, якія ствараюць на жылых і службовых дамах тонкі, прыгожы арнамент.

Адна з лепшых вуліц названа імем Якуба Коласа.

Любляць ташкентцы прасторны беларускі квартал, збудаваны нашымі хлопцамі неўзабаве пасля землетрасення.

Пачуцці людзей дружбы, людзей, акрыленых Вялікім Кастрычнікам, выказала народная паэтка Зульфія:

Радзіма, у садах твае дружбы вясны!
Не ведаю, дзе наймілейшы куток?
Тут кожны куточак — сасуд

ірываносны:
Да кожнае кветкі падключаны тон.
Без хлеба сястра — не па'д'есць і

Другая,
У трывозе адна — і не спіцца другой.
Красуіся, мая ты зямля дарагая!
Мы чэрпаем дужасць у дружбе

людскай.
Эдзі АГНЯЦВЕТ.

Мансуд КАРЫЕУ

НАСТАЎНІК

Навела

У сярэдняй школе ў нас было многа педагогаў, але калі гаварылі проста «настаўнік», усе ведалі, пра каго ідзе гаворка.

Ён выкладаў у нас гісторыю, а ведаў — усё. Так мы тады думалі.

І не толькі ведаў сам, а запальваў у нас той жа незгасальны агонь дапытлівасці. Гісторыю мы ведалі ўсё — і выдатнікі, і «серадзячкі», і заядлыя двоечнікі.

На тыдні было два святы. Адзін, як ва ўсіх, нідзе ля. Другі... о, у гэты дзень у нас быў урок гісторыі! Ногі самі беглі ў школу.

Час ішоў, дзесці ў туманнай далечы гадоў засталася дзяцінства. Многае згадзілася ў памяці. Але не ён. Не Настаўнік...

Магчыма, гэта дзякуючы яму я, не губляючы сілы і час у мітусні і пошуку жыццёвай сяжынікі, адразу выйшаў на сваю дарогу.

І яна павяла мяне, марудна, няўхільна — угору. Універсітэт. Аспірантура. Абарона кандыдацкай ды-

сертацыі. І, нарэшце, ступень доктара навук...

Адночы мне давялося чытаць лекцыю ў інстытуце ўдасканалення настаўнікаў. Аудыторыя была поўная. І раптам у самым канцы пакоя за сталом, які стаў ля сцяны, я ўбачыў на дзіва знаёмы абрывы.

Чалавек, вельмі ўжо немалады, уважліва слухаў, старанна запісваў. Сэрца маё ўстранянулася, лоб спацеў.

Гэта быў ён, наш гісторык!

Настаўнік!

Маё разважанне абарвалася. Ледзь-ледзь я справіўся з хваляваннем.

А час ішоў так марудна! Я, як школьнік, які не вывучыў урок, паглядаў на гадзіннік.

Але вось званок. Як бы не ўпусціць Настаўніка, Як бы праціснуцца да яго...

Нехта затрымаў мяне: «Дазвольце запытацца?»

Двама словамі адказаўшы на пытанне, я паспяшаўся ў калідор следам за выходзячымі слухачамі. І... не знайшоў майго дарагога Настаўніка. Ён знік, нібы яго і не было.

Так зрабілася горка і прыкра...

Я паклапіўся б яму з павагай, як толькі магу. Я пацалаваў бы яму руку, руку сейбіта, руку настаўніка, са скурай, сухой ад мыла, і нязмыўнай чарнільнай плямай на ўказальным пальцы...

Чаму я не знайшоў яго?

І чаму... чаму я не зрабіў гэтага раней?

СВЕТАЧ НАРОДАЎ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 3).

«Дзяржава клалоціцца аб паліпшэнні ўмоў працы, аб скарачэнні, а ў далейшым і поўным вызваленні цяжкай ручной працы на аснове комплекснай механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці».

Праца пад зямлёй — справа патрэбная, высакародная, але, як вядома, вельмі цяжкая і складаная. Калі мець на ўвазе працу шахцёра, то яна не кожнаму па плячы: там і пыл, і гарачыня, і грукат да аглушэння. Паспрабуй выседзі за штурвалам змену!

Канечне, гэта не адбойны малаток, гэта сучасная тэхніка, але і з ёю пакуль не надта весела. Апрача звычайных цяжкасцей вытворчасці, ёсць яшчэ і спецыфічныя, непрадбачаныя. Мы асвойваем космас, ляміт туды па вызначаных параметрах, а вось у нетрах зямлі мы пакуль яшчэ не маем пэўных, вывучаных сцэнак-дарожак. Там машыніст ідзе па вызначаным маршэйдарам напрамку, а

што чакае яго наперадзе, не ведае. І ніхто пакуль што, на жаль, не можа надзейна вызначыць гэтага. А ў пакладах выкапнёвых часта побач з імі сустракаюцца месцы вялікіх газавых скопішчаў. Здраецца, што яны сваёй выбуховай сілай адкідаюць многатонную масу камбайна на дзесяткі метраў назад ці ўбок. Калі ў гэты час падышоў вагон для разгрузкі камбайнавага бункера, то адкіне і вагон. Але ж і на камбайне, і за рулём электравагона — людзі.

І вось пачало думаць малодшае пакаленне салігорцаў, як тут выйсці з гэтага складанага становішча, як аблегчыць працу шахцёраў і захаваць іх ад трагічных выпадковасцей?

Першым узяўся за гэту справу малады энергічны машыніст праходчага камбайна, у далейшым — шахцёрскі брыгадзір Станіслаў Міхайлавіч Янчэўскі. Яго пошукі зводзіліся да таго, каб аўтаматызаваць працу камбайна ў забой, прымуціць яго працаваць без ручнога кі-

равання. Калі не ўдасца адразу перайсці на поўную аўтаматыку, дык хоць на паўаўтаматыку — адвясці чалавек ад машыны хоць бы на большую адлегласць.

Пры дапамозе вучоных пачаліся эксперыменты ў брыгадзе Янчэўскага, і праз некаторы час удалося дабіцца значных вынікаў. Пры дапамозе спецыяльна зробленай лазернай устаноўкі, якая ўздзейнічае на адпаведныя прыборы на камбайне, сталі пускаць машыну ў ход з пульта кіравання. Аўтаматызавалі таясама разгрузку бункера. Людзям стала лягчэй, галоўнае — знікла небяспека ад газавых выбухаў. Пры ўдалай зладжанасці ў рабоце праходка дасягае іншы раз пяці-шасці кіламетраў у месяц. Такого яшчэ не бачыў свет.

Пачыў Янчэўскага падхапілі іншыя брыгады, і цяпер у аб'яднанні «Беларуськалія» каля двух дзесяткаў шахцёрскіх брыгад працуе на паўаўтаматычным рэжыме.

Але паўаўтаматыка — далёка не мяжа. Цяпер Янчэўскі і яго папечнікі працуюць над пытаннем поўнай аўтаматызацыі камбайнаў. У чым тут сутнасць? Лазерная устаноўка дае толькі прамы кірунак камбайну, але пласт сільвініту не прамы, а звільсты. Мянцаць курс машыны даводзіцца ўручную. Значыць, трэба адмовіцца ад лазера і перайсці на так называемую электронную аўтаматыку. Пры дапамозе навукова абгрунтаваных электронных шлейфаў і спецыяльных магнітных палёў машыну змушаюць ісці за пластом з неабходным паваротам: управа, улева, уверх, уніз.

Цяжка гэта дзецца, тым больш, што трэба яшчэ прыладзіць аўтабурсы, каб яны абясшкоджвалі праходку машыны: калі сустрэнецца газавая яма, то яна выхлыне цераз бурваю шыліну, а выбуху не здарыцца. Аднак значных поспехаў Янчэўскі дасягнуў.

Ужо некалькі год гэты чалавек, цяпер ужо Герой Сацыялістычнай Працы, на самых складаных эксперыментах. Былі ўдачы, былі і засмучэнні, аднак ён ніколі не адступаў ад намеранай высакароднай мэты. А

мэта гэтая — вывесці чалавека з-пад зямлі, прымуціць праходчую тэхніку працаваць пад зямлёй на аўтаматычным рэжыме.

Гэтая задача, безумоўна, будзе выканана, бо такім людзям, як камуніст Станіслаў Янчэўскі, усё па плячы. Многа такіх людзей, выхаваных нашай партыяй, і на маёй радзіме, і ў іншых месцах неабдымнага Савецкага Саюза. Гэта ж і ёсць дастойнае пацвярджэнне сілы і дзейнасці нашага Асноўнага Закона, незгасальнага светача нашага жыцця і стваральнай працы.

«Вольнае развіццё кожнага ёсць умова вольнага развіцця ўсіх». Гэты камуністычны ідэал запісаны ў новай Канстытуцыі. У нас маюцца ўсе рэальныя магчымасці для раскрыцця і прымянення савецкімі людзьмі сваіх творчых сіл, здольнасцей і талентаў для ўсебаковага развіцця асобы. Радасна ўсведамляць, што новая Канстытуцыя СССР яшчэ больш расшырае гэтыя натхняльныя магчымасці.

Аляксей КУЛАКОЎСКІ,
служаны работнік
культуры Беларускай ССР.

Вера ВЯРБА

Дзень Перамогі

Дзень Перамогі першы я не
зведала

І не ўяўляю той вайны,
Што за жыццём хадзіла следам
У горы кожнай навіны.

Дзесяцігоддзі прамінулі,
Але не спіць стары салдат,
Трывожыць дзень, як посвіст кулі,
У скронях б'ецца, як набат,

Калі выходзяць ветэраны
На плошчы у святочны дзень
На вочы ўдоў і закаханых,
Шчаслівых маладых людзей.

Іх сівізна забытым жалем
Напомніць іншы далягляд,
Старыя ў золаце медалі
І строгі ў гордасці пагляд.

Што выпала ім развітацца,
Не далічыць былых сяброў,
Жывымі на зямлі застацца,
Адаўшы сэрцы, мары, кроў.

А твары свецяцца ў праменні
І свет яўляе новы цуд.

Схіліся нізка, пакаленне,
Іх жыцці — гэта наш прысуд.

Газета

Пракураным у цемень калідорам,
Дзе б нават смерч да копаці
прырос,
Імчыць кур'ер сваім раскладам
скорым
На свежы след адціснутых палос.

Дзе за дзвямі канчаецца
паўсвета,
Нязвыклага збянтэжыць антураж,
Без продыху вярстаецца газета,
Бесперапынна курыць метранпаж.

Дзе слова каменем як падае
ў разоры,
Нібыта марш, гучыць станочны
грук,
Прад чарадзеяствам і жыццём
набора,
Што не паверыць немагчыма
ў друк.

Праходзілі тут дні мае і ночы
З натхненнем і на поснага жыўца
Паміж сяброў і між старых
рабочых
На прастаце краплёнага слаўца.

І лёгкі час нібыта ад прычала
Тут адрываўся, ловячы палёт,
Цярпліва сэрца ўпершыню
змаўчала,
Параненае словам навілет.

Тут вывярала нашых дзён
сдружнасць
Нялёгкае работы забыццё
І паўставала перамогі мужнасць
За лепшы час, за новае жыццё.

Пад ціхі рып старэнькае планеты
Маіх гадоў збіраецца лістаж,
І як раней вярстаецца газета,
Бесперапынна курыць метранпаж.

Таджыкістан

І вось лячу я цераз горы,
Унізе віднее туман,
І рэактыўныя маторы
Нясуць мяне ў Таджыкістан.

Як быццам радасць ад заручын
У лепшы свет на схіле дня,

Дзе белы перс пад сіняй кручай
Купае белага каня.

І шлях мой радасцю пазначан
У прадчуванні пекнаты,
Нібы падковы след гарачы
Ля паднябеснай нематы.

Дом пакідаю з асалодай,
Хоць прагна часу нестасе,
Каб сэрцам вечна піць свабоду
І вочы чорныя твае.

Каб адрадзіцца на закланні
Вяршынь і дол, дзе горны дух,
І паўтарыць адны жаданні, —
Дзіцячы сон. Шчаслівы рух...

Калі над полем неабсяжным
Згасасе восені крыло,
Што будзе потым—хіба важна?
І хто паверыць — што было!..

Я абганяю час і долю,
Ірвуся з путаў і надзей,
І веру ў шчасце, як ніколі,
І спадзяюся на людзей.

Хоць не змагу табе адкрыцца,
Якой хвілінаю жыву,
І знікну ўслед за бліскавіцай
У спапяленую траву.

Ці стану каменем гаючым
На той сцяжынцы, дзе штодня
Мой белы перс пад сіняй кручай
Купае белага каня.

Хаўтуры

Так непазбежна развітальныя,
Як з долу вынуты пясок,
Цяклі прамовы пахавальныя,
Павольна, што з бярозы сок.

На ціхіх могілках, за лесам,
Каля сырой яшчэ труны,
Хавалі людзі пэртэсу,
Не ўсведамляючы віны.

Не разумеючы растання,
Спалохана, на той мяжы,
Як адышла яна ў святанне,
А кожны з іх чамусьці жыві.

І набліжаўся, хто адразу
Ад хвалявання пасмялеў,
Каб прачытаць прысуд адказу
На твары маладым яе.

І міг адчаю гэты скрушны
Усіх наблізіў да святла —

Ноч да шара зямнога
Прытуліла шчаку.

Росы ззяюць, бы шкельцы,
Зоркам гаснуць пара.
У ружовай сукенцы,
Як дзяўчына, зара.

Не пакрыўдзяцца людзі,
Людзі ў вёсцы свае:
Трактарыст зару будзіць,
Ёй паспаць не дае.

Мой друг зялёны

Ясені і клёны,
Сосны і яліны...
Лес — мой друг зялёны,
Лес — мае ўспаміны.

Ён шуміць за трактам,
Як і ў маладосці.
Дык чаму ж мне раптам
Стала сумна штосьці?

Сосны маладыя,
Стройныя якія!
Як дзяўчаткі тыя,
Для мяне чужыя.

Мсрк СМАГАРОВІЧ

Аднойчы ўлетку

Я ўстаў аднойчы ўлетку рана —
І на рыбалку за сяло.
Ды грознай хмары нечакана
Навісла нада мной крыло.

І тут ужо не да рыбалкі.
Сяджу на беразе ў кустах.
Галіна яркая маланкі
Мне сцэбанула па вачах.

А потым дождж пакапаў зрэдку
Па сенажаці, па трысці, —
Нібыта ён правёў разведку,
Кудою можна тут прайсці.

Абмыў на кусціках лісточкі,
Прыгнуў высокую траву.
Не як з вядра, а ўжо як з бочкі
Паліўся мне на галаву.

Збягалі ручайкі па жвіру,
Змывалі гальку на хаду.
А сярод рэчкі жорны віру
Малолі мутную ваду.

Вось і з маем сустрэчы...
Май — вясны родны брат.
Сад накінуў на плечы
Беласнежны халат.

Палявая дарога
Зноў прыйшла к бальшаку.

Сяброў, і родных, і двурушных,
Тых, хто жанчыне зычыў зла.

Хто мерыў з ёй жыццё і сілы,
Хто ненавідзеў і любіў...
Цяпер праводзіў да магілы.
О, чалавечнасці парыў!

Зрасце быллём у яве звыкла,
Але сасніцца

з Дантавых кругоў
Вам сын яе, нямы ад крыку,
Як свечка шыйка тонкая яго...

Граматыка

Сыноч, сабяры салдацікаў,
Бо час неадступны ідзе,
Вучы старанна граматыку,
Каб зразумець людзей.

У сшытку тваім, як галачкі,
Што вылецелі з-пад рукі,
Няўмела напісаны палачкі,
Вострыя, як штыкі.

Пакуль сьведомасць прыхована,
Выводзіш ты літары ў бой.
На аркушы разлінованым
Смяецца маленства з табой.

Ты з дому выходзіш прыгнечана
У восень дажджоў і хмар,
Твой ранец бліскучы за плечмі
Зусім як дарослы цяжар.

Гляджу невідучымі зрэнкамі
Туды, дзе твой шлях пралёг.
Які ты яшчэ маленькі,
Бездапаможны здалёк...

І што да жыццёвай навукі
Дадаць я табе змагу? —
Хіба неадольныя мукі,
Забытую ў днях тугу?..

Хіба што адно імкненне
Пачатку і адкрыцця...
Вучыся, сыноч, цяргенню
У граматыкі і жыцця.

Разбяручь іх людзі
На хаты, на дачы.
Мне ж, вядома, будзе
Тая, што ў астачы.

Слёзы бярозак

Як дымавыя заслоны,
Статкі сівенькіх асін...
Строгія лесу законы!
Вораг тут лёг не адзін.

Бой тут грымеў на палянах,
Кулі ўпіліся ў камлі...
Па нежывых партызанах
Слёзы бярозкі лілі.

Малюнік мастана А. Нашнурэвіча да кнігі Гэта «Фаўст».

ЗДАЕЦЦА, час няўмольна аддзяляе ад нас Гэта і яго эпоху, але мастацкая спадчына пісьменніка жыве ў памяці накаленняў, знаходзіцца ў пастаянным руху, набывае новыя актуальныя сэнсы. Найвялікшы твор Гэта «Фаўст» — вынік больш чым паўвекавай працы — ужо даўно стаў культурным набыткам усіх развітых нацый. Аднак працэс перапынення пашырэння і росту значэння яго бясконцы, як бясконца і само жыццё.

Кожнае новае ўзнаўленне «Фаўста» — новы этап яго жыцця. Паэт-перакладчык не толькі адкрывае сваім сучаснікам скарбонку сусветнай паэзіі, але і сам панавае яе багацце. Аднак добра перакласці «Фаўста» на іншую мову — справа надзвычай цяжкая, яна пад сілу толькі вялікаму майстру, бо філасофская і адначасова лірычная трагедыя гэтая адлюстроўвае не толькі асноўныя прынцыпы, але і шматлікія найдрабнейшыя адценні светлагляду пісьменніка, уасабляе ўвесь доўгі і складаны шлях ідэйна-творчага развіцця паэта і мысліцеля і разам з тым цэлую эпоху гісторыі чалавецтва. Перакладчык абавязаны захавань усе шматграннасці і супярэчлівыя асаблівасці ідэй і думак у іх шматгадовым развіцці, сутыкненні, станаўленні і перапляценні і адначасова перадаць геніяльную разнастайнасць іх паэтычнага ўасаблення. Праца гэтая ўскладняецца і глабальнасцю моўных і мастацка-паэтычных сродкаў арыгінала — стылявых, лексічных, сінтаксічных, фразеалагічных, калі літаратурная мова мякчэ з выразамі бытавой, прастай — яе дыялектызмамі, жарганізмамі, ірэдка «салёнымі» слоўцамі, а чаго каштуе ўзнавіць разнастайнасці рытмікі і майстэрства гукапісь! Акрамя таго, трэба вельмі добра валодаць самай нямецкай мовай, каб правільна зразумець змест трагедыі, дзе незвычайна спалучаюцца самыя розныя з'явы: зямны, рэальны свет суседнічае з неверагоднай фантастыкай, мяняюцца ночы і дні і цэлыя гістарычныя эпохі, працуюць, кахаюць, пакутуюць, гінучы усіх рангаў і саслоўяў людзі...

Як вядома, спробы перастварыць геніяльны гэтаўскі твор на рускай мове рабілі многія вядомыя перакладчыкі: Жукоўскі, Грыбаседаў, Венявіншаў, Цютчэў, А. К. Талстой, Урончанка, Стругоўшчык, Губер, Фет, Брусаў... У кашці мінулага стагоддзя было выдана яшчэ дванаццаць новых пералажэнняў «Фаўста», «ярод якіх, несумненна, вылучаецца пераклад М. Халадкоўскага, што аддаў гэтай працы ўсё сваё творчае жыццё: яго першае перакладное выданне выйшла ў 1878 г., а дванаццатае — у 1914; за яго перакладчык атрымаў Паўночную Пушкінскую прэмію Расійскай акадэміі навук.

Прафесар заалогіі Ваенна-медыцнскай акадэміі М. Халадкоўскі і быў першым удумлівым тлумачальнікам «Фаўста». Не з'яўляючыся паэтам, ён упартай працай дабіўся вялікай дакладнасці ў перадачы сэнсу арыгінала і нават адносна высокага ўзроўню паэтычнай мовы. Чаго ён не змог дасягнуць — дык гэта той паэтычнай магутнасці, якой арыгінал перакліскаў нямецкага чытача. Не змог, на жаль, дабіцца гэтага і другі найбольш удалы перакладчык — А. Фет: яго вялікае, але чыста лірычнае дараванне ў многіх выпадках віртуозна перадавала музычнае гучанне гэтаўскага верша, але Фет быў бяспільны ўпавіць на істотней-

шыя лагічныя, сэнсавыя інтанацыі арыгінала і ірэдка, пры перадачы філасофскіх маналогаў, упадаў у цяжкі, не заўсёды зразумелы чытачу буквалізм.

Не больш паспяховым быў і пераклад В. Брусава, гэтага нелаўторнага эрудыта, выдатнага філалага, тонкага знаўцы антычнасці і культуры Адраджэння. В. Брусаў не здолеў перадаць імкнёнасці, сцісласці, саркастычнай вострыні, непрымусовай размоўнасці «Фаўста», і толькі ў фінальнай сцэне трагедыі ён дасягае некаторай сілы выяўлення.

Кампетэнтнага разгляду чакае пераклад «Фаўста» Б. Пастарніка. Пакуль

А ў галаве калі прыкіну,
Дык хоць чытаў я горы кніг,
А не паразумнеў ад іх.
Магістр я, донгар — а між тым
Гібею ў сілепе пыльным і пустым
І дзесяць год наўпрост-наўпрост.
Ваджу людзей даверлівых за нос,
Хоць і падназвае мне сэрца,
Што нельга да ўсяго даўмецца...

Беларускі верні непараўнальна ўдала ўзнаўляе багатую на адценні ў настройках і думках паэтычную выразнасць арыгінала, перадае шэраг яго характэрных асаблівасцей, у прыматнасці жаночую рыфму, якая нечакана паўстае пасля не-

ГЭТА НА МОВЕ КУДАЛЫ

такага аналізу няма, можна сказаць, хоць дзякуючы неад'емнай якасці пастарнікаўскага перакладу — майстэрству моўнай характарыстыкі дзейных асоб — гэты варыянт рускага «Фаўста» стаў жывой з'явай рускай паэзіі.

Поўны пераклад «Фаўста» выйшаў на Украіне ў 1955 г., выкананы М. Лукашам. На беларускай мове асобныя раздзелы неўміручага твора спрабавалі ўзнаўляць А. Дудар і А. Зарыцкі.

Характэрным для далейшых перакладаў з'яўляецца тое, што іх аўтары, імкнучыся да дакладнасці, гублялі пераносныя значэнні, адценні якіх прастымі слоўнікавымі адпаведнасцямі не ўловіш.

І вось — беларускі «Фаўст»! В. Сёмуха сваім перакладам здолеў перастварыць і перадаць асноўныя рысы арыгінала, размах і глыбіню зместу, ліматфарбнасць вобразаў, паэтыку і музычнасць верша. Зрабіць такое перастварэнне мог толькі перакладчык-вучоны, які вольна адчувае сябе як у слоўніку, так і ў гэтаўскай паэтыцы, грунтоўна авалодаў гэтаўскай мовай. У новым перакладзе галасы аўтара і сааўтара зліліся ў адзін голас так, што беларускі чытач мае існасць прычытаць «Фаўста» ў поўнай сугучнасці з арыгіналам. Гэта ўжо можна бачыць па першай старонцы кнігі, у «Прысвячэнні»:

Вы зноў са мною, дарагія здані,
Зноў вабіце ў мінулае мой зрок,
Яно мне іроіцца, нібы ў тумане, —
Але ці здольны я на дэбрэні крок?
Ці мне даступны вашы ўладанні?
Смялей плыўце да мяне здалёі —
Сустрэча з вамі абуджае штосьці
З былых надзей, з парываў маладосці.

Юнацкіх дзён вы асвятлілі красні,
І вось я ўгледзеў колішняе зноў,
І прада мной цяпер, нібыта з назні,
Паўстала дружба, першая любоў,
Успомніў скуру зноў я, слодыч ласкі
І тых маіх няўдачлівых сяброў,
Хто, шчасце ловачы, растраціў сілы
І ўжо не вернецца назад з магільны...

Сёмухаўскае перакладчыцкае майстэрства цяжка заўважыць па перакладу першага маналога Фаўста, які стаў хрэстаматычным:

Я філасофію вучу, і праца,
І тэалогію, і медыцыну.
Здаецца, бачу ўсё існава.

ваму, чым яго панярэдне, успрымае і перадае і супярэчліваю сугнасць героя, і прыроду рыфмаў, і слоўнікавы лад другой страфы, тым самым апінуўшыся значна бліжэй да духу і паэтычнага мыслення Гэта, чым у мінулым стагоддзі М. Халадкоўскі:

Ты верен весь одной струне
И не задет другим недугом,
Но две души живут во мне,
И обе не в ладах друг с другом.
Одна, как страсть любви, пылка
И жадно льнет к земле всецело,
Другая вся за облака
Так и рванулась бы из тела...

Добра, але... Але ў Сёмухі ўсё ж лепш, больш па-гэтаўску і па-фаўстаўску. Помнячы пра неабходнасць захавання лексіка-сінтаксічнага і рытмічнага ладу нямецкага арыгінала, беларускі перакладчык сваю задачу бачыць перш за ўсё ў тым, каб перастварыць асноўны тон гэтаўскіх вершаў не на шкоду іх агульнаму сэнсу, уживаючы дзеля гэтага найбольш паэтычныя магчымасці беларускай літаратурнай мовы. У В. Сёмухі чытаем:

Адным парывам ты жывеш заўжды.
О, каб мне толькі той бяды!
Аж дзве душы ў грудзях зацяты бой
Вядуць і варагуюць між сабой,
Адна ўсё імле ад пажады,
Трымаецца за свет зямны,
Другая больш імкнецца да прынады
З тых сфер, нуды ідуць з труны.

Кожны, хто адчувае нямецкую мову і можа чытаць Гэта, з радасцю ў вачах і ў душы пазнае гэтаўскага «Фаўста» але ўжо ў новым, беларускім вопліку і колькі паэтычных знаходак напачатку ён!

Для правільнага разумення ўсёй шматслоўнай лірыка-філасофскай трагедыі Гэта істотны з'яўляецца маналог Фаўста, калі ён другі раз сустракаецца з Мефістофелем.

М. Халадкоўскі пераклаў:

Что ни одень, — все мучусь я хандрю,
И уз вамных не в силах я забыть.
И слышном стар, чтоб тешилась игрою,
И слышном юн, чтоб без желаний быть.
Свет ничего не даст мне, я уверен;
«Умерен будь. Лишь будь умерен».

Пераклад Халадкоўскага добрасумленны і ўдумлівы, ёсць імкненне да дакладнасці, нават захавана сугучнасць рыфмаў у 5-м і 6-м радках. Аднак паэтычная выразнасць перакладу знікае а-за значных хібаў: няўдала падзбрана слова «хандра» (у арыгінале зусім іншае слова), цяжкія для вымаўлення спалучэнні зччых («чтоб без желаний»); філістэрскае самаабмежаванне заключана ў паняцці «умерен», што зусім неўласціва характару Фаўста.

Больш паэтычна, але вальней і менш дакладна ў Б. Пастарніка:

В любом наряде буду я по праву
Тоску существованья сознавать.
Я слышном стар, чтоб знать один

забавы,

И слышном юн, чтоб вовсе не желать.
Что даст мне свет, чего я сам не знаю?
«Смирной себя». Вот мудрость

прописная.

Пераклад Пастарніка вельмі нагадвае іншыя яго вершы на тую ж тэму: пабудзённаму прастым, трохі з іроніяй; але «Фаўст атрымаўся не той, а нейкі іншы, з іншага стагоддзя, хаця і гэтак ж разважлівы і цвярозны. А паглядзіце верш Сёмухі! Ён у яго вельмі натуральны, вельмі па-гэтаўску народны, і ніяк не ўспрымаецца як пераклад. Сёмуха дае нам сапраўдную, самародную паэзію:

О не, зямную злыбду забыць
Не дапаможа сёння ўбранне.
Я ўжо стары занадта, каб франціць
І ўно, каб не мець жадання!
Што мне шукаць у гэтым свеце!
«Не патрабуйце многа! Верце!».

Паняцце «энтберэн» навабіла клопату і В. Сёмуху, як і іншым перакладчыкам, але ў параўнанні з Б. Пастарнікам, у якога «смірненне» гучыць некалькі лепш, чым «умеренность» у Халадкоўскага, хаця і не перадае сапраўднага сэнсу «энтберэн», перакладчыцкае паэтычнае існасць спадарожнічала яму больш і даўжэй. Мусіць, і не было іншага выйсця, як для перадачы такога ёмкага нямецкага паняцця «энтберэн» (перадаць менавіта не яго лексічнае значэнне, а яго агульны

Б. Пастарнік, захоўваючы агульны сэнс арыгінала і інтанацыю, зусім па-

Е. В. Гэта. Фаўст. Трагедыя ў дзвюх частках. Пераклад з нямецкай. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1976.

«Фаўста» «чытае» Арлен Кашкурэвіч...

тон і сэнс) выбраць цэлыя тры беларускія словы, і вельмі транспія.

Параўноўваючы розныя пераклады таго ж месца ў «Фаўсце», як песня Грэтхен, бачыш, што гэтая пашчотная, шчырая песенка, несумненна народжаная фальклорам, з'явілася для перакладчыкаў «айнэ хартэ нус» — цвёрдым арэшкам. Гэтаўская песня Грэтхен ператварылася ў нейкі жалобны раманс у Халадкоўскага: «Покою нет, душа скорбит; ничто его не возвратит»; у іншую, вельмі далёкую па стылю песню вельмі інтэлігентнай дзяўчыны ў Пастарнака: «Чуть он отлучится, забьюсь, как в пелле, и я не жилища на этой земле. В догадках угрюмых брожу чуть жива, сумятица в думах, в огне голова...».

Народнай беларускай дзявочай жалобай выступае песня Грэтхен у Сёмухі. І па духу, і па форме яна, несумненна, бліжэй да арыгінала, чым усе астатнія вядомыя пераклады. Гэтая акалічнасць вымагае, каб працываць яе амаль цалкам:

У сэрцы боль,
Запал пагас,
Не вернецца
Шчаслівы час.

Спакой мінуў —
І мне трына,
Агорнуў свет —
І я адна.

Душу маю
Азмрочыў сум,
Завяла я
Ад горніх дум...

Каб да мяне
Прыйсці ён мог,
Як выбега б
Я на парог.

Яго хада
І моц плечэй,
Яго ўладарны
Бляск вачэй...

Жаль грудзі рэе —
Больш не ўтрываць:
О, каб магла
Яго ўтрымаць...

Яшчэ цяжэй было перакладаць другую частку трагедыі, дзе больш разнастайныя і больш складаныя паэтычныя формы, дзе кожны раз новы лад, новы намер ці рытм верша, новы моўны спыль патрэбы для перадачы адпаведных думак, настрояў, дзеянняў. Скажу, не перабольшваючы, што амаль усюды В. Сёмуха цалкам справіўся са складанымі перакладчыцкімі праблемамі, смела і натуральна — дзякуючы ўзруненню валодання шчодрымі дарункамі роднага слова. У якасці выдатнай перакладчыцкай удачы можна, напрыклад, прывесці маналог Фаўста, калі ён звяртаецца да ваінаў, які можна лічыць прыкладам жывой паэтычнай эквівалентнасці «арыгінал — пераклад»:

Вы — поўначы і ўсходу сіла!
Вымайце ж вострыя мчы!
На тое вас зямля ўскарміла,
Каб ворага перамацці.
Сябры і ваіны, і слугі —
Раскаты чуюцца грывот.
Настаў наш час надзець калычугі
І рушыць у святы паход.

Не ўсё, вядома, аднолькава выдатна ў Сёмухавым «Фаўсце», можна было б ігнараваць і некаторыя хібы, і агрэхі, але ж можна было б прывесці мноства таленавітых, на рэдкасць удалых паэтычных знаходак, для чаго, аднак, спатрэбілася б чытаваць амаль што ўвесь пераклад, бо ён — суцэльная перакладчыцкая знаходка. Цэлая кніга спатрэбілася б для падрабязнага разбору, і яна, безумоўна, будзе напісана, бо гэтага, несумненна, заслугоўвае пераклад і гэтага патрабуе неабходнасць развіцця кампетэнтнай перакладчыцкай крытыкі ў рэспубліцы. Аднак пакуль такой кнігі няма, хай гэтыя сціплыя нататкі стануць адной са спроб разбору гэтага перакладу.

«Я прачитаў «Фаўста» панава, і на гэты раз ужо да канца. У гэтым мне дапамог Васіль Сёмуха; яго пераклад дапамог пераадолець цяжкасці, што ўзніклі пры спробах прачытаць абедзве часткі трагедыі па-нямецку і па-руску.

Наш, беларускі «Фаўст» — твор таленавітага паэта-перакладчыка, удзячны плён яго больш чым пятнаццацігадовых творчых пошукаў. Ён падоўга застаецца адным з добрых дарункаў беларускай сацыялістычнай культуры. Гэта дарунак народу Беларусі і нямецкаму народу, усім, хто любіць і цэніць сапраўднае мастацтва.

Мікола НАВІЦКІ.

Работа Арлена Кашкурэвіча над мастацкім вырашэннем беларускага выдання «Фаўста» Гётэ будзе асэнсоўвацца неаднойчы. Створаныя Кашкурэвічам супер і шэсць трыпціхаў — на дзіва арганічнае знешняе і ўнутранае мастацкае адзінства, на дзіва цэласная графічная сюіта. У той жа час кожны трыпціх і кожная яго асобная частка з'яўляюцца да самастойнага існавання.

Істотна падкрэсліць: няпроста пераадолець цяжкасці, з якімі сутыкаецца мастак кнігі, шукаючы выяўленчы эквівалент твору класічнаму, які асэнсоўвала не адно пакаленне мастакоў. Пры гэтым не паўтараць папярэднікаў — зусім не самамэта, а вынік самастойнага працывання твора (у дадзеным выпадку — на аснове выдатнага працывання твора перакладчыкам Васілём Сёмухам). Няма сумнення, што з'яўленне беларускага «Фаўста» — падзея ў культуры, значэнне якой выходзіць далёка за межы нашай рэспублікі; гэта датычыць і графічнай сюіты Кашкурэвіча.

Хто знаёмы хаця б з некаторымі са шматлікіх выяўленчых вырашэнняў «Фаўста», адразу ж заўважыць: сюіта Кашкурэвіча, трывала звязаная з першакрыніцай, з'яўляецца сапраўды арыгінальным выяўленчым вырашэннем выдатнага твора. Вытлумачэннем самастойным.

Шматлікія выяўленчыя акцэнтны ў ілюстрацыях Кашкурэвіча падкрэсліваюць, калі так можна сказаць, агульначалавечы змест роздму вялікага Гётэ. Той змест, які турбуе людзей самых розных эпох. Можа, нават, і так можна сказаць: элементы стыхійнай дыялектыкі, якія не маглі не існаваць у свядомасці такога мысліцеля, як Гётэ, па-свойму і трапна акрэслены і падкрэслены мастаком.

Што ў «Фаўсце» істотна важнае для сённяшняга дня? Што ў «Фаўсце» неспяротнае, нічым іншым незаменнае для роздму кожнага? Вось пытанні, што турбуюць мастака.

Фаўст і Мефістофель... Дабро і Зло... Светлае і Цёмнае... Стваральнае і Разбуральнае... З барацьбы гэтых процілегласцей вынікаюць эмацыянальна-філасофскія акцэнтны, надзвычайна важныя для мастака, калі ён падае сваю інтэрпрэтацыю гэтаўскага твора.

Ілюстрацыі Кашкурэвіча заклікаюць да актыўнага роздму: што звязвае нас сёння з праблематыкай «Фаўста», што фаўстаўскае не дае спакою сённяшняму чалавеку? У гэтай дзейснай актуалізацыі Кашкурэвіч як мастак рэалізуе плённы прынцып спасцігнення рэчаіснасці, на якім грунтуецца сённяшняе пазнанне, — прынцып так званага не-

стандартнага мыслення. Вось адкуль імкненне не паўтараць папярэднікаў.

Між іншым, Гётэ меркаваў, што да «Фаўста» нельга зрабіць ні гравюр, ні карцін... І ўсё ж яму падабаліся, напрыклад, літаграфіі Дэлэкруа.

Мне здаецца, не выпадкова Кашкурэвічу са шматлікіх выяўленчых трактовак «Фаўста» больш за ўсё па густу тыя, да якіх прыйшлі Эрнст Барлах і Фрыц Крэмер. Праўда, яны засяроджвалі ўвагу на Вальпургіевай ночы. І гэта зразумела: іх пошукі прадыхтаваны тымі акцэнтамі ў «Фаўсце», якія пераклікаюцца, так сказаць, з навейшай нямецкай гісторыяй. (Нешта аналагічнае ў працыванні Рэната Гутуза дантаўскай «Боскай камедыі»).

Рашуча адмаўляючы так званы «тэатральны падыход», уласцівы шэрагу выяўленчых вырашэнняў «Фаўста», Кашкурэвіч стварае ілюстрацыі-роздму. Не толькі пра Фаўста. Пра існаснае ў свеце. Ці ж не пра гэта прымушае думаць вялікі Гётэ?!

Выказана гісторыя чалавека, зольнага мысліць глыбока. Вучомага. Цераз мноства перашкод, спакус ён ідзе да ісціны.

Фаўстаўскае... Мефістофельскае... А ёсць жа яшчэ і ўласна гётэўскае!.. Цераз мноства ўзаемадачынненяў і ўзаемадзеянняў Фаўста і Мефістофеля выкрасаецца яно. Мастак трапна выбірае «сюжэтна-тэматычныя» моманты для сваіх трыпціхаў, каб выяўлялася менавіта тое, што гэтае гётэўскае, такое важнае для нас. Структура ілюстрацый-трыпціхаў — як бы шматступенчатая, шматтэмная. Заўсёды ў абліччы Фаўста ёсць пэўныя рэфлексы Мефістофеля. Праз узаемадзеянне, узаемадачынненне гэтых двух — рэфлексы таго агульначалавечага, што было ў самім Гётэ. Ці ж будзе перабольшаннем сказаць: Кашкурэвіч сваімі ілюстрацыямі падкрэслівае дыялектычную ўзаемасувязь і дыялектычную супярэчнасць быцця, што не магла не выявіцца праз гэтаўскіх Фаўста і Мефістофеля...

Мы прывыклі, што Фаўста адлюстроўваюць у кабінете нейкім занадта спакойным. А тут — у Кашкурэвіча — складанае напружанне. Яно асацыіруецца з гулам. Нездарма звернуць над Фаўстам канструкцыя, якая нагадвае ці трансфарматыры высокага напружання, ці ледзь не дэталі касмічнага апарата... Ужо ў кабінете Фаўста прадчуваецца яго сустрэча з супярэчнасцямі жыцця.

А паглядзіце, як мастак вырашае момант славуэтага пагаднення Фаўста з Мефістофелем. Як Мефістофель накідае пласч на плечы Фаўста!..

У трыпціху, прысвечаным тэме Маргарыты, Мефістофель асацыіруецца з

лятучай мышшу. І якая ж паэтычная Маргарыта ў саборы — перад арганам. Трубы аргана — бы гільяціна...

«Вальпургіева ноч... Тут і аўтамабільныя могілкі, і стрыпціз, і хула-хуп, і рок-ансамбль, і старая, якая гандлюе штыкамі... (Тут, дарэчы, не магу не сказаць, што ў майстэрні літоўскага графіка Вітаўтаса Калінаўскага даваўся пабачыць ілюстрацыі да літоўскага «Фаўста», Характэрна, што і Кашкурэвіч, і Калінаўскас — кожны па-свойму вырашаючы афармленне «Фаўста», незалежна адзін ад аднаго — адчулі ўнутраную неабходнасць актыўна скарыстоўваць аксесуары самых розных гістарычных эпох. І ў абодвух выпадках гэта — абгрунтавана).

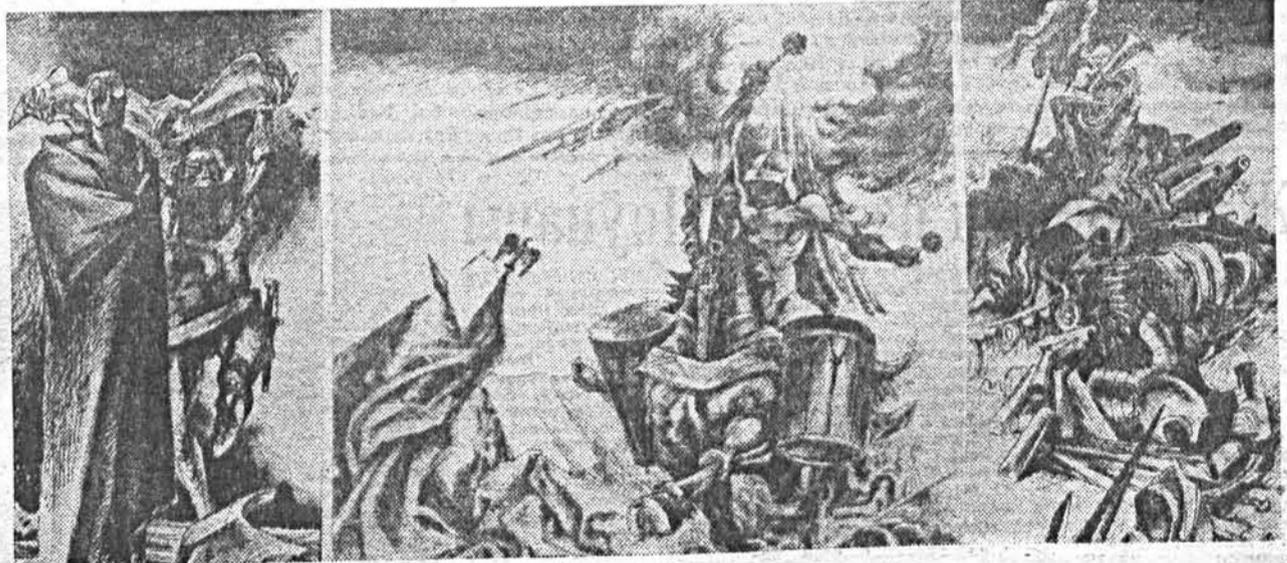
Найбольш моцны з трыпціхаў — да другой часткі, прысвечанай тэме вайны. Звычайна гэтую тэму ілюстратары абыходзілі. Барлах і Крэмер тэму вайны звязвалі з Вальпургіевай ноччу. Вырашэнне ж Кашкурэвіча дае шмат матэрыялу для асацыяцый з трагічнымі момантамі гісторыі дваццатага стагоддзя. Адзін з нямецкіх знаўцаў «Фаўста» слушна зазначае, што Кашкурэвічу ўдалося стварыць вобраз «тэўтонскага фашызму»...

У тэме ўзнясення Фаўста мастак вдыходзіць ад момантаў тэксту, якія пераклікаюцца з рэлігіяй. Як складана вырашана, напрыклад, празарэнне Фаўста. Раскінутыя рукі. Пласч—бы крылы. Але ў гэтых пераможна разгорнутых крылах угадваецца і трагізм, падкрэслены самай пластыкай, самім характарам штрыхоў. Празарэнне, якое зыходзіць са спасцігнення супярэчнасці. Увогуле, у гэтым трыпціху вельмі важны матэрыял драпіровак: яны — то як кавалак звычайнай матэрыі, то як крылы, то як сцяг...

Не ўсё ўспрымаюць у Кашкурэвічавай сюіце адсутнасць «звычайнага» аблічча Мефістофеля, таго самага, што нават на піпкі курільшчыкаў трапіла. У многіх выяўленчых трактовках гэтае аблічча ператварылася ледзь не ў штамп. Створаны Кашкурэвічам вобраз Мефістофеля і пераканальны, і адпавядае ўнутранай логіцы вобраза, створанага Гётэ, а не яго, так сказаць, літары.

Мастаку ўдалося стварыць сюіту, якой наканава на доўгае жыццё. Яна зольная існаваць і незалежна ад кнігі. Можа, неўзабаве ўбачым станковую серыю лістоў — «Фаўст». Тэма гэтая — сапраўды невычарпальная.

Уладзімір БОЙКА.

Малюнкі мастака А. Кашкурэвіча да кнігі Гётэ «Фаўст».

У СТАНЦЫЙНАЙ пачакальні людзей—яблыку няма дзе ўпасці. Пасажыры найбольш маладыя: студэнты, навучэнцы, старшакласнікі таўкуцца, перагукваюцца і напрамом ціснуча да кас, стараюцца хутчэй набыць білеты. Іх як бы прыспешвае хрыпаваты жаночы голас з рэпрадуктара: «Поезд отправляется...» У шырокія шклянныя дзверы хвалямі плыве людская рака — з адпраўленнем аднаго цягніка зала пусцае, а з другіх уваходных дзвярэй — мкне новая хваля, і неабсяжная пачакальня напайняецца імгненна. Гусцее гамана, патанае і глухне той жа халодна-спакойны голас: «Поезд Могилев — Минск отправляется... в 18 часов три минуты...»

Гэта дадатковы цягнік. Набліжаўся Новы год. І ў перадапошні дзень адыходзячага года і дадатковы цягнік ці зможа забраць усіх жадаючых выбрацца з горада на гасціну да бацькоў, сваякоў, знаёмых. Я апынуўся на вакзале падвечар і падрыхтаваўся чакаць начнага цягніка, але пачуў аб'яву, што будзе а 18-ай гадзіне дадатковы, узрадаваўся. Агледзеўся, дзе ён прыткнуцца, але ні аднаго вольнага месца на лаўках не было — давалося са сваім дарожным чамаданчыкам прытуліцца да сцяны, дзе такія ж, як і я, пасажыры зайздросна пазіралі на шчасліўчыкаў, што паўселіся на лаўках і бавілі час у размовах ці ўрупіліся ў газеты: іх тут жа прадаваў бразгатлівы жалезны аўтамат.

Праз якую гадзіну непадалёку вызвалілася месца. Я сеў, распрамляючы добра самлелы ад доўгага стаяння ногі і пачаў прыглядацца да суседзяў. Гэта былі амаль усе пажылыя і старыя жанчыны ў вязаных і тканых хустках, у плюшаўках, неабношаных ва-тоўках — пераважна, падалося, вязковыя кабаты. Яны дружалюбна і даверліва перамаўляліся, дзяліліся навінамі і клопатамі, як усё адно добрыя знаёмыя ці аднавяскоўцы.

Прыслухаўшыся, я заўважыў, што рэй у гутарцы вяла старая, захутаная ў дзве ці нават тры хусткі жанчына ў ношаным, з парызлага шавіёту зімовым паліто, аздобленым старамодным коцікавым каўняром (відаць, паліто з чужога пляча — доччына ці нявестчына). Жанчыну гэтую я не разгледзеў добра, але ўчуў яе спакойна-плавучы голас. Яна расказвала суседкам пра сваю бяду і клопат, як бы апраўдваючыся, чаму ў такі тлумны час выправілася ў далёкую дарогу.

— Еду я, мае вы добрыя людцы, аж ў Прыдняпроўскі, — апавядала жанчына. — Ета новы горад такі, блізка ля Днепропэтраўска, можа, якіх вярстоў шэсць будзе... Я, мае вы добрыя людцы, дужа хварэла, у бальніцы два тыдні ляжала. Дужа мне сэрца балела. Так у мяне ўсё ў сярэдзіне крэпкае, яшчэ можна жыць, ды вось сэрца маё — цісне мне ў грудзях, аж дыхаць няма чым, паветра не хапае. Лячылі мяне дактары дужа добрыя, уважцельныя такія, ласкавыя, хаця і маладыя, а нам, старыкам, уважэнне даюць... дак што ж — мы ўжо старыя, нездала-шчыя...

Мне пачулася: наша гэта кабата, як у нас кажуць, мугулёўская — добрая, шчырая душа і ахвочая, падхоплівая на слова. Гаворыць, не стамляючыся, як усё адно чытае, як па-пісанаму чэша; звычайнае, будзённае, дробязнае, а слухаеш — заслухаешся, бо ў словах — жывая душа. Усё, чым жыве, адкрые першаму стрэчнаму, выкажацца, як на споведзі, расказа ўсё, як радні ці свайму вельмі блізкаму чалавеку.

Прыгледзеўся я да гэтай жанчыны. У яе змаршчакваты, але прыемны твар: ішчэ жывыя, з адзнакамі чыстай сінечы пад некалі крутымі светлымі брывамі вочы; вачол вачэй і вачол рота — дробныя, неглыбокія зморшчынкі; шчокі не абвіслыя, яшчэ не згубілі сваёй румянасці, хаця і бледнаватыя. З-пад клятчатой, паверх гарусоўкі, хусткі на скронях — прыхопленыя сівізной валасы, а над ілбом русавыя, не згубілі ранейшага бласку. Толькі губы, мабыць, некалі вабныя, выдавалі як падсіненныя. Жанчына гаварыла чыста, не шапялявачы — можа, у яе яшчэ свае, не ўстаўныя, зубы.

— Мяне ж дужа не пускалі, надта ўгаворвалі, каб не ехала, каб яшчэ пабыла, пагасціла — які дзянік. Угаворваў, проста-такі не пускаў мяне ў дарогу брат мой, да якога я і прыехала была пасля бальніцы. Кажэ ён мне: «Пабудзь яшчэ, Настаска, пагасціць з намі, правядзем стары год, адмецім, як усе людзі, год новы. Хапае ж усяго, дай божа і дзеціма і ўнукам нашым — такога жыццёйка. Есць чым гасця прывеціць і ў будзённы дзень, і ў свята. Дзякуй нашай уласці! Хаця во на старасці пабачылі жыццё — жыві, красуйся, весяліся, ды не памірай!» Але дзе ж тут уседзіш, калі там адна яна, мая дочка... Я ж яна без мяне, без майго прыгледу? Не, кажу, браточак мой, братаніка дарогей. Можа, я ўжо і не па-

буду, не пабачуся з табой болей, ды нада ехаць, не могу я сядзець, калі спомню, як яна там, без мяне, будзе адна...

Ціха, амаль шэптам, бабуля нешта пачала расказваць кабетам, якія сагрэліся на сваіх хатулях і клунках і ўважліва, не пазяхаючы яе слухалі. Давер, мабыць, мацаваўся не толькі ад яе слоў, якія яна ўмела вязала ў адзін вузел расказа, але і ад усёй сваёй істоты, ад спакою і ўпэўненасці ў сабе. І апражка яе казалі за тое, што чалавек не зманіць. На бабулі была доўгая спадніца, што амаль закрывала хелявы зелянкавых бурак з блішчатымі галёшамі. Спадніца, мабыць, не ношаная, не абыдзенная, а святочная — ружовы мултан у кветачкі.

Што кінулася ў вочы — дык гэта яе рукі, яшчэ не пакручаныя ў пальцах, не разбітыя ад работы, са следамі былой, далёкай ужо маладосці: рукі можна было б назваць і цяпер прыгожымі, каб не такая зморшчаная і вельмі тонкая, аж свіціцца, скура; бабуля не хавае іх, а лёгка і ў такт гаворцы жэстыку-

Сцяпан КУХАРАЎ

НА ВАКЗА- ЛЕ

АПАВЯДАННЕ

люе, памагае сабе, і яны ўвесь час у руху, у дзеянні. Бабуля раптам наблізілася зусім амаль да твару суседкі, што сядзела бліжэй, і паўшэптам загаварыла:

— Так і засталася мая дачушка ад тэй веі-мяцеліцы інвалідам, без абедзвюх ног. Так і жыве ўжо дзесяць гадоў... І я пры ёй. Жывем, праўда, добра, нечага бога гнявіць. І пенсія добрая ёй, і дзіця ўжо выгадавалася, сыночк вырас... У нас кватэра-двухпакаёўка. Людзі тамашнія яе шкадуюць, уважэнне да яе маюць, бо яна ж на рабоце, на расчыстыц дарогі была. У буру вялікую чысцілі жалезную дарогу, а паднялася вея-завіруха, свету белага не відна было, і на іх наляцеў паравоз. Яны як былі ўчацярох, то двух зляцелі дэлека, ды непараненыя засталіся. А маёй дзве нагі так і адхапіла, як пілой адрэзала. А другой руку...

Бабуля ўсё гэта расказвала, як падалося, вельмі спакойна, без аніякага хваллявання, нібы ўсё тое адбылося не з яе дачкой, і яна толькі пераказвае пачутае з вуснаў іншага чалавека. Ды калі я прыгледзеўся, дык убачыў, што вочы яе ўраз павільгатнелі і па змаршчакаванай шчацэ кацілася ціхая, скупая сляза.

Вачол завохкалі, заківалі галовамі, а бабуля ўжо апавядала пра тое, які багаты і прыгожы іх Прыдняпроўскі, малады горад, што ўзнік ля старажытнага Днепропэтраўска, і якія харошыя людзі — украінцы і рускія — там жывуць, якое там характаўнае вясно і ўлетку, калі ўсё зелянее і цвіце чароўнай квеценню.

— І мой жа сыноч, Юрка, тамака жыве. Во проста кватэры нашыя блізка, у дамах глядзяцца вокны ў вокны. Ета ў мяне адзіны сыноч застаўся, — апавядала бабуля, — і вочы яе ўжо свецяцца шчасцем маці. — А два загінулі. За нашу родную зямельку, за нашу жыццёйка склалі галовачкі. Два ў мяне на гэтай вайне былі. Адзін, як нашы прыйшлі, як турнулі гэтых нелюдзяў, немчуру тую паганую, то і мой Андрэйка пойшоў, лёг на вечны сон пад Чавусамі — тады там былі дужа страшныя баі. Забітага ў новым абмундзіраванні прывезлі. Без пары пагібнуў мой хлопчык.

Аплакала яго, ды не ведала, што горачка маё не ўсё выплакана. Той жа зімачкай, пад Новы год якраз, прыйшла пахавальная і на другога — пад Кіевам на рацэ Дняпры на плацдарме, казалі, геройскай смерцю загінуў...

Я дзіўлюся, як спакойна і вельмі разважна апавядае бабуля. Думаю пра гэта, слухаю, і словы яе цяжкім каменем кладуцца мне на сэрца. А за спіною — гудзе, прыглушаны вялізнымі калонамі залы, шумлівы прыбой галасоў; людзі занятыя сваім звычайным клопатам — кожны спяшаецца атрымаць жаданы білет і сесці ў цягнік. Не ведаю, ці спяшаецца гэта бабуля. Мне здаецца, яна бачыць і як бы зноў, ужо ў каторы раз, страчаецца са сваімі сынамі Андрэйкам і Іванкам, якія ёй часта прыходзяць у сне.

З невідочнага дынаміка пачулася: «Пригородный Могилев — Копысь отправляется». І раптам вал людзей, што напіраў на шырокія, на дзве створкі, шклянныя дзверы, рушыў на перон. Бабульчыны су-

седні похапам падхапіліся і зніклі ў натоўпе. Бабуля засталася сядзець на сваім перавязаным аборкамі чамаданчыку, не праяўляючы ніколі трывогі. Мабыць, ёй не хутка на цягнік, і яна не маркоцілася, як маркоціцца і пакутуецца іншыя, калі наперадзе яшчэ доўгая зімовая ноч, а можа, і дня трэба будзе прыхопіць...

Я прапанаваў бабулі сваё месца, але яна рашуча адмовілася. «Не нада, даражэнькі, не беспакойся, добры чалавек. Я пасяджу на етым чамадане, не разваліцца, — вытрымае!..» Але бабуля ўвішана, нават падалося, вельмі лёгка пасунулася бліжэй і такім чынам апынулася насупраць мяне. Села і адразу, даверліва гледзячы мне ў вочы, ніколекі не бянтэжачыся, працягвала расказа пра сваё падарожжа, рупілася, ці нават правільней — разважала, як яе ўгаворвалі па дарозе сюды, на вакзал, вярнуцца назад.

— Пляменніца ета мая стрэлася, — паправіўшы хустку, загаварыла бабуля, і я заўважыў, што ў яе трэцяя хустка падыспалам белая, у сінія ледзь прыкметныя кветачкі, чысценькая. — Кажала: «Цётка, паедзем назад, бо аўтобус пайшоў ужо». Але мне не хацелася вяртацца — вяртанне не дужа добрая прыкмета. Я б, можа, і вярнулася, але трапіўся шафёр, ехаў аж у саменькі Мугулёў і ахоціў ўзяць мяне ў кабінку. Даехалі добра. Быйстра ён мяне прывёз аж у вакзал. Во, глядзіце, якія бываюць людзі! Прынес мой еты чамадан сюды, у саменькі вакзал, і плату брэць сумысля адмовіўся, як ні ўпрошвала: «Што ета вы, бабуся, ці ў мяне ўжо й совесць у пятках, што я са сваёй маткі, можна сказаць, буду браць еты рубель няшчасны?» Да, кажу, у мяне грошай хопіць — вазьмі, дай жа бог, прашу богам, чэсна прашу. А ён: «Добрага вам здароўя, бабуся!» І развітаўся. Ну што ж, не ўзяў — дык не ўзяў... Нахай табе добра будзе, из добрае здароўя і пойдзе!..

Мне захвэцелася больш уведаць пра жыццё гэтай жанчыны, і я пачаў распытваць у яе пра тое-сёе з яе жыцця.

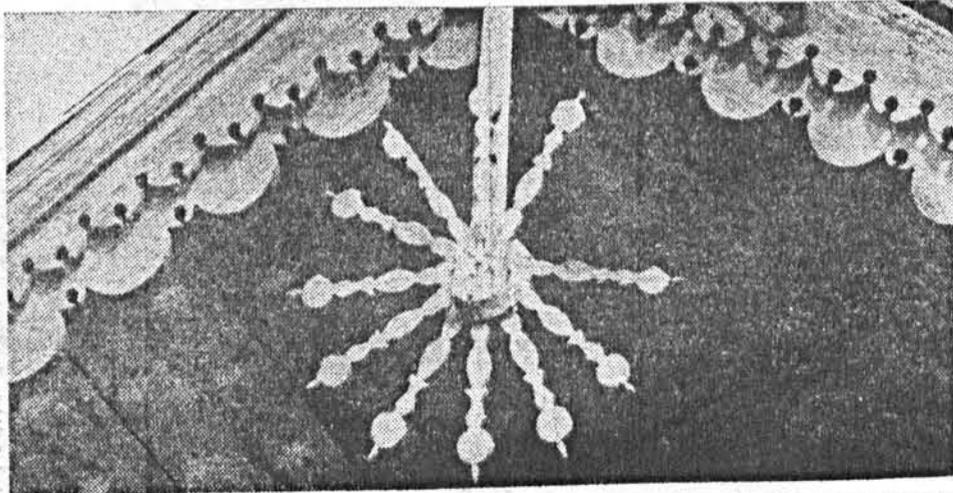
Жамчужныя пацеркі Поўначы

Заанежскі край, здаецца, увесь сатнаны з казан, легенд, паданняў. І ўваіцца табе залаты карабель, дзівосны і фантастычны, аздоблены карункамі, напуюнены прыгожымі, незвычайнымі рэчамі... Падарожнічаючы па Поўначы, увесь час здзіўляешся. Дабротным дамам, зробленым паўтара стагоддзя гадоў назад, на ліх рука майстра аздобіла карункамі лішты, распісала франтон казанчымі кветкамі, пасадзіла птушан на дах, прымайстравала руку вятроў на радасць дзецям, на замілаванне дарослым. Трымаеш у руцэ прас-

нішу, узрост якой — 220 гадоў. Распісаная, аздобленая карункамі, фарбамі — яна быццам цаца. Прыгадаеш халодныя доўгія зімы, схіленую постаць жанчыны, насмыль воўны. Ціхая песня, вецер ліжа шыбы, а жаночыя рукі завіхаюцца — і ажыве ў зімай хаце дыван з кветкамі, паплывуць гусі па азерах, паскачучь алені па барах...

Сярэдні узрост удзельніка этнаграфічнай харавой групы вёскі Вангуда — 70 гадоў. Сваімі выступленнямі яны зачаравалі слухачоў Анэгі, Парога, Ватэгі. Паўночныя народныя ру-

скія песні, напевы, прыпеўкі — рэпертуар хору. А гэты дом наленую вядомаму майстру — рэзчыку па дрэве. Слава пра яго ўменне ажыўляць дрэва ішла па ўсяму Заанежжю. Колькі жанчын Поўначы захоўваюць зробленыя ім нросны, верацёны, коўшыні, кашалі, карабы... У лясным і азёрным ірай захавалася німала помнікаў культуры, велічных помнікаў драўлянай архітэктуры. Адзін з такіх шэдэўраў — Кірыла-Белазёрскі манастыр на беразе Сівёрскага возера. Заанежка, Заанежжа... Вячаслаў ДУБІНКА.

— А як жа вы адважыліся, бабуся, у такое далёкае падарожжа! Адна, ды яшчэ і пасля бальніцы, як вы кажаце...

— А што? Людзі во кругом, памогуць — людзі найбольш добрыя. А ёсць, скажу табе, добры чалавек, ёсць і дужа дрэнныя. Вось паслухайце.

Бабуля ўвешна падсунула свой чамадан бліжэй яшчэ, і я бачу цяпер увесь яе твар, спечаны дробнымі маршчынкамі, добрыя, некалі зваблівія, апякаючыя, з самага яркага блакіту вочы — яны і цяпер свецяцца цёпла, мякка, як скупое, але лагоднае зімовае сонейка.

— Ехала я сюды, садзілася на поезд, што ідзе сюды, праз Мугулёў, на Ленінград з Днепрапятроўска. Пасадка была дужа цяжкая, вадная. Мяне проста ледзь не ўнеслі ў вагон, і нехта проста падпашкі абхапіў мяне, і мне дайжа як перастала балець у сэрцы, яно як сціснулася, і мне як бы палягчыла трохі. Я так ужо і стаю, баюся пашавяліцца і не аглядаюся, хто ета мяне так трымае падпашкі, бо мне лёгка, і я не чую ніякой болі... А поезд ужо пайшоў, загрузае коламі... Ну, думаю, буду так і стаяць. А кругом ні аднаго вольнага месца. Усе праходы занятыя, не тое што каб лаўкі. У праходах людзей як не праціснуцца. А тут мне раптам — афіцэр, ён лейтэнант нейкі ці, можа, яшчэ і старэйшы чынам вайсковец, падняўся і сказаў: «Садзіцеся, бабуся». Я села, канечне, што ж падзелаеш, яго шкада, але мне вадна, проста немагчыма стаяць, не тыя ўжо гады. Села я, слухай жа, добры чалавек, і сяджу, трохі неяк і няёмка, вадна сябе чую, бо чалавека ж, лічы, з месца сагнала. Баба старая, нездалышчая. Але афіцэр той як здагадаўся ўсё роўна: «Не беспакоецца, бабуся, я пастаю — малады яшчэ...» І ўсмінуўся мне, старой, хораша... Відаць, совесны, культурны мужчына. Але, не тут кажучы, насупраць сядзеў — такі бамбіза, нейкі мяжджула. І ўсё зіркаў на мяне нядобрым вокам. Як бы я не таго, афіцэрава, месца заняла, а яго сагнала сілком, насільна ўзяла ды падняла за каршэнь... Такой нядобры ў яго погляд, так уставіўся ён на мяне, дыхаючы проста мне нейкім смрадзючым перагарам, відна, яшчэ не працверзіўся — п'яніца, відаць, нейкі, няўклюдна нейка, што мне аж моташна стала. Але што ж ты здзелаеш. Маўчу сабе, пацпеваюся. А ён як бы і чакаў, каб я што сказала, абы абазвалася... А я маўчу сабе, не аказваюся ніводным словам. А ён усё чмыхае, пазірае, як не б'еце, свідруе п'янімі запліўшымі бельмакамі. А потым: «Што ета ты, бабка, савецкага афіцэра з месца сагнала? Ета ж наш зашчытнік, а табе, бабка, ужо даўно пара на адыход, на вечны спакой, а ты ўсё яшчэ капыцішся, блытаешся, не даеш людзям тым, каторым нада ездзіць... Сядзела б у запечку ды не рыпалася...» А што я, — кажу яму, — я твае грошы праезджаю, ты мне даеш, хіба? Мне мая ўласць дае, і я куды хачу, туды і еду, і ў цябе, такога дабрачынца, не спрашуся... А што мне месца ўступілі, дак ета — чалавек. А такі, як ты, роднай матцы не саступіць...

— А хто бацька ваш быў? Вы ж кажаце, што прозвішча ў вас знакамітае — Далецкая?..

— Так, усмінулася бабуля, мяккай рукою абцерла вусны, памаўчала, як бы збіраючыся з думкамі: «Ета па мужу я Свістунова, а бацька мой быў Андрэй Далецкі. Як мне раскажаш ён і маці мая, то ён нарадзіўся ў ганскім дзары. Мая маці-нябожчыца служыла ў пана. Яшчэ дзяўчынкай забралі яе з вёскі, з Гуткоў. Ета вялікая была вёска, заможная, і панскі двор быў. То і нарадзіўся хлопчык у яе, бабкі маёй ужо... Як падрос тэй хлопчык, то яго забраў пан, у людской ён выхоўваўся, і сваё прозвішча яму даў. А маці яго памерла маладой, рукі наложыць на яе не наважыла. Відна, што жыцця яе была такая, што жыццё няміла ёй стала... Дак чатырнаццаць гадкоў у пана за кучара быў мой бацька. А тады сабраў нека грошай трохі, ажаніўся. Ды такая тая жаніцца была... Узяла яго адна жанчына ў прымы, на чацвёрта дзяцей. Пагадаваў усіх, усе дзяўчынкі былі. А з маткай яшчэ нажылі двое — во брат мой Міхалка і я. Нестай мяне клічуць. Настасся Андрэўна, як вам скажаць. А тых яе, матчыных дачок, усіх замуж паадваваў. Як узялі адну, старэйшую, ды працулі, што пасаж бацька дзе — пяцьдзесят рублёў тымі, яшчэ мікалаеўскімі грашыма, то і забралі ўсіх. А нас, малых, да работы, да ўсякае работы прывучаў. І я псміно, як хадзіла з бацькам у поле, як сена касілі, як малацілі збажыну. А памёр ужо бацька пры нашай уласці. Дужа радасна прыняў ён етую ўласць, келі ў нас панюў грамліні, панскі двор разбівалі ды чырвоныя салдаты стаялі, то і ён з флакам ішоў... І мяне ўзяў з сабою, і я ўсё бачыла, як пана таго, Далецкага старога, у вазок пасадзілі і ў Воршу пад ружомак адправілі... А тады, як паміраў мой бацька, то наказаву дзецям: «Я вам, старэйшым, даў, што мог, а вы етага, Міхалку, прывучайце, паманяце яму». Ён быў ужо хлопец вялікі. Ён і шыць хадзіў з бацькам, і да ўсякае работы быў здатны. І таксама — пайшоў у Чырвоную гвардыю, заступца за бедных людзей, па дарэзе за Леніным пайшоў. Прозвішча, як вы кажаце, громкае некалі было — Далецкі...

Я не хацеў перапыняць бабулю, але яна сама неяк змоўкла, пазіраючы вакол, тады раптам як схаміянулася, усхвалявана загаварыла, і я заўважыў, што яе сіняватыя губы — аж задрожалі...

— Дак ведаеце, добры чалавек, ён, няўклюдна той, заплывак нейкі і бязладдзе, і яшчэ больш асердаваўся, усё бубніць і бубніць. «Гэ, — кажа, — чортава бабка, не на таго чалавека ты наткнулася, я, — кажа, — табе даў бы месца на могільніку, а не ў вагоне...» Дак тут я ўжо не стрымалася, не сцяргала маё хворое сэрца. Я ж ужо і дала яму, дала, што аж усе людзі, што сядзелі і стаялі, паспачувалі мне — падтрымалі і смяліся, давольныя, што яму так адчытала. Ах, ты, — кажу, — падлюга ты, не чалавек ты ёсць, а самы настаяшчы, самы хворменны — падлец, бяспачувенная душа твая. Ты знаеш, каго ты з месца скідаеш, каго ты папыхаеш у пролабку — жывую сваю, можна сказаць, маці родную. Ты знаеш, — кажу, — што ў мяне цэлая дзярэўна пагінула, род увесь лёг за тое, што мы цяпер жывём, красуемся, ездзім, куды нам хочацца, куды душа жахае?! У мяне, можна сказаць, уся радня пагінула, зямлю парыць, а ты ходзіш, псуеш людзям настроенне, жынеш, паскуда ты — бяссовеснік, стыднік... Ты мяне не чапай, бо калі растрывожыш, то я табе ўраз, у адзін мавент, і морду паб'ю... А тады яшчэ і міліцыю павазу, дак прыпаюць сутак пятнаццаць, адседзіш як міленькі!..

— І што ж ён, пасажыр той, трохі супакоіўся?

— Ого, яшчэ які!

— А колькі ж вам бабуся, ужо? Відаць, і сапраўды вам цяжка ездзіць. Мо нядобра вам там, у дачкі, ці ў сына?..

— А не, дзетка мой любенькі. Добра жывём. Мой жа сыноч, еты Юрка, прапраб быў. Дамоў колькі панаптаўляў і ў Крычаве, і ў Ленінградскай вобласці, і

той жа горад новы, Прыдняпроўскі, будаваў. І кватэра ў яго добрая. І ў нас з Ленчай, з дачкой, кватэра велькая. І ванна ёсць, і халадзільнік, і ўсё іншае. Жывецца нам добра. Нас людзі ўважаюць і там, але двору хочацца. Я ўжо думала, што не паеду больш з Ракіцянкі, ад брата. Во каб памерла там, на родным котлішчы, то і няхай бы пахавалі, у сваёй зямельцы. Ды во валакуся, можа, ужо і не пабачуся я роднымі вербачкамі сваімі, з бярозамі тымі, што яшчэ са сваім Яшам, з музыком, садзілі, як калектыўнае жыццё пачалося...

— А што, старога ўжо няма?

— А нямашака даўно ўжо. Ад саменькае етае вайны. Праўда, прыйшоў быў з фронту ў сорак пятым, як пабеда настала. Пабыў дома, пажыў з паўгода. Кволіўся, увесь зранены, зрашчаны, як тое дзіравае рэштата. Аднойчы лёг і з начы не ўстаў. Памёр — як заснуў усё адно... Лічы, што аддаў жыццё, за чатыры гады фронту хіба мала яму дасталася... Сем разоў, казаў, паранены быў, падлечыцца, і зноў на перадаваю. Памёр мой Якаў Іванавіч, не пабачыў тае жыццёйкі, за якую здароўе палажыў. Затое мы жывём. Што ж, так здарылася з дачкой маёй, а то жылі б прыпяваючы. Ні ў чым цяпер нужды не маем, жыві сабе ды красуйся. Хочаш белы хлеб, хочаш чорны — усяго, дзякуй ёй, нашай уласці, хапае. А каб ета ўсё раскажаць-апісаць, як мы жылі, як жыў і мой хеця бацька, колькі ён парваў здароўя, каб прыдбаць які кавалак хлеба, дзяцей расціць і пагадаваць...

— А хто бацька ваш быў? Вы ж кажаце, што прозвішча ў вас знакамітае — Далецкая?..

— Так, усмінулася бабуля, мяккай рукою абцерла вусны, памаўчала, як бы збіраючыся з думкамі: «Ета па мужу я Свістунова, а бацька мой быў Андрэй Далецкі. Як мне раскажаш ён і маці мая, то ён нарадзіўся ў ганскім дзары. Мая маці-нябожчыца служыла ў пана. Яшчэ дзяўчынкай забралі яе з вёскі, з Гуткоў. Ета вялікая была вёска, заможная, і панскі двор быў. То і нарадзіўся хлопчык у яе, бабкі маёй ужо... Як падрос тэй хлопчык, то яго забраў пан, у людской ён выхоўваўся, і сваё прозвішча яму даў. А маці яго памерла маладой, рукі наложыць на яе не наважыла. Відна, што жыцця яе была такая, што жыццё няміла ёй стала... Дак чатырнаццаць гадкоў у пана за кучара быў мой бацька. А тады сабраў нека грошай трохі, ажаніўся. Ды такая тая жаніцца была... Узяла яго адна жанчына ў прымы, на чацвёрта дзяцей. Пагадаваў усіх, усе дзяўчынкі былі. А з маткай яшчэ нажылі двое — во брат мой Міхалка і я. Нестай мяне клічуць. Настасся Андрэўна, як вам скажаць. А тых яе, матчыных дачок, усіх замуж паадваваў. Як узялі адну, старэйшую, ды працулі, што пасаж бацька дзе — пяцьдзесят рублёў тымі, яшчэ мікалаеўскімі грашыма, то і забралі ўсіх. А нас, малых, да работы, да ўсякае работы прывучаў. І я псміно, як хадзіла з бацькам у поле, як сена касілі, як малацілі збажыну. А памёр ужо бацька пры нашай уласці. Дужа радасна прыняў ён етую ўласць, келі ў нас панюў грамліні, панскі двор разбівалі ды чырвоныя салдаты стаялі, то і ён з флакам ішоў... І мяне ўзяў з сабою, і я ўсё бачыла, як пана таго, Далецкага старога, у вазок пасадзілі і ў Воршу пад ружомак адправілі... А тады, як паміраў мой бацька, то наказаву дзецям: «Я вам, старэйшым, даў, што мог, а вы етага, Міхалку, прывучайце, паманяце яму». Ён быў ужо хлопец вялікі. Ён і шыць хадзіў з бацькам, і да ўсякае работы быў здатны. І таксама — пайшоў у Чырвоную гвардыю, заступца за бедных людзей, па дарэзе за Леніным пайшоў. Прозвішча, як вы кажаце, громкае некалі было — Далецкі...

Я, можна сказаць, і сама рабіла нашу савецкую ўласць, за яе душой стаяла. Хадзіла з флакам, ішла з усімі тады, як аб'явілі слабоду... О, я была ў маладосці — можа, самая найпершая дзяўчына ў ваколіцы, на ўсю акрэснасць, можна сказаць. Да мяне сватаўся балтыйскі марак з Усполля Лявон Зябнёў, хацеў мяне замуж узняць, але брат — ні за што... Тады ж зямля, коні — галоўнае... Скажаш, куды ж ты пойдзеш за етага баяка-галетніка. У яго ж зямлі — старой тупічанскай бабе сесці, а ў Свістунова — надзел. Як аддзельца, стары Свістун дасць усё — яго парка коней, толькі на выезд. Усё сваё — гаспадаром будзеш. І ты, сястрыца, не будзеш знаць бяды-гора. А каб жа знаць тое, як потым стала, і зямля тая не нада, а стаў наш галетнік-марачок вядомы на ўсё Усполле, на ўсю воласць. Каб не ён, не наша знаёмства і ўзаемная любоў, то пабачыла б і я таго горачка, якое ўгатавана-ўрыхтавана было і мне з тым заможніцкім сынам, з маім Свістунавым...

Бабуля Наста ўздыхнула, змахнула з твару невядомую хмурнасць і далей казала сваю байку — казку жыцця:

— Як пачалася ў нас тады калектывізацыя ды як

папраганялі з Ракіцянкі кулакоў, забралі і Якава. А мяне, як жонку варажага элемента, і ў калгас, у новае жыццё, хацелі не пусціць. Але прыехаў Лявонка, марак мой, прыйшоў да мяне, вядома, тайком, каб не бачылі, што з кулацкай жонкай хаўрус мае, і сказаў: «Наста, глядзі, не праціўся, не сядзі, пакуль цябе з твайго етага кулацкага седала турнуць, ідзі з усімі жанкамі ў поле і рабі. Цябе будучы праганяць, не пускаць, а ты ідзі і рабі, як усе ракіцянскія калхознікі...» Я так і зрабіла. Тады прыехаў адзін, вялікі начальнік, невядома адкуль, можа, з Амціслава, а можа, з Мугулёва, і ракіцянскія беднякі пажаліліся: «Навашта яна нам, етая Свістуніха. Яшчэ з нутры новую жыццё падарве...» А Лявон за мяне заступіўся: «Я, — казаў, — добра знаю Насту. Яна з беднага, можна сказаць, парабчанскага роду. Яна наша. Не здрадзіць». Так я і засталася з усімі ў новым калгасе ў Ракіцянцы.

— А тады ж, — даверліва казала далей бабуля Свістунова-Далецкая, — трэба было і мужа неяк раваць. Прачула я, што ён у Чырыкаве на тралёўцы тасу рабіў. Я да яго некалькі разоў ездзіла, дабілася, што перадачы прымалі. А як жа? Я ж законная яго жонка, двое дзяцей у нас ужо было... Нічога я не магу сказаць, для мяне ён вольны законны супружнік Яша, Якаў Іванавіч. Бегала, за дзень спраўлялася, па шпалах бегала — босая, бацінкі свае на плечы і босая па шпалах, а была ета вясна, халаднаватая яшчэ зямля была, у пяткі пяць, як іголкамі, а тады пагрэшся, і нічога — горача, як улетку. Спраўлялася за дзень прабегчы па дарозе, вёрстаў трыццаць пяць будзе не меней, з тых Вермейкаў, дзе ён тады капыды дубовыя на ваганеткі грузіў... І перадачы яму насіла, і ўсё пісала і пісала, аж у Маскву. І чакала, што паштальён прынясе мне добрую вестку. Аднойчы ён і кажа: «Наста, прыйшоў табе ліст». Я аж абамлела ад радасці. Прачытала, і, — чула маё сэрца, — слова мовіць не магла: «Якава Свістунова апраўдаць, вызваліць, як незаконна абвінавачанага...»

— Так што і Якаў Свістунуў сваю дапушчаны да новай жыцці, — закончыла бабуля сваю адысею і краўла мяне рукою за плячо: — Чуеш, добры чалавек, можа б, вы пагаварылі з етым во, што ходзіць, з чырвонаю павязкай, з дзяжурным? Можа, ён вас паслухае скары. Я ўжо думаю, што дарэмна я не паслухалася пляменніцы. Нада было вярнуцца назад... Бялета не вазьму аніяк...

— І я так думаю, бабуся. Трэба пагаварыць. Я памкнуўся ўслед за дзяжурным, але яго шапка з белай капустай пад брылем хутка знікла ў натоўпе, што зноў наплывам запоўніў усе праходы і аж распіраў сцены пачакальні. Я пачаў прабірацца, каб патрапіць за дзяжурным, ды тут з таго ж дынаміка пачулася хрыплавата-бяспаснае: «Объявляется посадка на дополнительный поезд № 271 направлением на Минск. Поезд отправляется в 18 часов...»

З бодем, са шчырым шкадаваннем вярнуўся я назад, узяў свой сакважык і пачаў развітвацца з бабуляй, з пасажырамі, што стаялі і сядзелі, слухаючы гэтую размову. Мне падалося, што бабуля Свістунова-Далецкая не хвалявалася, што ёй, можа, заўтра раніцою не ўдасца сесці на цягнік, які, вядома ж, будзе занадта перагружаны.

Мяне ўвесь час непакоіла чамусьці, ці сядзе ў таўкатні і перагружанасці паяздоў бабуля, якая грна сваёй нядаўняй хваробе, па сутнасці, і не павінна была б адважыцца на такую цяжкую дарогу. Я дакараў сябе, што не зрабіў спробу памагчы ёй з білетам раней, калі ў мяне яшчэ быў час у запасе, але ж і сама яна не парупілася.

Я ведаў, што цягнік Ленінград—Днепрапятроўск будзе ў Магілёве недзе за дзевятай гадзіне ўрані, і паспяшаўся на перагаворную, каб пазваніць на вакзал, пацікавіцца, ці звярталася да дзяжурнага якая-небудзь бабуля з просьбай. Мне далі размову ўжо а адзінаццатай гадзіне раніцы. У трубку хлынуў размаіты вакзальны гул — чуно было, што на вакзале яшчэ вельмі шмат народу.

— Так, поезд прайшоў у 9 гадзін 47 минут, — паведаміла мне жанчына — дзяжурная па вакзале. — Пасадка была вельмі цяжкая.

— А да вас бабуля, такая старая, у яе чамаданчык чырвонага колеру, абвязаны вярочынай, не звярталася з просьбай? — непакоіўся я і падумаў: «Хіба яна, гэтая бабуля, была там адна... Дзе там яе запомніш, пры такой таўкатні...»

— Пасадка была цяжкая, — паўтарыла дзяжурная. — Але, помню, падыходзіла адна, такая ветлівая, з бутэлькай валяр'яні ў руцэ. Ёй выдалі білет, плацкартнае месца. А цяпер яе не бачна — відаць, села... Ну, што ж, шчасліва вам, бабуля!

УРОКІ ВЯДЗЕ ПІСЬМЕННІК

ПАЧАТАК сённяшняга навучальнага года ў Мялешкаўскай васьмігадовай школе на Случчыне быў крыху незвычайны. Дырэктар школы Раіса Мікалаеўна Паляшчук ахвотна пайшла насустрач прапанове Беларускага тэлебачання правесці ў малодшых класах сустрэчы з вядомым дзецым пісьменнікам Васілём Віткам. Пісьменнік у сваю чаргу прапанаваў форму гэтых сустрэч — урокі.

І вось мы ўбачылі на экранях чатыры ўрокі, праведзеныя Васілём Віткам. Былі, вядома, сярод тэлегледачоў гэтых урокаў і настаўнікі, над якімі адразу навісла пытанне: а як жа школьная праграма? Ім і няўцяж было, што яшчэ вялікі К. Ушыньскі пакінуў неўміручую парадую: «Ніякія статыты і праграмы, ніякі штучны арганізм установы, як бы мудрагеліста ён ні прыдуманы, не можа замяніць асобу ў справе выхавання...». А Васіль Вітка якраз і выступае тым настаўнікам-асобай, калі дзеці актыўна і зацікаўлена бяруць удзел у працэсе засваення ведаў.

Пісьменнік з дапамогай творчай групы тэлебачання (рэжысёр Л. Тарасава, рэдактар А. Чарнушэвіч, апэратары У. Хромаў, Г. Соладаў, В. Левановіч) выраза паказаў, што ўрок — гэта не толькі пэўны аб'ём інфармацыі, якую трэба настаўніку «пераліць» у галовы сваіх вучняў, але і пэўны эмацыянальны зарад, які праводзіць гэтую інфармацыю праз чулае сэрца вучня. Не прадугледжаныя школьнай праграмай для I—III класаў урок вясёлай матэматыкі, як называўся першы, ці ўрок вясёлага слова (трэці), ці, нарэшце, урок казкі пацвердзілі бяспспрачную ісціну, што выхаванне, якое клапаціцца выключна пра адукацыю розуму, не можа дасягнуць высокага поспеху. Барз, калі школа ўзяла курс на актывізацыю працэсу навучання, на выхаванне культуры пачуццяў, на скасаванне той дыстанцыі, і немалой, якая існуе між узроўнем ведаў і эмацыянальным развіццём асобы ў кожным вучню, перш-наперш школьны ўрок павінен насаць творчы характар.

Не збіраюся сцвярджаць, што ўрокі Васіля Віткі праведзены бездакорна з пункту гледжання пісаных метадык, але што пісьменнік выявіў цудоўныя здольнасці педагога, які аправаецца на прыроджанае імкненне дзіцяці дзейнічаць актыўна і самастойна, гэта бяспспрачна. Ужо на першым уроку, пры высвятленні, што такое нуль, колькі пальцаў на адной руцэ і на дзесяці руках, пра пяты ў салдатаў і ў іншых момантах, можна было адчуць, як навучанне высока сягае над чыста дыдактычнымі прыёмамі, заснаванымі толькі на логіцы мыслення, як уключае яго ў дзейную работу дзіцячыя сэрцы, узрушае вучняў унутрана, мабілізуе волю кожнага на пераадоленне цяжкасцей, а значыць, скіравана на выхаванне перакананасці. Тэлекамера дазволіла ўбачыць, напрыклад, працэс пераканання ў тым, што на дзесяці руках не сто, а пяцьдзесят пальцаў. Цудоўна схоплены ў аб'екты адкрытыя ўсмешкі вучняў — як выяўленне іх унутранага задавальнення ад здабыцця ісціны.

Шчыра кажучы, на першым уроку яшчэ адчуваўся некаторая «спуджанасць» дзяцей, стрыманасць пры выяўленні эмоцый, заповолненасць рэакцыі на пастаўленыя пытанні. Другі і, асабліва, трэці ўрок, калі дзеці пакінулі парты і шчыльным гуртам паселі побач з настаўнікам, паказалі поўную ўсталяванасць узаемных кантактаў.

Урокам роднага слова назваў В. Вітка другою сваю сустрэчу з дзецьмі. Гэта было неназойлівае, а як бы праведзенае спакваля раскрыццё магутнай, нават чарудзейнай сілы слова ад самага першага, якое вымаўляе дзіця, — «мама», да алітэраванага, хоць і не зусім вытанчанага выразу: «грымяць, перакатваюцца раскаты грому». Аднак пісьменнік знарок пайшоў на некаторую каструбава-тасць сказа, каб дамагчыся пастаўленай мэты — перадаць суровую музыку слова «гром» як кантраст пясчотна лірычнаму «мама».

Васіль Вітка з дзецьмі.

Фота Ю. ВАСІЛЬЕВА.

Выразнасць слова ды амаль і кожнага тукі ў вуснах В. Віткі дакладная і з пяркоўнай сілай экспрэсіі выяўленая. Ён не замінае нават тое, што камера па волі рэжысёра, які збаяўся паказаць лішні раз пісьменніцкай «тэзісы», падае нам патыліцу і плечы таго, хто вядзе ўрок. Можна, і не варта было злоўжываць гэтакімі кадрамі, не бяцця «паперак», якія замінаюць глядзець і слухаць толькі таго, хто бывае, як кажучы, «не ў сваёй талерцы». Пра В. Вітку гэтага не скажаш — ён у сваім матэрыяле адчувае сябе, як рыба ў вадзе — мабыць, таму, што не абцяжарвае сваю памяць другарадным — парадкам гутаркі, які даволі ўмела «падказвае» яму тэкст, загадзя прадуманы і напісаны ім самім.

У трэцім уроку, які праводзіцца «па-за гартэй», імправізацыйных момантаў яшчэ павольшала, хоць В. Вітка адкрыта звяртаецца да тэксту, пакладзенага на імправізаваную кафедру-табурэцік. Звяртаецца ўмела, як бы толькі дзеля зачэпкі, дзеля «падказкі». У аснове ўрока вельмі эмацыянальны матэрыял — яго, Віткі, скоргаворкі, пацешкі, каламбуры і іншыя гульні са словамі, а яны вядуць увесь час на імправізацыю.

Назалашанае ў першых двух уроках адчуванне еднасці настаўніка з класам дасягае тут, у трэцім, свайго найвышэйшага выяўлення, і гэта ўдала засведчана тэлекамерай, якая схоплівае імгненныя станы душы вучняў — здзіўленне, засяроджанасць, незадаволенасць ад непачэленага адказу, няўрымслівае жаданне адказаць першым, усеагульная радасць, калі задаволены ўсе — і дзеці, і настаўнік.

Актыўнасць думкі і слова найбольш выяўлены ў чацвёртым уроку, дзе перад школьнікамі была пастаўлена задача складання казкі. Урок самастойнай вуснай творчасці. Як шкада, што іх так мала прадугледжана школьнай праграмай, асабліва ў старэйшых класах, дзе яны, уласна кажучы, зведзены толькі да пісьмовых работ. Няма нічога дзіўнага, што такая бедная вусная, гутарковая мова ў школьнікаў.

Урок казкі, праведзены В. Віткам, паказаў, па-першае, імкненне ў ўменне дзіцяці імправізаваць, па-другое, валоданне імі роднай мовай у яе жывых пластах, а самае галоўнае — невычэрпныя магчымасці скарыстання вобразных сродкаў для выхавання ў школьніка культуры пачуццяў. Усе гэтыя моманты не абмінуты пры відзапісу.

Удалы ракурс — здымка зверху, узбуіненне кадра — памагае рэалізаваць аўтараву задуму, паказаць само нараджэнне казкі, адчуць увачавідкі ўзлёт дзіцячай фантазіі, якая як бы лунае недзе над галовамі школьнікаў. На вялікі жаль, настроенасці на імправізацыю, на натуральны ход дачыненняў між дзецьмі і пісьменнікам моцна замінаў элемент тэатралізацыі дзеяння. Увадзены лялькі Васі Вяселькіна, аднаго з Віткіных герояў, не мела дастатковага гунту. Проста ўзялі казачны персанаж толькі таму, што гэта ўрок казкі. Але ж трэба было патурбавацца, каб за кадрам гучаў адпаведны Васеваму ўзросту голас, тады ён, можа, і ўвайшоў бы больш непасрэдна ў асяроддзе школьнікаў. Ну і, вядома ж, можна было нагузіць гэты вобраз, скіраваць і яго на вырашэнне звышзадачы ўрока. Пакуль што ён толькі адцягнуў увагу ад галоўнага, не захапіў дзяцей і такім чынам крыху знізіў агульнае ўражанне ад навізна самога ўрока.

І ўсё ж мы ўбачылі на экране творчую самадзейнасць школьнікаў у арганізаваным навучальна-выхаваўчым працэсе, убачылі наглядна выяўленне вобразных магчымасцей слова, хоць не заўсёды ўдала праілюстраванае самімі дзецьмі на прыродзе (адчувалася «рэжысура», напрыклад, пры запуску матылька чамусьці замест стракацы, пра якую гаварылася ў казцы). Рэжысёру варта было не захапляцца прыёмам адкрытай ілюстрацыі казкі, а скіраваць творчую ўвагу пісьменніка і школьнікаў на вялікую рухомасць дзіцячых адчуванняў наогул і эстэтычных асаблівасцей пастарацца зняць усё «каковы» з іх непасрэднасці, не хаваць дзіцячай наўнасці. Добра падрыхтаваны для свайго ўзросту вучні давалі для гэтага магчымасць.

Цудоўна, мякка, дакладна вымаўленае дзецьмі роднае слова падчас прыдумвання казак (хоць бы тое ж звонкае «дзерава» замест унармананага «грува-скага «дрэва»), падтрыманае натуральнай, толькі літаратурна адшліфаванай мовай В. Віткі, які і на ранейшых уроках, надало тую паўнаважасць, якая дае падставы гаварыць пра высокую знітанасць слова і вобраза, пра дасягненне гарманічнага адзінства зместу і формы.

Сваімі ўрокамі, хай сабе не ва ўсім дасведзенымі да найвышэйшай ступені дасканаласці (тут не варта скідаць з рахунку скоўвалны ўплыў тэлевізійнай камеры), Васіль Вітка пацвердзіў, па-першае, багаты эмацыянальны зарад сваіх кніг для маленькіх, хоць бы той жа «Чытанкі-малыянікі», што пакладзена ў аснову тэлеурокаў. Па-другое, пісьменнік дае прыклад сапраўды творчых сувязей з жыццём школы, умання паставіць свой талент на службу сённяшняй практыцы выхавання. Трэба спадзявацца, што пісьменнік не толькі «даў урокі», але шмат узяў пры гэтым правядзенні і для сваёй далейшай творчасці.

Галоўнае ж, урокі В. Віткі раскрываюць перад настаўнікамі, асабліва маладымі, невычэрпныя магчымасці няспыннага ўдасканалення педагогічнага працэсу, пераводу яго на рэйкі актыўнай творчай дзейнасці. У гэтым шмат могуць памагчы і пісьменнікі — як сваімі творами, так і больш дзейным непасрэдным удзелам у жыцці школы.

Зараз, калі ўсёнародна абмеркаваны праект новай Канстытуцыі СССР аднаголасна прыняты і набыў сілу Асноўнага Закона, перад школай стаіць задача прапеганды і вывучэння яго школьнікамі ўсіх класаў. Чаму б пісьменнікам не прыняць удзел у гэтай пачаснай і адказнай задачы, чаму б не наладзіць пісьменніцкія ўрокі Канстытуцыі, памагчы настаўнікам вобразна і публіцыстычна, звернута да душы вучня раскрыць глыбокі змест хартый перамогшага сацыялізму.

Ёсць над чым, скарыстаўшы вопыт урокаў В. Віткі, падумаць і супрацоўнікам тэлебачання, асабліва тым, хто арганізуе перадачы ў дапамогу школе. Добра было б, каб на экранях школьных тэлевізараў час ад часу перад вучнямі былі не проста «сталічныя лектары», а выдатныя педагогі з усёй рэспублікі, занятыя ў натуральных абставінах класнага ці пазакласнага ўрока, калі бачны не толькі адно выкладанне, але і сам актыўны працэс засваення вучнямі праграмага і пазапраграмага матэрыялу, працэс сатворчасці настаўніка і вучня, працэс выхавання ў школьніку асобы. Праведзеныя В. Віткам тэлеурокі клічуць да пошуку.

Уладзімір ЮРЭВІЧ.

СТАРОНКІ ЗМАГАННЯ

Знаўца дзіцячай душы, пісьменнік і педагог Антон Манаранка сцвярджаў: цяжка ўявіць сабе такую тэму, якая б не магла быць прапанавана дзецям. І гэтае сцвярджэнне бяспспрачнае. Сярод мноства тэм ёсць такія, якія асабліва цікавыя дзецям. Гэта тэмы прыгод, подзвігаў, гераічных учынкаў. Праз радзімасттва падлетак тансама атрымлівае адказ на пытанне: якім быць? І адназ гэты не проста павучанне: юны слухач знаходзіць яго ў захапляючых гісторыях чалавечых жыццяў, у гераізме і мэтаніраванасці герояў радзіеспенталя.

Дзіцячая рэдакцыя Беларускага радыё пазнаміла слухачоў з радзіеспентаклем па апавесці С. Грахоўскага «Гарачае лета», якая апавядае аб падзеях, што адбываліся ў адной з беларускіх вёсак пасля грамадзянскай вайны.

У навакольных вёсках банды недабрых буржуаў і кулак рабуюць, забіваюць людзей. Для ліквідацыі ворагаў Савецкай улады ў вёску прыязджае атрад чырвонаармейцаў на чале з камісарам Кудрашовым. Ён разам са сваім сябрам чырвонаармейцам Князевым пасылаецца на вятару, дзе жыве дапытлівы, смелы хлопчык Алёшка.

Ёсць у Алёшкі шмат сяброў — такіх ж, як і ён, вясковыя хлопчыкі. Хочацца ім здзейсніць гераічныя учыны, даказаць чырвонаармейцам, што і яны ўмеюць «ваваць». Заінтрыгаваны іх дзіўна Яўхім расказаў, што быццам у сутарэнні пад касцёлам схаваны нуфры з золатам. Тайном марыць Алёшка, што знайдзе яны гэтыя каштоўнасці і адправіць галадоўчым на Паволжа. Пра тайну хлопчыкаў даведваецца Кудрашоў.

У краіне толькі пачынаюць стварацца першыя піянерскія атрады. Камісар разумее, што дзецям патрэбна таная арганізацыя, якая змагла б аб'яднаць іх, падтурхнуць на карысныя справы. Нягледзячы на сіладанасць абставін (бандыты пастаянна робяць налеты), камісар Кудрашоў влітку ўвагу ўдзяляе дзецям. У сваю чаргу, хлопчыкі Алёшка і Лаўрэн аказваюць дапамогу чырвонаармейцам — знаходзяць у сутарэнні сілад са зброй.

Сяргей Грахоўскі ў апавесці «Гарачае лета» пераканаўча паказвае, як паналенне бацькоў, дзядоў ілапацілася аб лёсе падрастаючага пакалення.

Радзіеспенталя востра драматычны. Аўтары не змяіваюць сіладанасцей абставін, не змяіваюць тых цяжкасцей, якія даводзіліся пераадоляваць балышавікам.

Рэжысёр І. Лапцінскі і выканаўчы галоўны ролі стварылі пераканаўчыя вобразы.

Непахісна вера ў правату сваёй справы, глыбокая чалавечнасць — такія асноўныя рысы характару камісара Кудрашоў у выкананні П. Дубашынскага. Камісару неабыймава, чым цікавіцца дзеці, ліміт ілапатамі і справамі яны нывуць. Анцір малое асобу свайго персанажа ўзруненымі і дакладнымі мастацкімі штрыхамі. Дарэчы, менавіта ў гэтым вобразе раскрываецца асноўная ідэя спектакля — пераемнасць паналення. Дзецім назанавана прадаўчае справу бацькоў. І слухачам, несумненна, запомніцца вобразы Алёшкі, Князева, Захары (артысты Р. Маленчана, Б. Барысенак, Р. Дамброўскага). Як хораша раскрывае Р. Маленчана дапытліваасць хлопчыка, умненне імгненна знайсці рашонне ў той ці іншай сітуацыі. Алёшка добры і чулы. Калі ён даведваецца ад свайго старэйшага сябра чырвонаармейца Князева, што на Паволжы, там, дзе ён нарадзіўся і вырас, влікал засуха, людзі гінуць ад голаду, ледзь стрымліваючы слёзы прапаноўвае Князеву паслаць маці пасылку: «Вы ёй сухароў, суроў сушаных, навалат сала пашліце па пошце...» Той адказвае: «Добра ў цябе душа, Алёшка. Толькі дзе ўзяць тых суроў і сала?» Хлопец рашуча гаворыць: «Дастанем. Вы толькі скрынку зрабіце... Па хатах збором. Кожны што-іольвечы дасць. Збіраюць жа ў вобласці на Паволжа. А чаму мы не можам?» У характары Алёшкі праўляюцца дарослыя адносіны да жыцця, адназначнасць за свае учыны.

Вобраз Князева ў радзіеспентаклі асабліва драматычны. У сутычцы з бандытамі ён гіне. Застаецца яго конь, на якога сядзе ўзмучаны і ўзачыны за гэтае гарачае лета сябра Алёшкі — Лаўрэн. Адчуваеш тут і сімвалізм — на змену загінутым бацькам і братам прыходзяць іншыя, такіх ж рашучыя і смелыя людзі.

Агульнае гучанне выканаўчага ансамбля гарманічнае і спектакль успрымаецца слухачом як відочны малюнак падзей, што сталі часткай нашай гісторыі.

На радыё самыя сіладаныя ўмовы для ўвасаблення масавых сцэн. Бо ў распарадзэнні рэжысёра не тая ўжо шмат гунавых сродкаў для таго, каб зрабіць масавую сцэну хвалючай, напружанай, каб кожная рэпліка набыла характарнасць і сакваітасць. На мой погляд, удалася ў радзіеспентаклі сцэна панакру. Рэжысёр здолеў перадаць яе поліфанічнасць, драматызм, спалучаючы ў мантажы анцірскую ігру з шумавым афармленнем. Масавая сцэна ля настра перадае атмасферу дзіцячага захаплення, радасці. Цікавым падаецца і музычнае афармленне. Музыка паходнага, маршавага рытму праходзіць праз увесь спектакль, з'яўляецца яго лейт-матывам. У гэтым немалая заслуга і гукарэжысёра Р. Дончыса.

Тані спектакль надзвычай стасуецца з тым настроём, з якім усе мы, а падлеткі, галоўныя слухачы радзіеспенталя, — асабліва, рыхтуемца да 60-гаддзя Кастрычніка.

Людміла ДРОЖНЯ.

РАМАН САБАЛЕНКА...
Сёння яму было б сем-дзят, але не дажыў пісьменнік да гэтай даты, памёр на шэсцьдзят васьмым годзе жыцця. Засталася памяць пра яго. І кнігі. Шмат кніг... Сярод іх ёсць нямала такіх, што даўно палюбіліся чытачу і засталіся ў яго сэрцы назаўсёды. Яны адкрываюць яму цэлы свет, па-свойму цікавы і непаўторны.

Пісьменнік прайшоў вялікі, цяжкі і складаны жыццёвы шлях. З самага ранняга дзяцінства яго цягнула да ведаў, да мастацкага слова.

Нарадзіўся Р. Сабаленка ў беднай сялянскай сям'і. Пра вучобу і марыць не даводзілася. «Хто з тае навукі хлеба калі наеўся», — гаварыў дзед будучага пісьменніка. Бацька аддае хлопца ў вучні кавалю. Не атрымалася. Потым малы Раман — вучань краўца. Тут навучаўся лацвей. Але нечакана трапілі ў рукі кнігі. То былі танюсенькія кніжачкі любачных выданняў на ўкраінскай мове. Сярод іх і зборнікі народных жартаў, кароценькіх апавяданняў, вершаў. Потым — зборнік Тараса Шаўчэнкі. І прапала краўцоўская навучка! Кнігі засланілі хлопцу ўвесь свет...

Пазней былі допісы ў сялянскую газету «Новая деревня». А затым і — вершы.

Вучоба ў Гомельскім педтэхнікуме пашырыла гарызонты юнака. Ён з захапленнем знаёміцца з творамі Купалы, Коласа, Бядулі, Гарцінага. Чытае рускую і зарубежную класіку. Тут жа адбываецца асабістае знаёмства з Паўлюком Трусам.

Пасля сканчэння тэхнікума едзе ў Мінск і ўладкоўваецца на працу ў рэдакцыю газеты «Звязда». Тут ён трапляе ў літаратурнае асяроддзе, і яшчэ мацней абуджаецца жаданне пісаць самому...

Праца ў газеце была няжкая і неспакойная. Неаднойчы яшчэ на вёсцы кулацкае ахоўсца пагражала маладому аўтару допісаў у газету за тое, што ён гаварыў праўду, змагаўся за справядлівасць. Але ён пісаў. Пісаў аб добрых людзях, аб іх абуджэнні да новага жыцця.

Праца ў рэдакцыі давала

СЫН свайго ЧАСУ

Да 70-годдзя з дня нараджэння
Рамана САБАЛЕНКІ

магчымасць увесць час знаходзіцца сярод сваіх будучых герояў. Збіраючы матэрыял для карэспандэнцый і нарысаў, аб'ездзіў Р. Сабаленка шмат куткоў роднай Беларусі. Асабліва любіў сваю Гомельшчыну. Адтуль амаль усе яго героі. З ім ніколі ён не парываў сувязей, працягваючы назіраць за імі ўсё жыццё...

У літаратуры Р. Сабаленка заявіў аб сабе як паэт. Пачынаў з вершаў, якіх на той час, можа, і былі надзённыя, але сёння здаюцца залішне рытарычнымі, занадта гучнымі:

...Снягі палымнеюць
на жнівеньскім сонцы,
Ракочуць камбайны,
нырчуць у збожжы.
(«Ураджай»).

Адсюль калісь з гарматым
громам
(«Наш гарадок»).

Але было ў іх нешта сваё, сарээтае душой і сэрцам.

А газета, з якой Р. Сабаленка не развітваўся, увесць час вымагала будзённай прозы жыцця. Матэрыялу з камандзіровак — набіралася столькі, што яго было зашмат для карэспандэнцый і нарысаў. Пра людзей хацелася сказаць больш і глыбей, чым таго патрабаваў газетны нарыс. Пачынала працаваць пісьменніцкая назіральнасць, фантазія, даваў занадта аб сабе і вопыт журналіста. Абагульненні і адбор падзей прасяца на паперу. Так з маладога паэта і нарысцста нараджаецца глыбакадумны апавядальнік.

І нарэшце выходзіць першы зборнік апавяданняў «Жмеця зярнят». Гэта была прыкметная падзея ў тагачасным літаратурным жыцці рэспублікі і ў станаўленні самога пісьменні-

ка. Знойдзена была свая тэма, свая непаўторная інтанацыя. Яго герой з апавядання «Жмеця зярнят» Васіль Зяблік паўстае са старонак, можа, не такім ужо яркім і запамінальным вобразам, але з'яўляецца выразным тыпам земляроба-калгасніка, які дбае аб народным багацці, любіць зямлю-карміцельку, даглядае яе і марыць аб тым, каб раздзіла яна багатую пшанічку. А для гэтага не шкада ні сілы, ні працы...

У гэты час — у пяцідзесятых гадах — Р. Сабаленку асабліва добра і плённа пішацца, працуецца. Шмат задум і планаў просіцца на паперу. Выходзіць з друку новыя кніжкі прозы: «Сустрэчы», «Блакiтнае ззянне».

Быццам адкрылася другое дыханне ў пісьменніка, калі ён пачаў ствараць сваю лепшую і самую хваляную кнігу «Юнацтва ў дарозе» — кнігу пра час і пра сябе, пра сваё пакаленне, якому Вялікі Кастрычнік адкрыў шырокія дарогі ў жыццё. Галоўны герой журналіст Макар Шыянок праходзіць вялікі і накручаны шлях. Палеская вёска абуджалася да новага жыцця. Абуджаліся і людзі. Краіна брала разгон. Будаваліся калгасы. На шырокі прастор выходзіла вясковая моладзь. Брала з ходу цяжкую і непрыстунную крэпасць — навучку. Аб усім гэтым шчыра і ўсхвалявана расказваў у сваёй апавесці Р. Сабаленка.

Героі твора палюбіліся чытачу, і ён чакаў працягу, хацеў даведацца аб тым, як складзецца іх далейшы лёс. Пісьменніку было вельмі радасна ад такой увагі, і ён з натхненнем працаваў над наступнымі раздзеламі, якія ў выніку склалі трылогію «Іду ў жыццё».

Прышла вядомасць і прызнанне. Кнігі яго перакладаюцца на братнія мовы — рускую, украінскую. А пісьменніка хвалююць новыя задумы. Іх шмат. Шмат працы і ў рэдакцыі літаратурнай газеты рэспублікі, дзе ён займае пасаду намесніка галоўнага рэдактара.

Праца ў рэдакцыі адбірала шмат часу і сілы. Але гады работы ў «Літаратуры і мастацтве» былі і найбольш плён-

нымі ў творчасці пісьменніка. Адна за адной выходзіць з-пад пера апавесці. Ён піша нарысы і творчыя партрэты пра дзеячаў культуры і літаратуры — У. Галубка, У. Дзядзюшку, П. Глебку, шмат публіцыстычных артыкулаў. І тут жа следам пішуцца «Каралінцы», «Незамужняя ўдава», «Лора» і іншыя апавесці, шматлікія апавяданні.

Свет герояў Р. Сабаленкі чысты і непаўторны. Праўда-любца Макара Шыянок з трылогіі не адзінокі ў сваім змаганні з хіўцамі і прайдзіветамі. Пойлеч з ім і Галіна Заранка, і Алімпія, і Васіль Зяблік, і Лора, і шмат-шмат іншых. Пісьменнік паказваў нам праз сваіх герояў нараджэнне новага свету, новых адносін людзей да жыцця, да працы.

Р. Сабаленка вельмі любіў сваіх герояў. Здаецца, ён быў нястомны і невычэрпны ў адлюстраванні ўсё новых і новых бакоў нашага жыцця. Але былі і стома, і недаспацыя ночы. Неяк, ідучы ў чарговы адпачынак, ён задаволена пасміхаўся і, пыхкаючы цыгаркай, сціпла расказваў пра свае творчыя планы і задумы, пра тое, што будзе рабіць у водпуску. Збіраўся з'ездзіць у родныя Сабалі на Брагіншчыну, сабраць новы матэрыял, пажыць сярод сваіх будучых герояў. І раптам нечаканы ўдар.

Доўгая і цяжкая хвароба моцна трымала яго ў сваіх абцугах, але не сганула, не зламала пісьменніка. Ён працягвае сваю любімую працу. З-пад пера зноў выходзіць новыя апавяданні і апавесці, якія склалі зборнікі «Спатканне пасля разлукі», «Роздум у дарозе». Зноў ён у гучным жыцці, сярод будучых герояў. І так бы пісаць і пісаць пра іх справы, клопаты, здзяйсненні, радасці і трыванні...

Р. Сабаленка быў сынам свайго часу — прыкладам таго, чым можа стаць просты чалавек пры Саветскай уладзе, якая адкрыла для яго неабсяжныя магчымасці і гарызонты. Ён і спраўды быў, як сам пісаў ў аўтабіяграфіі, «сынам свайго народа», што і дапамагло яму стаць шчырым і сумленным летаністам яго вялікіх спраў і здзяйсненняў.

Іван ПАЎЛЮКОЎСКІ.

САМАДЗЕЙНАЯ ТВОРЧАСЦЬ

Песні над Шчарай

Гасцінец у Колбавічы ўецца праз хвойнік. Двое хлопчукоў, у якіх мы папыталі дарогу, падахвоціліся паказаць дзе жыве Ганна Сільвестраўна Прусевіч, дзея іной мы і ехалі ў гэтую невялікую вёскачку Баранавіцкага раёна.

— Гэтую бабулю ў нашай вёсцы Ціханіхэй завуць, — сназаў старэйшы хлопчык. — Яе ў нас усе ведаюць. Ёй, кажуць, умо больш за сто... Наша настаўніца расказвала, што Ціханіха ведае шмат песняў, якія зараз умо не спяваюць. Ефрасіння Уладзіміраўна нават задавала нам вылучыць на памяць верш, запісаны ад Ціханіхі...

Лес раптам расступіўся, і дарога пайшла ўніз, дзе метраў за трыста, у лагчыне, відзеліся шыферныя дахі колбавічых хат.

— Вунь там, злева, дзе лавачна наля плоту, і жыве бабуля, — растлумачылі нашы юныя спадарожнікі.

Не паспела машына спыніцца каля хаты Прусевічаў, як на вуліцы гарахам высыпалі дзеці. Потым з хаты выйшла маладзіца гадоў трыццаці і запрасіла ў хату:

— Заходзьце, калі ласка, заходзьце. Рады гасцямі Прабачце, непарадак тут у нас. Толькі з ягад прыйшлі, Панінулі дзіцят з бабкі, а яны, гарэзы, не слухаюцца старой.

Заўважыўшы ў мяне магнітафон, жанчына спытала:

— Вы, мабыць, да бабкі? Апошнім часам яе часта наведваюць госці. Неяк студэнты прыяздзілі з Мінска, настаўніца адна цэлы шматан спісала старадаўнія песні. Зараз паклічу яе. Толькі галасней размаўляйце, як ніякі — сто плыць умо.

Праз якую хвіліну адхілілася парналевал шырмачка, і з другога пакоя выйшла бабуля, Сівеньная, невысокая, у

доўгай спадніцы і нофточцы. Кінула галавою і сказала:

— Добры-вы-дзень людзям добрым. Мы паказалі месца на маняпе, і Ганна Сільвестраўна села побач. Убачыўшы падрыхтаваны да запісу мікрафон, спытала:

— Навошта, галубон, гэтую грушу трымаеце?

Мы разгубліліся і не адразу знайшліся што сказаць. Выручыла жанчына, што сустрэла нас.

— Бабо-о-о, расказны людзям, як вы жылі раней з дзедом, колькі зямлі было, якія песні спявалі...

— А-а-а, песні!... — усміхнулася бабуля і ажылі маршчынікі, што веерам разбегліся ад вачэй. Песню ў мяне было немаведама колькі. Нашы песні сумныя, гаротныя. Яны жылі, пра тое і спявалі.

Дзе яную песню пачую — і спяваю. Спявала ў полі, у лесе. Ад радасці і гора. Усялякі было. Але хіба мы жылі? Робіш, робіш усё лета, гнешся, б'ешся, як рыба аб лёд, а прыйдзе вясна — у сныры голым-голым. Зберажэш насення гарнец, другі, дын ярыну траба пасеяць. А зямлі той — ні даць ні ўзяць. Пясон, пустэча. Вецер задуе — дын пыл стоўбма стаіць. Што гаравалі, то гаравалі. Але ж чалавек не будзе марноціцца век. Бывала, выйдзем цёплым вечарам на асцяці і доўга-доўга спяваем. Пра каханне, пра долю горкую...

Ганна Сільвестраўна на момант задумалася, а потым хрыплататым, але яшчэ моцным голасам зацягнула:

Вечер вее, сонца грэе,
Я стаю на ганку.
Заллакалі ціхі вочкі
На свайму кахану...

Здавалася, што вось-вось — абарвецца голас, Але баба Ганна праспявала ўсю песню.

— Маладымі былі, незаручонымі хадзілі на Шчару, — з ахвотай гаварыла старая. — Збіромся тое ці чацвёра, зайдзем сваю любімую пясню, і рака быццам ажывае, спляскаецца, дапамагаючы плытагонам гнаць лес у Гродна. Сем вёрст, казалі яны, слухалі нашы песні. Глядзім у ваду — месца плыве, зорачкі плывуць і галасы нашы плывуць разам з імі. Вось гэтую часта спявалі:

Цягла рэчанька, цягла б'естрая
З-пад вішнёвага саду.
Клікаў-клікаў казак дзеўку
Да сябе на парадку...

Ціхан мой тансама плыты ганю. А мы са свёбрам і п'ябра яго сынамі даўбіліся ў зямлі. Усё лета, як мурашкі, шчыравалі. А прыйдзе вясень — збірэш дабро з поля, разлічышся з даўгамі, а сам, як бог даў, парою з вадою, часам з квасам. Такое жыццё мужыцкае было...

Вось цяпер жывецца!.. Уласць харошая, дай божа, каб не зводзілася. Колісь пот прадвалі і нічога не мелі. А сёння не раблю, а паштальён прыносіць гэтую... Ян я? Пензію. Шкада, не дажыў да яе Ціхан. Сорак плыць гадноў умо ян у зямельцы, амаль столькі ж жылі ў нас, калі лічыць тое за жыццё. Сабані ў нашага пана Свяжынскага лепей былі дагляданымі...

Уздыхнуўшы, бабуля Ганна аб чымсьці задумалася. Непрыкметна з усіх бакоў яе акружылі дзеці. Старэйшых зацікавілі бабулячыны ўспаміны, песні, малыя больш паглядзілі на магнітафон. Зайшоў у пакой хударлявы мужчына, павітаўся.

— Іван, сын мой, — як бы знаёмы, сназала Ганна Сільвестраўна. — З ім і дажываю свой век. А гэта, — паказала на жанчыну, якая сустрэла нас, — унучка мая, Маця. У горадзе жыве. Не забывае, прыйдзе нае. Унучкаў дванаццаць, а праўнукаў і не ведаю колькі.

— Дванаццаць пляц, мама, — падназаў сын. — Двое прапраўнукаў ёсць. У Зосі Косцевай...

— А-а-а, Косцінавы, — паўтарыла баба Ганна, і было в'даць, што ўспамінае яка штосьці балючае і сумнае. — Першынец наш... Добры памочнік быў. У чатырнаццаць з Ціханам умо плыты ганю. Першага і зямлі-матухна прыняла. Ірады фашысцыя забілі!

За вёскай, каля самай калгаснай фермы, шуміць на ветры панілая бязроза. Пад ёю — мураваны абеліск, чатыры

маладыя вішанькі, тапольна, невялікія нурганок, агароджаны выбеленым шчыкетнікам. Летам і зімою дрэвы разнасьць смутак дванаццаці мацярынскіх сэрцаў, якія аплачваюць сваіх сыноў, што ў адзін дзень загінулі ад рун фашысцкіх катаў. Бірозу пасадзіла тут ішчэ ў першы год пасля вайны Ганна Сільвестраўна на памяць аб сыну.

— З адной ношай нялётна, з двюма ішчэ цяжэй. Клопат гаспадары, гаспадыні, маці — усё кілася на мае плечы, — штосьці ўспомінушы, зноў загаварыла бабуля. — Як доўга марыў Ціхан пра сваю хату! Будоваў яе, а памыў у ёй мала. У лесе, на плытах загубіў сваё здароўе, пакінуўшы двух сыноў і дзве дачкі. Ой, цяжка было, — гаворыць старая і доўга глядзіць у анно выцвілымі вачамі. Потым нібы сама сабе заводзіць:

Шырокая дарожанька,
А я й шырэў растачу.
Я на той дарожаньцы
Кліён-дзерава пасаджу.

Расці-расці, плён зялёны,
Дай высюпа ад вады.
Пахавала жонка мужа
Дай глыбока ў зямлі...

— Таня нашы песні, — усміхаецца яна. — А с'годнішніх я не ведаю. Дый спяваюць цяпер мала. Выйдзеш вечарам на вуліцу, дык усе з гэтымі сироткамі, якія бубняць, трышчаць. Мае праўнуці тансама іх прыдбалі. Колісь ехалі на луг з песнямі, з луга — з песнямі. Цяпер усе на машынах, машыны і спяваюць нават...

Неўзабаве на зямлю апусціўся вечар. І аднекуль ад Шчары далллылі гуні гармоніна, а пасля і песні.

Сёння Купала, заўтра Ян.
Ды пойдзем, дзевачкі, у зялёны гай,
Ды нап'ем, дзевачкі цяточкі,
Ды паўем, дзевачкі, яночкі...

Усе пазналі голас перадавай даярні, удзельніцы старэйшага ў раёне народнага хору калгаса «Зара» Зінаіды Івануны Прусевіч. У вёсцы кажуць, што унучка Ціханіхі і спрытам, і голасам пайшла ў бабку. І песні яе спявае. Песня лёгкая ялыла над Шчарай. Вечер пахпаў яе і панёс да лесу, да вёскі і людзей, да хаты Ціханіхі...

С. ЛІТВІНЧУК.

ПАРАМЕТРЫ ЧАЛАВЕЧНАСЦІ

П'ЕСА І. ШАМЯКІНА «І ЗМОЎКЛІ ПТУШКІ» У АКАДЭМІЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

Усе арыгінальныя п'есы, напісаныя І. Шамякіным, пастаўлены на сцэне, хоць, у параўнанні з поспехам інсцэніровак шамякінскай прозы — «Крыніца», «Сэрца на далоні», «Снежных зім», лёс спектакляў на яго п'есах быў не такі шчаслівы.

Новая п'еса І. Шамякіна «І змоўклі птушкі» за паўгода да прэм'еры ў купалаўскім тэатры была надрукавана ў часопісе «Полымя». Даволі-такі рэдкі, трэба сказаць, выпадак у сучаснай практыцы, калі шырокае кола чытачоў мела магчымасць спачатку сваімі вачыма «убачыць» герояў, паспрачацца з імі, а ўжо потым пазнаёміцца з прачытаннем «апошняй інстанцыяй» — тэатрам. Павышаная цікавасць да п'есы (акрамя купалаўцаў, яе ўключылі ў рэпертуар некалькі тэатраў рэспублікі) выклікала, думаецца мне, праблемнасцю, вострым канфліктам, глыбінёй характараў. Да таго ж, п'еса сапраўды сцэнічная — яшчэ адна акалічнасць, аб якой трэба абавязкова сказаць.

Беларуская зямля мае нямала сышоў і дачок, герайніня дзеяння якіх у гады вайны сталі сімвалам вялікай стойкасці, мужнасці, гуманізму і пераможнасці ўсяго савецкага народа. Побач з героямі былі і бяззліўцы. Няшмат іх было, але яны былі... Вайна выкрывала чалавечую сутнасць настолькі рэзка і бязлітасна, што чалавек, калі ён сапраўды быў Чалавекам, становіўся Праметэем (як з удзячнасцю і сумам сказаў Расул Гамзатаў: «...Сколько выросло здесь Прометеев на седой белорусской земле!»). Бяззліўцы ж ператварыліся ў самае агіднае на зямлі — у здраднікаў.

Такая рэальнасць мінулай вайны, аб якой мы абавязаны памятаць заўсёды. І не толькі памятаць, але і як мага паўней перадаваць гэты свяшчэнны вонят будучым пакаленням.

У п'есе І. Шамякіна ёсць толькі адзін ваенны эпізод, усе астатнія падзеі адбываюцца ў нашы дні, але яны — дні сённяшняга — таксама апалены дыханнем вайны, таму што вайна ёсць вайна — яна страляе ў чалавечы лёс да таго часу, пакуль жыве наша памяць...

Аналізуючы чалавечыя лёсы, драматург робіць мастацкае адкрыццё — стварае незвычайны жаночы характар. У цэнтры драмы псіхалагічна складаны вобраз Наталлі Фадзееўны, чалавечка чыстай душы і добрага разумнага сэрца. Болей іншых людзей становіцца і яе болем, таму што такі яна чалавек — неабаронены ад трывог і страсцей напакальнага свету. А свет гэты, як паказваюць падзеі, уся хада вельмі дынамічнага сюжэта з нечаканымі паваротамі чалавечых лёсаў, супярэчлівы. Бо складаная і супярэчлівая самі людзі, якія жывуць у ім.

Падлеткам герайніня бачыла вайну, якая вяршыла вышэйшую ў дзіцячых (і не толькі дзіцячых!) вачах несправядлівасць на зямлі — забіла маці. Затым, праз трыццаць з лішнім гадоў, Наталлі Фадзееўна сустрае забойцу сваёй маці... І гэты чалавек, якога яна пазней сустрае, будзе бацькам хлопца, якога пакахае яе дачка.

Разам з драматургам актрыса Л. Давідовіч знаходзіць у характары Наталлі

Фадзееўны шырокую гаму супярэчлівых псіхалагічных нюансаў, якія пераканаўча паказваюць, як няпроста на зямлі рабіць добра па законах самай высокай чалавечнасці, калі твая памяць апальвае рэха вайны з яе бескампраміснасцю ў вырашэнні маральных праблем. Гэта думка дастаткова ясна прачытаецца ў рэжысёрскай канцэпцыі спектакля. Тэатр не адыходзіць ад сілаванасці і супярэчлівасці жыццёвых з'яў, цэнтрам якіх у спектаклі стала сям'я Вербалоўцаў.

...Павольна круціцца сцэнічнае кола, на якім мастак Б. Герлаван пабудоваў стандартную сучасную кватэру. У гэтай стандартызаванай сцэнаграфіі адчуваеш пэўны прынцып: кватэра як кватэра. Значыць, і жыхары яе таксама, як усе іншыя людзі, — звычайныя.

Іх чацвёрка: Анатоль Іванавіч Вербалоў (Л. Рахленка) — ураўнаважаны, дэлавіты і прыкметна стомлены ад клопатаў начальніка будаўнічага ўпраўлення; яго жонка — Наталлі Фадзееўна (Л. Давідовіч) — прыгожая саркацівагадовая жанчына; іх малодшая дачка Галія (Н. Піскарова) — за дзесяцігаць. Разам з імі жыве нявестка Нэла (Т. Пузіноўская) — жонка іх старэйшага сына Рамана, які ў ад'ездзе: ён геолог.

Жывуць дружна. Да таго ж Галія сустракае добрага хлопца Васіля (А. Дзянісаў)...

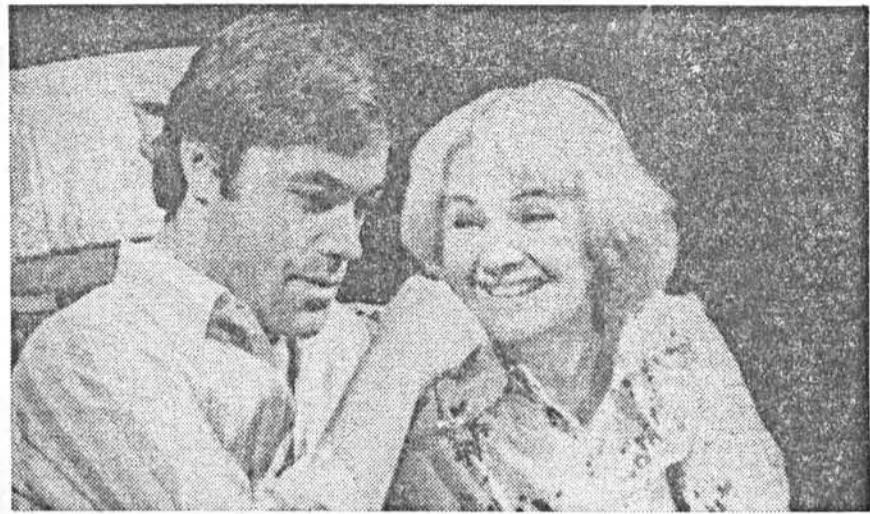
З гэтага і пачынаецца спектакль: Васіль прапонуе дзючыне «выйсці за яго замуж. Яна пагаджаецца. А чаму б і не — каханне ў іх узаемнае, моцнае, на ўсё жыццё. Рэжысёр, паказваючы першыя любовныя сцэны, імкнецца вырашыць дваадзіную задачу: паказаць каханне двух добрых маладых людзей і, адначасова, растлумачыць, што гэта за людзі. З першай задачай рэжысёр і акцёры спраўляюцца паспяхова.

Вырашэнне другой задачы, на мой погляд, — спрэчнае па абодру выразных сродках: Н. Піскарова і А. Дзянісаў палічылі за лепшае «убачыць» у сваіх героях розум, іронію — пачуцці ў іх самым звычайным, стандартным праўленні. Па праўдзе кажучы, я убачыў у гэтым не прынцып мастацкага асэнсавання рэчаіснасці, а з'яву другога характара — тое, на што нарануў Г. Таўстаногаў, калі пісаў у часопісе «Тэатр»: «...акцёр траціць умёна ствараць на сцэне мастацкі вобраз». Восць і дэвілюс рэжысёру прыдумваць дадатковы прыстававаны маладым акцёрам. Так у Васілі — Дзянісава з'яўляецца ў руках труба, на якой ён (быццам бы) віртуозна іграе, Герайніня Н. Піскаровай у адным з эпізодаў спектакля даведваецца ад маці, што бацька Васіля ў гады вайны быў паліцаем, і, выражаючы сваю скуру, забіў маці Наталлі Фадзееўны. Так той далёкі ваенны стрэл сёння «забівае» каханне Галі і Васіля — не быць ім цяпер разам... Пагадзіцеся, сітуацыя больш чым драматычная. Ці знашла антыса дакладны і эмацыянальна пераканаўчы фарбы ў адчайным крыку: «Будзь праяклятай ваша вайна!» Не. Рэжысёр у гэтым найважнейшым эпізодзе спектакля вывеў Галю — Піскараву з вялікім паветраным шарам у руках.

Як тут не ўспомніць відэмае чэхаўскае ружжо! Але ружжо і шарык?..

Дык вось, у патрэбным месцы шарык у руках герайні спектакля «страляе». Водгук — недарэчны шум у глядзельнай зале.

Да ўдалых акцёрскіх работ я адношу выкананне В. Рогачовам ролі Рамана — старэйшага сына Вербалоўцаў. Гэта малады чалавек прыемнай знешнасці, высакародных манер. І які кантраст

У ролях. Васіля і Галі артысты А. Дзянісаў і Н. Піскарова.

ўсяго гэтага з яго чалавечай сутнасцю! Ён — з тых, у каго моцныя локці, і ў бягучым натоўле ён будзе далёка не апошнім. І паўрад ці спыніцца, каб дапамагчы чалавеку, калі той упадзе наперадзе — так і пабяжыць праз яго. А сіла, жывучасць і небяспека такога тыпу маладых людзей — у іх віртуозным умелі маскіравацца ў павокальным асяроддзі. Прыстававаецца.

Чалавек, роднага Раману па духу, але іншага пакалення, выдатна іграе З. Брварская. Яе герайнія — Антаніна Львоўна — з'яўляецца толькі ў адным эпізодзе, але актрыса сакавітымі мастацкімі стварае яркі ў сваёй праўдзівасці мастацкі вобраз дэмагога і цыніка.

Асаблівае месца ў спектаклі займае бацька Васіля Піліп Назараў (З. Стома), чалавечую сутнасць якога беспамылкова выявіла вайна: баялівец стаў здраднікам. Сутнасць яго душы засталася нічымнай і агіднай і ў нашы дні. Не змяніўся нават і самазадаволенна-пагардлівы выраз на твары са сваімі вочнымі імімі: З. Стома не спрабуе знайсці ў гэтым персанажы штосці светлага. Акцёр мае рацыю — раскрываючы свайго Назарава, ён сцвярджае думку: здраду нельга дараваць!

Псіхалагічна пераканальна «пазнае» ён Наталлю Фадзееўну, чыю маці забіў у вайну. Спачатку — спалох, жывельны, усепаглынаючы, з узнятай рукою: ідзі, начыстая сіла! Але, праглынуўшы моташны прыступ першага страху і не захліснуўшыся ім, нідае: «А можа, пароднімся?» І ў гэтай кароткай фразе перад намі ў сваім выкрытым выглядзе пастае чалавечая дрэн'...

Цікавая, як заўсёды, майстэрская работа Л. Рахленкі. Ён выконвае ролю Анатоля Іванавіча. Акцёр напаўняе вобраз чалавечай значнасці і тактам, але затым па ходу спектакля з яго героем адбываецца дзіўная метамарфоза. Анатоль Іванавіч — Рахленка бачыць цяжка псіхалагічна становіцца жонкі, яе перажыванні — і застаецца халодным староннім наглядальнікам... Як у адным такім значным чалавеку спалучаецца несумяшчальнае: чалавечнасць, энергія, розум, абаянне і — раўнадушша, мітуслівасць, — застаецца загадкай.

Вобраз Наталлі Фадзееўны «прачытаны» актрысай Л. Давідовіч з нейкім унутраным супраціўленнем: адкрытай спрэчкі са сваёй герайні актрыса не вядзе, але і поўнай салідарнасці таксама няма. Таму і няма адчування цэласнасці гэтай чалавечай асобы. Я перакананы, што драматург — іменна ў вобразе Наталлі Фадзееўны выказаў сваё разуменне чалавечнасці і сваё ўяўленне аб высокіх маральных крытэрыях, якімі гэта чалавечнасць вызначаецца. Дабра-це, сумленне, любоў, нявісць — паняцці для драматурга зусім не абстрактныя. І калі Наталлі Фадзееўна ў п'есе жыве і пакутуе, любіць і ненавідзіць

у поўную меру, дык у спектаклі гэтыя пачуцці перадаюцца пераважна на паўтонах.

Наогул, у выканаўцаў адчуваеш падбор эмацыянальных фарбаў, якія стасуюцца да п'ес іншай паэтыкі, чым шамякінская адкрытасць. Яны шукаюць часам падтэкст там, дзе ўсё перададзена тэкстам. Рэжысёрская воля Б. Эрына, так выразна і плёна адчувальна ў матэматычна строгіх канструкцыях яго лепшых спектакляў па купалаўскай сцэне, на гэты раз растварылася ў няхітрых, «хатніх» малюнках мізансэні і такіх жа, на жаль, камерных, псіхалагічна будзённых узаемаадносін герояў. Тут кожны са сваёй бядой, сваім клопатам, сваім светам, сваёй марай.

Сярод іх — Наталлі Фадзееўна актрысай Л. Давідовіч — дзівакавата, падірэслена несучасная са сваім недарэчным і наданучлівым спачуваннем усім і кожнаму. «Ты — феномен, мама, — гаворыць ёй дачка. — У наш час такіх мала. Такія выміраюць, як маманты, не адроз, але непазбедна...» І яна памрэ сама; загіне Васіль, даведваючыся аб здрадніцтве бацькі. І ўсё гэтае цяжкім асолькам раніць сэрца Наталлі Фадзееўны, ускладняючы другую рану, што наносіць яе сын Раман, які пераступіў мяжу чалавечнасці — ён нідае на волю лёсу хворую жонку дзеля ўласнага камфорту. Гэтыя раны — узрушэнні, абпаленыя раўнадушшам блізкіх людзей, робяць сваю справу — яна, Наталлі Фадзееўна, гіне...

У пераказе гэтыя эмацыянальныя выбухі і ўсе падзеі ў доме Вербалоўцаў выглядаюць і сапраўды залішне награванымі, празмернымі. Дык на тое яна — драма! І калі вы ўзяліце яе ставіць, дык стаўце на законах драматурга для сябе вызначаны. Інакш суладдзя паміж-задумай і ўвасабленнем не атрымаецца.

Спектакль заканчваецца на ціхай ноне, звычайна. Памірае ў крэсле Наталлі Фадзееўна, хтосьці кідаецца да тэлефона, а муж закрывае твар рукамі... І ўсё. Узрушэння не адбылося — ні на сцэне, ні ў глядзельнай зале. Неяк не верылася ў смерць гэтай Наталлі Фадзееўны. Не верылася на адной прычыне — слаба ў яе балела сэрца Гэза смерць Васіля, за няўдалае ігнасе дачкі, за бяду нявесткі, за практыцызм сына, за цяжкі Антаніны Львоўны, парэшце, за тое, што на нашай зямлі яшчэ ходзяць здраднікі.

«Тэмпература» вобраза Наталлі Фадзееўны ў сцэнічным варыянце купалаўцаў, як і ў цэлым напал чалавечых страсцей на сцэне, аказалася ніжэйшай, чым яна прадугледжвалася аўтарам. І гэта — адчувальны пралік спектакля. Трагедыянае ў ім часцей гучыць зусім меладраматычна.

Рычард СМОЛЬСКИ,

П Р Э М' Е Р Ы, П Р Э М' Е Р Ы...

«Чайка» А. Чэхава — новая назва на афішы Рэспубліканскага тэатра юнага глядача імя 50-годдзя камсамола Беларусі. Паэтычная класіка рускай драматургіі і сцэны, гэты твор ставіўся па-беларуску ў 1954 г. рэжысёрам Л. Мазалеўскай у Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. Сёлета «Чайка» атрымала ўвасабленне ў рэжысуры Р. Баравіна; сцэнаграфія спектакля — М. Рыбасавай. П'есу пераклаў А. Вольскі. У спектаклі заняты заслужаныя артысты БССР Р. Маленчанка і У. Говар-Бандарэнка, артысты С. Ніканчык, М. Трухан, С. Журавель, Л. Горцава, С. Скальскія і іншыя.

На здымку: у ролях Ірыны Арнадзінай і Яўгена Дорна артысты Р. Маленчанка і А. Курловіч.

Фота А. КАЛЯДЫ.

Рэжысёр М.Кавальчык паставіў на сцэне Рускага тэатра БССР імя М. Горкага п'есу А. Саналовай «Фантазія Фарацьева». Аўтар сцэнаграфіі — заслужаны дзеяч мастацтваў Латвійскай ССР Т. Швец, музычнае афармленне — А. Рэнанскага.

На здымку: у ролях Паўла Фарацьева і Аляксандры артыст А. Ткачонак і заслужаная артыстка БССР Л. Былінская.

Фота У. КРУКА.

АДМЕТНАП ФАРБАП вылучаюцца ў сёлетнім беларускім музычна-тэатральным календары пільна дзеі: 27 верасня — і кастрычніка. На іх прыпаў чарговы семінар лабараторыі оперных рэжысёраў, якой кіруе народны артыст РСФСР Леў Міхайлаў, галоўны рэжысёр Маскоўскага акадэмічнага музычнага тэатра імя К. С. Станіслаўскага і У. І. Неміроўіча-Данчанкі. Як і дзве падобныя ёй (пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР прафесара Б. Пакроўскага і народнага артыста РСФСР прафесара Г. Ансімава), лабараторыя існуе пры Усерасійскім тэатральным аб'яднанні. Заняткі праводзяцца двойчы-тройчы ў сезон, звычайна на базе маскоўскіх тэатраў. Для азнаямлення з работай нацыянальнага музычнага тэатра імя К. С. Станіслаўскага ў апошні час з'явілася некалькі цікавых пастановак, месцам «рэжысёрскага сходу» быў абраны Мінск. Сярод дваццаці двух прыездных удзельнікаў семінара былі, апрача рэжысёраў, тэатральны мастак, дырэктар, мастацтвазнаўца. Усе яны даволі багата прадстаўлялі геаграфію нашай краіны: Масква, Ленінград, Рыга, Новасібірск, Саратаў, Улан-Удэ, Чэлябінск... З цікавасцю наведвалі заняткі мінчане: дзеячы мастацтваў, творчыя работнікі. На жаль, у ліку запрошаных не аказалася прадстаўнікоў Беларускага тэатра музычнай камедыі. Іх прысутнасць была б небескарнай.

Перагонем праграму дзелавай сустрэчы рэжысёраў. Удзельнікі семінара паглядзелі 2 оперныя («Джардана Бруна», «Лазыгры») і 3 балетныя пастаноўкі («Стварэнне свету», «Ленінградская сімфонія», «Кармэн-сюіта»). Правялі 4 заняткі ў рэспубліканскім Доме мастацтваў і ў тэатры. У заключных занятках прынялі ўдзел міністр культуры рэспублікі Ю. Міхневіч, начальнік Упраўлення па справах мастацтваў А. Каландэман і старшыня БТА М. Яромэна.

Калектыўная творчая лабараторыя — сродак аб'яднання рэжысёрскай думкі. І тое, што

пунктам гэтага аб'яднання сёлета стаў Мінск, прынесла плён у многім нечаканы. Тэма заняткаў, вызначаная загадзя, гучыць так: «Сцэнічны сімфанізм». Аднак на месцы тэматычны ракурсе пэўным чынам змяніўся: на першы план паўстала надзвычай актуальнае пытанне — аб стварэнні сучаснага рэпертуару. У гэтым сэнсе, як заўважылі прадстаўнікі Масквы, Ленінграда, Чэ-

А галоўнае, узброй рабочай метадыкай, якую можна скарыстаць з улікам традыцый канкрэтных тэатраў. Бо, як мяркуюць вопытныя пастаноўчыкі, у беларускім тэатры знойдзены правільны метады работы над сучасным партытурамі.

У рэжысёрскім праблем, звязаных са стварэннем сучаснага рэпертуару, — работа тэатра з аўтарамі. Народны артыст рэспублікі С. Штэйн падкрэсліў асабістую адказнасць рэжысёра за нараджэнне новых савецкіх опер, нагадаўшы выдатны вопыт Б. Пакроўскага і Л. Міхайлава, якія сумелі стварыць

сёленькай версіі паводле Эфеля, — задумалася... Тое ж датычыцца мудрай, заснаванай на пераадольнай супярэчнасці, вечнай «Кармэн-сюіты» і, вядома, «Джардана Бруна». Станоўчы вопыт гэтых пастановак пацвярджае, што на адной эмоцыі, на адным захваленні будаваць сёння спектакль нельга. Патрэбна думка, звернутая ў залу.

Цікаваць у аўдыторыі выклікала выказанне супраць устаноўкі на раўнамерную загрузку актёраў. «У тэатры можа быць адна Кацярына Ізмайлава, дзеля якой і ставіцца

3 Германы, 4 Лізы, 8 Графінь?». Не трэба даказваць, што опера і балет — гэта не музыка, як лічылася раней, гэта тэатр. Музыка тут ствараецца ўсімі кампанентамі. Калі, скажам, антымузычная дэкарацыя — гэта ўжо фальш. Як на супрацьпастаўленні тэм, на кантрапунктах будуюцца вышэйшая форма музычнага мыслення — сімфонія, так на сутыкненні характараў, мізансцен, дэкарацыі, аркестра ствараецца своеасаблівае музыка тэатра — сцэнічны сімфанізм. І рэжысёр адказны за арганізацыю ўсіх кампанентаў.

Гасцям была паказана невялікая і лепшая частка рэпертуару, да таго ж, пераважна балетнага. Было б памылкова меркаваць па ёй аб агульным «рэпертуарным абліччы» тэатра. Ёсць у афішы пастаноўкі ўстаўкі, якія нагадваюць надбала

З МАСТАКОЎСКАЙ

УСХВАЛЯВАНАСЦЮ

лябінска, беларускі тэатр выходзіць на перадавыя пазіцыі ў краіне, а мабыць, і за межамі яе. Такія работы, як «Джардана Бруна» і «Стварэнне свету» — гэта таленавітае ўвасабленне сучаснасці; падзеі, якія не могуць не хваляваць і заставацца здабыткам толькі адной рэспублікі.

«У нас у Ленінградзе, — прызнаваўся народны мастак РСФСР, галоўны мастак кіраўскага тэатра І. Севасцянаў, — пастаноўка балета А. Пятрова мае вялікі поспех таксама. Але ж беларускі спектакль — зусім іншы, самастойны твор, вырашаны з высокіх грамадзянскіх пазіцый, звернуты думкамі ў заўтрашні дзень!»

Яскравы прыклад барацьбы за праўду, за сэнс у мастацтве — новая оперная пастаноўка: сапраўдны сцэнічны сімфанізм, дзейснае шматгалоссе. Параўнанне «Джардана Бруна» са спектаклем «Лазыгры», на думку заслужанага дзеяча мастацтваў Младзіва Г. Гелавані, прадэманстравала не толькі адрозненне дзвюх рэжысёрскіх школ, але ў нечым і перавагу савецкай школы.

Яшчэ адна асабліваць семінара: ён сабраў, пераважна, маладых рэжысёраў, якія не маюць дастатковага вопыту ў рабоце над савецкімі творами. Час, праводзены ў Мінску, дапамог ім назапасіць вялікі запал на заўтрашні дзень, абудзіў мастакоўскую усхваляванасць.

ванол слабе кампазітарскі антыў. Дарчы, падобныя захавы рэабілітацыя ўжо і ў нашым тэатры. Беларусія аўтары, якія працуюць зараз над опернымі сачыненнямі, антыўна удзельнічалі ў рабоце лабараторыі. Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Г. Вагнер паказаў значную частку будучай оперы «Воўчал зграв» (паводле В. Быкова). Канцэртмайстар Н. Салдаценкава і малады салісты Н. Казлова, В. Цішына, Я. Пятроў, В. Снарабагатаў, Г. Чэлінаў прадставілі асобныя нумары «Матухны Кураж» С. Картэса (паводле Б. Брэхта). Гэта нада-ло нагляднасць і жывасць агульнай гаворцы.

На заключных занятках Л. Міхайлаў назваў шэраг падвешных рэжысёрскіх задач. Трэба яшчэ змагацца супраць так званых «гастрапанічнага мастацтва», адраджэнчакіх спектакляў, якія лагодзіць слых, дазваляюць расслабіцца ў крэсле і «спажываць» відэвізію. Такія пастаноўкі — зручнасць і выгода для тых рэжысёраў, што не хочунь «псаваць нервы» на пошуках. І змагацца з падобным «мастацтвам» трэба спектаклямі накітаваны «Стварэння свету». Не на шумны поспех разлічаны гэты балет: на тое, каб публіка, што прыйшла ў тэатр, чаканючы вя-

Народны мастак РСФСР І. Севасцянаў (Ленінград), народны артыст БССР С. Штэйн, народны артыст РСФСР Л. Міхайлаў (Масква), народная артыстка СССР С. Данілюк і рэжысёр А. Малчанав (Чувашыя).

Фота Ул. КРУКА.

спектакль. Для іншай выканаўцы мае быць створана зусім іншая, адпаведная яе індывідуальнаму творчаму абліччу, сцэнічнай атмасфера, — лічыць Міхайлаў. Спектакль у оперы павінен рабіцца на гэты актёра (прыгадаем балеты, пастаўленыя «на Плісецкую» альбо прыклады з практыкі драмтэатра). Ці не загання такая практыка, калі загад патрабуе на «Пікавую даму»

дагледжаны музейныя экспанаты і якія патрабуюць не толькі рэстаўрацыі, але і істотнай перапрацоўкі. Добразычлівай падтрымкай прагучалі водгукі спецыялістаў пра беларускія спектаклі. Бліжэйшыя прэм'еры «Дона Паскуале» і «Ціля Уленшпігеля» ўсяляць новыя надзеі. Гаворка пра чарговыя пастаноўкі класічных і арыгінальных твораў нараджае аптымізм. А тэатральныя правыя патрабуюць свайго вырашэння.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ.

БОЛЬШ «ЖЫВОЙ» МУЗЫКІ!

Зараз ужо амаль усе згодны з тым, што драматычнаму тэатру неабходна музычнасць. І «сапраўдная», і ўяўная музыка насычае спектакль. Яна гучыць не толькі ў аркестры ці ў спевах; у сучасным спектаклі яна адчуваецца і ў рытме тэксту, і ў інтанацыях, і ў бязгучнай пантаміме, і ў пабудове мізансцен.

Спектаклі Гомельскага абласнога драматычнага тэатра, якія былі паказаны сёлета мінчанам, усе без выключэння напоўнены музыкой. Якая ж ступень і якасць гэтага нападнення?

Гастролі адкрыліся паказам камедыі А. Петрашкіна «Украіні кодэкс» у пастаноўцы Г. Вагау. Кампазітар С. Картэс абыходзіцца тут вельмі сціпымі сродкамі, часта выкарыстоўваючы выразныя магчымасці аднаго музычнага інструмента. На найбольш «крмінальных» месцах і недарэчных сітуацыях завастрае ўвагу гледачоў здэклівы рогат саксафона. Трубе сола даручана мелодыя тыпу пазыўных, якая сімвалізуе абуджэнне сумлення ў домакіраўніка.

Сатырычнае прадстаўленне ў цэлым аб'ядноўваецца асноўнай музычнай тэмай-характарыстыкай, тэмай жаданага лёгкага жыцця і часовага прэцэнтанна сямейкі Сычоў. Музычны рытм лёгка сінкапіруе, тэмп рухавы. Трошкі наўмыснай банальнасці, ледзь-ледзь сентыментальнасці ў храматызмах мелодыі — і перад намі партрэт сучаснага мешчаніна: актыўнага, энергічнага, у пэўным сэнсе не пазбаўленага густу. Знікаюць надзеі Сычоў на прыгожыя жыццё — знікае і гэта музыка. Толькі ў фінале яна пазнаецца зноў. Інструментальная тэма набывае яшчэ больш іранічны сэнс, дзякуючы і словам, якія, не маралізуючы адкрыта, падводзяць вынік. Перад намі камедыя, дзе галоўная зброя — смех. І адным са сродкаў увасаблення гэтага з'яўляецца пераасэнсаванне традыцыйных музычных жанраў, пародыя. Кампазітар, уводзячы харал з імітацыяй царкоўных спеваў (з'яўленне звар'яцелага Жоры ў канцы акта), такім чынам падрыхтоўвае герою «трыумф наадварт», падкрэсліваючы лжэўрачыстасць моманту...

Трагікамедыя «...Забіць Герастрата!» Г. Горына пераносіць нас у старажытную Грэцыю. Вядома, што хор у час антычнасці суправаджаў дзеянне трагедыі, і ідэя выкарыстання ў пастаноўцы менавіта харовага гучання сумненню не выклікае. Аднак мастацкая канцэпцыя «Герастрата» не дала падставы для падрабязных вакальных каментарыяў. Таму і радуе патрэбна кампаніясць, знойдзеная стваральнікамі спектакля (музычны афарміцель Г. Гофман, рэжысёр В. Кручкова).

Хор у спектаклі — гэта і характарыстыка самога натоўпу, і рэакцыя народнай масы на падзеі і пачуцці герояў. І, часам, — проста ілюстрацыя. Спевы без слоў, перавага мерна-працяглых вакалізаў нападнюць спектакль жалобнымі, але не надрыўнымі, в гаротна-апавядальнымі інтанацыямі. Гучанне родных музычных тэм у розных варыянтах, у розных «абліччах» хору, «шматкаляровы» характар выканання — ад ідылічнага да гнэўнага, узбагачае і развівае мелодыку, захоўваючы тэматычнае і стыльовае адзінства ўсяго спектакля. Толькі аднойчы гэтае адзінства наўмысна парушана. У фінале акта паказаны вынікі праграмы Герастрата: «рабі, што хочаш, багоў не пакохаючыся, і з людзьмі не лічычыся». Тут, у час дэманстрацыі фашысцкіх фотадакументаў, гучыць бязлітасна-дакладны і бясконы барабанны пошчак. Іншароднасць гэтай з'явы падкрэсліваюць і нібы «разбіваюць» моцныя ўдары гонга. Такі эффект полірытміі, адзіны ў спектаклі, у спалучэнні са светлавымі і іншымі кампанентамі, як бы гаворыць аб неверагоднасці, недাপушчальнасці падзеі, якія ўсё ж адбудуцца ў XX стагоддзі.

Да ўдач тэатра нельга аднесці пастаноўку «Мяч і крыжы» М. Стадніка. У спектаклі (рэжысёр Г. Вагау) калейдаскапічна змяняецца месца дзеяння. Кожную сцэну адзяляе ад папярэдняй музыка (афармленне Г. Гофмана). Пры гэтым, калі з'яўляцца чэксты — тады гераічныя інтанацыі ў трубы, калі царкоўнікі — тады харал і званы. Гэта занадта проста і стайнейна. Штам!

Гаворыць аб тым, што спектакль проста перанасычаны музыкой, несправядліва. У асобных эпізодах яна гучыць усяго некалькі секунд, — але гэта якраз той выпадак, калі колькасць і якасць рэзка разыходзяцца. Не заўсёды ўдала ўключаны ў спектакль і песні пра рэвалюцыю. Сцэну з савецкім разведчыкам Клімавым у белагардзейцаў суправаджае песня «Ты пойми меня, родная». Пранікнёны сэнс гэтай песні мог бы апраўдаць яе выкарыстанне ў якасці эпіграфу да ўсяго спектакля, але ў дадзенай сітуацыі яна не дапушчальна. Чаму? Клімаў, робячы выгляд, што згаджаецца на здрадніцтва, піша падложнае (але зашыфраванае) пісьмо ў ЧК. Вядома, ніхто не сумняваецца ў яго патрыятычных якасцях. Але ўскоснае праслаўленне ў песні — ёсць праслаўленне ў аванс, тым больш, што канкрэтны эпізод, да якога аднесена песня, не падзвіг, а толькі ваенная хітрасць.

Акрамя камедыі, трагедыі і гераічнай драмы, гамільяне паказалі яшчэ адзін спектакль сучаснага аўтара — дзіцячую казку Ю. Елісеева «Неразменны рубель» (пастаноўка Ю. Драздова). Інструментальная тканіна спектакля створана Г. Гофманам, словы і мелодыі песень належаць А. Бычкова. Яны адпавя-

даюць характару казкі, зробленай «пад рускую старавяднасць».

Сцэны варажбы Злога чараўніка робяць дваістае ўражанне. Музыка, якую выконвае ансамбль з балалайкай сола, у меру дзейная, зусім не жудасная і не злавесная. Для дзіцячага спектакля гэта і не патрэбна. Але яна зусім не спалучаецца са светлавымі эфектамі, адначасова з якімі гучыць.

Знаёміць тэатр і з дзвюма старадаўнімі іспанскімі камедыямі: «Жывы партрэт» Марэта і «З любоўю не жартуюць» Кальдэрона (абедзве паставіў В. Кручкова). У музыцы «Жывога партрэта» (афармленне Г. Гофмана) выразна чутны інтанацыі лірыка-млявага фанданга, рытмы балеро і хабанеры. Праўда, гэтая музыка не ў «народным стылі», а ў плане агульнавядомай, акадэмізаванай іспанскай музыкі канца мінулага стагоддзя. Функцыі суправаджэння выконваюцца аркестрам добрасумленна, хаця сапраўды іспанскага тэмпераменту і ў музыцы, і ва ўсім прадстаўленні не адчуваецца. Безумоўна, чым і як аформіць спектакль — справа густу і магчымасцей. Але велічная пасакелля альбо чакана больш адпавядалі б і часу дзеяння, і харэаграфіі сцэн, чым лірычная песня С. Нікіціна са словамі «пад музыку Вівальдзі». Яна і настроём, і зместам, і стылем, на жаль, не стасуецца з асноўнай канцэпцыяй спектакля.

Пастаноўка п'есы Кальдэрона сваёй надзвычайнай маляўнічасцю (мастак А. Кляўзер) і вострай камедыйнасцю прымушае ўспомніць аб іспанскай танадылі. Тут выкарыстаная перапрацаваная музыка ўкраінскага аўтара Ратчанкі. Неабходна адзначыць дэволі высокую якасць яе выканання і прывабную тэмпераментнасць — менавіта тое, чаго не хапала ў «Жывым партрэце».

Вельмі радасна, што маючы такія невялікія сілы — аркестр з пяці чалавек, тэатр усё ж імкнецца зрабіць свае спектаклі ў той ці іншай ступені музычнымі. Калектыўу цяжка яшчэ і таму, што ў Гомелі няма ніводнага прафесійнага кампазітара. Часам кампазітараў запрашаюць з Мінска, ёсць партытуры з Кіева, Масквы, але ў асноўным гамільянам усё даводзіцца рабіць уласнымі сіламі (тым не менш, гэта прыносіць такія плённыя вынікі, як песні артыста тэатра А. Бычкова). Дзейнасць загадчыка музычнай часткі Г. Гофмана заслугоўвае станоўчай ацэнкі і ўсялякай падтрымкі. А такая яго работа, як афармленне «...Забіць Герастрата!» наогул дае падставу гаварыць аб пэўным творчым дасягненні. Адзінае пажаданне, якое хочацца выказаць (і гэта датычыцца не толькі гомельскага тэатра): менш гукзапісу, больш «жывога» гучання, больш «жывога» спеваў. Для драматычнага тэатра гэта і натуральна, і эстэтычна.

Надзея ЮЧАНКА.

ЯК МЕЦЬ свайго «графа»? Камісцы ў Францыі доблесныя мушкетэры вастрыней свайх шаг дамагаліся таму-сяму такіх высокіх тытулаў і лічылі яго «сваім». А сёння? Скажам, у Гомелі.

— Хочаш «графа»? — падрульвае да цябе, што называецца, з падваротні не вельмі гладка наголены «мушкетёр».

— Хочаш «графа», пытаюся? — хрыплавата паўтарае ён.

— Хачу.

— Дваццаць рублёў гані.

Як бачыце, усё вельмі проста.

А ў Мінску? Тут таксама не вельмі складана:

— Мянню двух «графаў» на «князя» і «каралева», — пачуеш мяккі барытон і, калі вы маеце і «князя» і «каралева», будзеце мець свайго «графа».

Але не бяда, калі іх у вас і няма. Было б толькі пятнаццаць рублёў.

Як вы, пэўна, здагадаліся, «граф» — гэта «Граф Монтэ-Крыста» Александра Дзюма, «каралева» — «Каралева Марго» таго ж раманіста, «князь» — «Князь Сярэбраны» Аляксея Талстога. Словам, кніжны свет і яго героі.

А мець іх зараз хоча амаль кожны. І не толькі іх, а і дзесяткі іншых добрых і выдатных кніг.

Людзі хочуць мець кнігу ў сабе дома, каб яна заўсёды была пад рукой. І гэта добра, што амаль у кожнай кватэры ёсць кнігі, часопісы, газеты. Гэта — сведчанне высокай культуры нашых людзей, іх жадання пастаянна папаўняць свае веды, свой круггляд.

Але вось у гэтае цудоўнае рэчышча дзесьці ў сярэдзіне шасцідзясятых гадоў з ростам дабрабыту працоўных уліўся новы струмень.

Нарадзілася мода на кнігу, прага мець сваю ўласную бібліятэку. У паход за кнігай выступілі ўсе. Адны — на патрэбе душы, з жаданнем духоўна ўзбагаціць сябе.

Іншыя, як кажучы, за кампанію. Трэція — з чыста меркантильнымі мэтамі. Кінуўся за кнігай і абывацель. Не, не за тым, каб чытаць яе, каб мець асалоду ад набываўшай культуры.

Іх рупіў ішчы клопат. У кватэрах з'яўлялася сучасная элегантная мэбля: «сценкі», стэлажы, шафы. Іх трэба было чымсьці застаўляць, упрыгожваць.

Безумоўна, для гэтай мэты лепш за ўсё падыходзіць кніга, пачаў лічыць той-сёй. Набывалася ўсё, ад дэтэктываў да класікі, ад гістарычных фальянтаў да альбомаў з рэпрадукцыямі карцін мастакоў, ад шматтомных падпісных да мініяцюрных выданняў.

Што называецца, толькі б стасавалася з колерам мэблі, дываінамі.

Кніга зрабілася прадметам прэстыжу. Ах, яна (ён) падпісалася на Жорж Санд! Трэба таксама бегчы падпісацца на яго ці яе: маўляў, у чарзе скажучы пра пол раманіста. Былі і ёсць і такія падпісчыкі.

Ля магазінаў падпісных выданняў за два-тры дні да моманту падпіскі ішоў запіс на чаргу. Не мела значэння, на якога аўтара. Хвалявала ішае, якога колеру будзе выданне, ці

дастасуецца яно да інтэр'еру кватэры. Гэта пачало ствараць бар'еры для набывання патрэбнай кнігі тым, каму сапраўды яна неабходна, хто сапраўды любіць і цэніць яе.

Вакол кнігі стварыўся ажыятаж, яна зрабілася дэфіцытам. І тады на паверхню выплылі дзялкі ад кнігі. Ёю пачалі спекуляваць.

Жавыя хлопчыкі атакоўвалі пракожных ля мінскага букіністычнага магазіна, што па Ленінскаму прапелу. Прапапоўвалі розныя рэдкія выданні, Работнікі аддзела барацьбы з

выключэнне, выпадковая асоба. Гэты ж ведае, мае спіс, што з навінак і ў якім выдавецтве ўжо выйшла, што плануецца. Ён ведае, якая кніга «пойдзе», на якую не трэба звяртаць асаблівай увагі.

Асабліва ўрэзалася ў памяць тройца. Нерны. Высокі. Атлетычнага складу. Падобны на боксёра ці цяжкаатлета. Афіцыйна мяняе зборнікі паэзіі пэўных аўтараў, асобныя тамы «Бібліятэкі сусветнай літаратуры» на паэтычныя зборнікі.

раскрасаннем сацыялістычнай маймацы ўпраўлення ўнутраных спраў разам з дружнымі намі зачасцілі сюды. Правялі адзін рэйд, другі, трэці. Кніжны кірмаш, што называецца, перастаў тут існаваць.

Неўзабаве ён узнік у новым месцы: абаснаваўся ў адным са сквераў горада. Сапраўдным аматарам чаго-небудзь, ці то футболу, ці то наленцыянавання мараі, ці то аматарам кніг ёсць пра што пагаварыць. Іх цягне ў гурт да аднаго якога-небудзь месца. Яно становіцца чымсьці падобным на свае асаблівы клуб. Футбольныя беларускія збіраюцца ля стадыёна. Гарачыя слоўныя баталі тут цягнуцца гадзінамі. У філатэлістаў таксама ёсць пэўнае месца для збору. А дзе сабрацца аматарам кнігі? Вось хтосці і скажаў, што лепшага месца, чым гэты сквер і не прыдумаеш.

Многім хацелася пагаварыць пра навіны, абмяняць тое, што, на яго думку, яму зараз непазрэзна, на неабходную рэч. Па прынцыпу: «Ты мне «граф», а я табе «каралева» і пачаў дзейнасць у Мінску гэты сваеасаблівы пункт абмену кнігі.

Кожную нядзельную рапцую з'яжджаюцца ў гэты сквер аматары кнігі. Ішчы, каб сустрэцца са старымі знаёмымі, даведлацца пра навіны, што набывіў ён, пахваліцца сваімі. Той-сёй са спісачкам у кішэні. Маўляў, магу абмяняць вось гэтыя кнігі на вось гэтыя, патрэбныя мне. А публікаваць жа такі спіс можна толькі пакуль што ў «Кніжном обозренні».

У Беларусі ж пакуль магчымасці такой няма. Але ў «Обозренні» вялікая чарга, магчыма, без публікацый пашанцуе. І шыбуе той-сёй сюды з такой падзеяй.

А ішчыя, іх хоць і не многа, гэта, што называецца, дзялкі. Іх вабіць рубель, жаданне пажывіцца на кнізе.

Хто ён, сённяшні «кніжны жуук»? Гэта, як і ўрава, сучасны, элегантны, модна апрануты чалавек.

Той «мушкетёр» з Гомеля —

Што хоча за томік Віктора Гюга з серыі «БСЛ»?

— Многае хачу, — выціскае з сябе.

Ці возьме за яго двухтомнік Фёдаравы (маецца на ўвазе «Каменны пояс» Яўгена Фёдаравы)?

— Фёдаравы? — прыпамінае. — Не ведаю такога. Мастака ведаю (маецца на ўвазе Фядотаў), а пісьменнікаў з такім прозвішчам не ведаю.

Як высвятляецца потым, сапраўды ён хоча не мала: 15 рублёў за том «БСЛ». Такія маўляў, такса.

Другі. Кучаравы. Рухавы. Пастаянна бегае ад адной кніжнай выстаўкі да другой. Убачыў, што хтосці выставіў «Графа Монтэ-Крыста», адразу ж схаваў свайго. Тут канкурэнцыя нежадана. Той таварыш з кімсьці абмяняўся ўжо.

Убачыў гэта, адразу ж выцягнуў з сакважы свайго. Кожную нядзелью прыносіць повага Дзюма. Стаўка пастаянная.

«Дваццаць гадоў пасля» — 10 рублёў, «Граф» — 15. У жанчыны не хапіла паўтара рубля. Ледзь не са слязьмі прасіла аддаць кнігу за гэтую суму.

Не аддаў. Цана павінна быць устойлівай. Афіцыйнае хобі — збірае серыю «Жыццё ў мастацтве». Неафіцыйнае — 20 рублёў за том.

Трэці. Што называецца, інтэлігент з галавы да ног. Чарнявы, з вускамі. Адпрасаваны да бляску. Побач на лаўцы — кнігі, якія яшчэ не паступалі ў магазін. «Выбранае» Стывенсана і Лакснеса, бірманскія казкі. Мае вялікі спіс двухтомнікаў і аднатомнікаў, якія неўзабаве паступяць у продаж. У яго яны будуць хутчэй.

Афіцыйнае хобі — падпісныя выданні мяняе на падпісныя. Неафіцыйнае — ад 10 да

35 рублёў за кніжку ці падпіску.

Гэта — «кіты» кніжнай камерцы з саліднай кліентурай і трывалымі сувязямі. Яны і яшчэ той-сёй і з'яўляюцца заканадаўцамі цэп. Побач круціцца драбнота, прыліпалы. Пра іх мы раскажам крыху ніжэй.

На лаўках жа выстаўлена сапраўднае кніжнае багацце. Камплекты кніг серыі «Жыццё выдатных людзей» і «Эўрыка», тамы «Бібліятэкі сусветнай літаратуры» і «Жыццё ў мастацтве», кнігі па мастацтве, класіка, дэтэктывы. І амаль у кожнага што-небудзь з А. Дзюма — самага «хадавога» аўтара.

Вы не задалі сабе пытання, адкуль бярэцца такая літаратура? Тады паспрабуем разабрацца.

Па-першае, кожны з іх, што называецца, трымае «спос па ветру». Кожны з іх ведае, што ці сёння — заўтра ў магазіны навінна паступіць тая ці іншая дэфіцытная кніга. А адсюль — дзижурства ля магазінаў.

Па-другое, пабывае ля букіністычнага магазіна. І калі вы ідыце з салідным партфелем, да вас адразу кінецца двойка-тройка малайцоў. Яны літаральна атакуюць кожнага чалавек. А што вы несцеце? А што здаеце? Вось тут на сцэну і вышываюць, так сказаць, гэтыя прыліпалы. Людзі не любяць стаяць у чарзе, каб здаць свая кнігу. Дарэчы, там яшчэ бяруць камісійны збор. А тут, калі ласка, без чаргі, аплата на мінімалу. І многія спакушаюцца. А потым, што называецца, ад добрых камерсантаў кніга трапляе да «кітоў».

У кожнага з іх, безумоўна, маюцца салідныя сувязі. На базых, магазінах, кіёсках. А асабістыя знаёмствы — вялікая сіла. Можна, таму многія кнігі і не трапляюць на прылаўкі магазінаў.

Добрую кнігу можна дастаць толькі па знаёмству, — гаворыць мой сябар.

І хоць ён жартуе, а многае ў яго словах — праўда. Кніга ў нашы дні зрабілася цудоўным сезамам. Дзякуючы ёй, той-сёй адкрывае для сябе дзверы (безумоўна, не парадныя) прадуктовых і абутковых, ювелірных і гаспадарчых магазінаў. Прынцып: ты — мне, я — табе — развіты яшчэ вельмі шырока. Ты мне — кнігу, я табе — французскія духі і польскую памаду, крыштальную вазу ці мэблевы гарнітур.

У Мінскім абласным упраўленні кніжнага гандлю мне расказвалі, што ў іх вядзецца вялікая выхаваўчая работа сярод прадаўцоў і тавароведаў, прымаюцца строгія адміністрацыйныя меры да парушальнікаў правіл гандлю.

Безумоўна, гэта дае такі-сякі плён. Аднак тое, што дзсяткі экзэмпляраў адной кнігі трапляюць у адны рукі, пакуль не сведчыць на карысць эфектыўнасці такой работы.

Бо як растлумачыць тое, што адзін і той жа таварыш на працягу некалькіх месяцаў

кожны тыдзень гандлюе «Графам...» ці «Каралевай...»? Не друкуе ж ён іх сам.

Кніга стала дэфіцытам. І як зрабіць, каб ён не спенулявалі? Безумоўна, адных адміністрацыйных мер тут мала. Снажам, работнікі міліцыі могуць забараніць кніжнікам збірацца ў гэтым скверы. Тады яны знойдуць іншае месца. Між іншым, там збіраецца многа і сумленных людзей, якія прагнуць знайсці патрэбную кнігу, аддаць за яе менш патрэбныя.

Аднак адміністрацыйныя меры і тут патрэбны. Снажам, гэтыя кніжныя камерсантаў дзесьці працуюць, штодня ходзяць на работу. Дружыннікі, актывісты маглі б даведацца пра гэта, паведаціць пра месцу службы. Хай бы там паглядзелі, чым займаецца іх службовец, пагаварылі пра гэта на сходзе калектыву. Безумоўна, нарысць ад гэтага была б.

А таго-сяго варта было б прыцягнуць і да адназначнаці перад законам. Бо продаж кнігі па звышшаных цэнах — тая ж спенуляцыя.

На наш погляд, добрую дапамогу бібліяфілам могуць аказаць Таварыства аматараў кнігі і Упраўленне кніжнага гандлю. Чаму б, скажам, таварыству не арганізаваць клуб аматараў кнігі? У пэўныя дні ў адным з памяшканняў горада «кніжнікі» збіраліся б, наладжвалі кантакты. Тут можна было б арганізаваць і стол даведак, дзе б кожны атрымліваў пэўную інфармацыю аб пажаданых абменах. Ды хіба мала цікавых спраў можна арганізаваць у клубе? Былі б толькі жаданне і імперт.

У Новасібірску, скажам, на дапамогу аматарам кнігі прыйшлі работнікі букіністычнага магазіна. Тут на стэлажах яны выстаўляюць кнігі, удавальнікі якіх хацелі б іх абмяняць на ішчыя. Скажам, збор твораў Майн Рыда яго удавальнік хоча абмяняць на збор твораў Джэка Лондана.

Прадаўцы пра гэта паведамаляюць наведвальнікам. Словам, справу абмену работнікі магазіна ўзялі на сябе.

А чаму б, скажам, такі эксперымент не наладзіць у Мінску ці іншым гораце рэспублікі? Безумоўна, у сталіцы букіністычны магазін пакуль хутчэй нагадвае склад. Наспела пытанне аб пераводзе яго ў большы прасторны і прыстасаванае для гэтых мэт памяшканне. Там можна было б арганізаваць і аддзел антыкварнай кнігі, якога таксама пакуль няма ў магазінах рэспублікі.

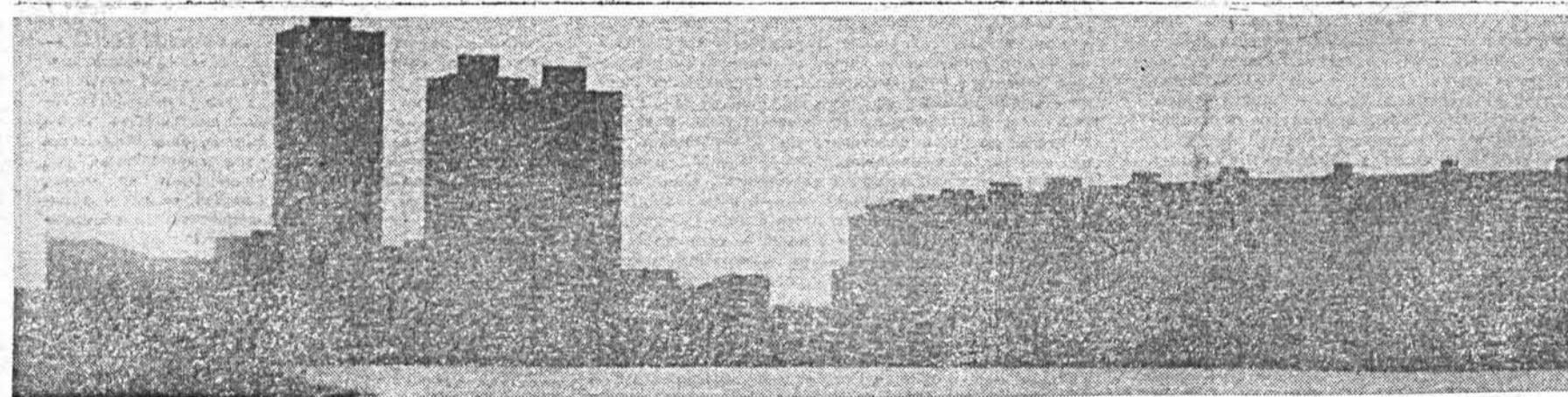
У нас маецца шмат добрых ініцыятыў па распаўсюджанню кнігі. Адна з іх — падпіска на выданні ў калектывах устаноў, на прадпрыемствах, будоўлях.

Пэўна, каб кніга не трапляла ў сквапныя рукі спекулянтаў, трэба шырэй выкарыстоўваць і гэтую форму. А яшчэ — паўненне фонду масавых бібліятэк, актыўная прапаганда іх навінак.

Толькі з прыцягненнем шырокага кола грамадскасці можна паставіць бар'ер перад спекулянтамі літаратуры. І тады мы не сустрэлі б у падваротні «мушкетэра». Тады мы не пачулі б:

— Хочаш «графа»?

А. АСТРЭЙКА.

Мінскараён «Усход-1».

Фотаэцюд Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

НА ПОЎДНІ Польскай Народнай Рэспублікі, ля падножжа Татранскіх гор, маляўніча раскінуўся курортны гарадок Закапанэ. У мінулым малавядомы Закапанэ сёння ведае ўся Еўропа. Зімою тут праводзяцца міжнародныя спаборніцтвы па скачках з трампліна, а ў канцы лета той жа трамплін служыць жывой зялёнай дэкарацыяй на Міжнародным фестывалі фальклору горных зямель.

Дзесяткі тысяч гледачоў, у тым ліку мноства турыстаў з усёй Еўропы з'язджаюцца сюды, каб пацешыцца самабытным народным мастацтвам. Про-

чалавека з наваколлем, праз удзел яго ў культывым, рэлігійным рытуале да сапраўды эстэтычнай значымасці танца, які нясе людзям радасць.

І зусім не выпадковы поспех фальклорных канцэртаў у Маскве, Ленінградзе, Мінску, у іншых гарадах краіны і шматлікіх еўрапейскіх фальклорных фестываляў, якія сталі істотнай прыкметай культурных кантактаў нашага часу. Сярод іх штогадовы фестываль у Закапанэ — адзін з самых папулярных і прадстаўнічых у Еўропе.

На працягу чатырох апошніх гадоў мне давялося быць тут у якасці члена

мастацтва савецкіх рэспублік. Паспяхова было выступленне калектыву з нашай Кабардзіна-Балкарыі, прысвечанае святу з выпадку нараджэння сына. У мінулым годзе ўкраінцы з Прыкарпацця паказалі провады на паланіну. Сёлета азербайджанскі ансамбль «Шэнлік» (радасць) з Ленкарані паказаў фрагмент вяселля ў Талышскіх гарах, дзе і сёння вяселле — вялікая падзея не толькі для сям'і, але і для ўсяго насельніцтва. Ленкаранцы ўзнавілі тую частку вясельнага свята (звычайна вельмі працяглага, да 40 дзён), калі нявесту прывозяць у дом жаніха.

Журы высока ацаніла работу ансамбля і яго кіраўніка, аднагалосна прысудзіла яму першае месца з уручэннем галоўнага прызга Залаты тапчык.

Той жа ўзнагароды, у групе ансамбля, удасноены балгарскі калектыв.

На фестывалі панавала агульная для ўсіх удзельнікаў, незалежна ад нацыянальнай прыналежнасці, зацікаўленасць, шчырасць, праўда пачуццяў. Захапляла і сакавітасць рытмаў, мелодый, і праўдзівасць звычайу, маляўнічасць касцюмаў, расфарбовак, узораў, упрыгожванняў. Для чулага мастака-прафесіянала матэрыял тут найбагацейшы! Шкада, што амаль не выкарыстоўваюць яго магчымасці нашы харэографы.

Фестываль у Закапанэ пацярджвае, што фальклорны рэпертуар можа жыць доўга, але ж кожнае пакаленне абавязкова ўносіць у яго нешта сваё. Мянюцца ўмовы жыцця, мяняецца чалавек, а часткова і яго эмацыянальнае ўспрыманне свету. Асабліва прыкметна гэта было ў выступленнях ансамбляў з сацыялістычных краін. Натуральная пераймальнасць, што існавала і існуе ў фальклору Румыніі, Венгрыі, Польшчы, робіць яго арганічнай, натуральнай з'явай сучаснага жыцця краіны, сучаснага чалавека.

І таксама натуральна, што моладзь, пераймаючы традыцыі старажытнасці, асыяляе іх сваімі, сённяшнімі адносінамі, уносіць вялікі зарад аптымізму і шчырасці.

На фестывалі дэманструваўся фальклор аўтэнтычны, натуральны, злёгка адрэцэпіраваны і стылізаваны, а часткова аўтарызаваны, і, нарэшце, — адноўлены фальклор (з тых мясцін, дзе ўжо не існуе жывая сувязь з народным танцам і музыкай). У большасці выпадкаў такі рэканструваны фальклор прывозяць на фестываль студэнцкія калектывы.

На жаль, з Мексікі — краіны, народнай асабліва здатны да танца, гарачага па тэмперату, прыехаў калектыв з эстраднай праграмай мюзік-хольнага плана. Гэта было рэзю вельмі яркае, эфектнае, аглушальна гучнае, і разам з тым, механічна зададзенае па рухах, аднолькавае касцюмаў, прычосак, упрыгожванняў і нават усмешак.

Што датычыць ансамбля з ЗША, то ён паказаў праграму з сучасных бытавых бальных танцаў. Гэтыя танцы — нескладаныя, дынамічныя, спартыўныя па стылю. Яны выконваюцца раскавана і свабодна. Гэта — танцавальны сінтэз элементару з некаторых еўрапейскіх танцаў мінулага і сучасных, вельмі ўдала абагульнены ў творчасці харэографу Мэры Джонсан.

Журы вымушана было, захоўваючы традыцыі і рэгламент фестывалю, вынесці за межы конкурсу абодва ансамблі, узнагародзіўшы іх заахвочвальнымі кубкамі.

Разам з тым нельга не адзначыць, што фестываль гэты характэрны дынамічнасцю сваіх традыцый: пашыраецца прадстаўніцтва краін і сярод удзельнікаў, і сярод журы: у рамках фестывалю ўключаюцца ўсё новыя і новыя віды народнай творчасці — спаборніцтвы музыкантаў і спевакоў-салістаў, агляды работ скульптараў, разьбяроў, жывапісцаў на шкле, майстроў керамікі, вырабаў з металу, а таксама дзіцячыя конкурсы. На пасяджэннях журы фестывалю ў Закапанэ абстаноўка творчая і гарачая, плённая і шумная... І гэта натуральна, калі ўявіць сабе, што гаворка перакладаецца на 8—10 моў, у тым ліку на англійскую, нямецкую, французскую, чэшскую, балгарскую, венгерскую, рускую і нават турэцкую.

Але шматмоўны склад міжнароднага журы добра разумее адзін аднаго. Яго аб'ядноўвае адзінства крытэрыяў, прынцыпаў, патрабаванняў, любоў да народнай творчасці і, вядома, нязменны яго старшыня прафесар Р. Райнфус.

Значэнне Закапанскага фестывалю цяжка пераацаніць. Фестывальныя сустрэчы спрыяюць росквіту не толькі народнага мастацтва — яны замацоўваюць узаемаразуменне паміж людзьмі.

На фестывалі ў Закапанэ...

ста дзіву даецца, як гэты невялікі гарадок умудраецца размясціць столькі гасцей, сярод якіх толькі ўдзельнікаў фестывалю больш як паўтары тысячы! На кожным прадстаўленні ў тэатры прысутнічае каля чатырох тысяч гледачоў, а на пляцоўцы стадыёна пры адкрыцці і закрыцці фестывалю звыш дзесяткі тысяч.

Дарэчы, гледачы тут выдатныя. Яны вельмі ветліва, добрамысліва і эмацыянальна сустракаюць выступленні ўсіх фестывальных ансамбляў. На заключным канцэрце, што працягваўся больш чатырох гадзін, людзі сядзелі ў непагадзь, прыкрываючыся толькі парасонамі...

Відаць, век навукова-тэхнічнай рэвалюцыі не выключвае, а, бадай, нават узмацняе імкненне людзей да натуральнай, спрадвечнай прыгажосці. Адсюль, мабыць, і ўзрастаючая за апошнія гады цікавасць да мастацкай творчасці народа. Тым больш, што фальклор і, у прыватнасці, музычна-танцавальны — гэта не толькі калектывная гістарычная памяць, але і жывы голас мінулага. У фальклоры мы знаходзім адлюстраванне найбольш істотных рысаў народнага характару, асаблівае яго нацыянальнага светаўспрымання.

У гэтым пераконвае нас і сама эвалюцыя грамадскай функцыі танца: ад утылітарнай ролі яго ў першабытным грамадстве, як аднаго са сродкаў зносі-

міжнароднага журы ад СССР. І ўдзельнікаў, і журы, і гледачоў фестывалю аб'ядноўвае атмасфера ўзаемнай цікавасці, павагі, добрамыслівасці. Тут — музыка, песня, танец хутэй, бадай, чым слова, дэпамагюць нам даведацца, зразумець самае галоўнае, самае цудоўнае ў душы народа, адчуць непаўторныя асаблівасці нацыянальнага характару.

Якімі рознымі паўстаюць тут горцы з Румыніі і Швецыі, Польшчы, і Італіі, Нарвегіі і Аўстрыі, Югаславіі, Іспаніі, СССР, Турцыі, Францыі, Венгрыі, Чэхаславакіі, Балгарыі... Як неподобныя яны ў праяўленні радасці!

...Апантанасць танцам, яркая, самазабыццёвая яго стылія — у венграў з мястэчка Шан. Ураўнаважаны, нетаропкія ў сваім танцы шеды. Адкрытая эмацыянальна выразнасць, вяселосць — у танцы румын.

...Іспанец з вострава Івіса сцвярджае ў танцы-імправізацыі сваю мужчынскую прывілею, уладу, а жанчына пакорліва, майкліва і непазбежна падначальваецца яму. Якое нечаканае гэтае відовішча ў параўнанні са звыклым у нашай прафесійнай харэаграфіі ўяўленнем аб Іспаніі.

...Звонкую радасць у рытме тарантэлы паказалі на адным з папярэдніх фестываляў італьянцы з Калабрыі. Тут — экспансіўнасць, сонечны зарад, бурнага тэмпераменту...

...Бяскітрасная прастата народнай вяселосці — бадай, галоўная адметнасць польскіх ігравых песень і танцаў. Асаблівай павагай і любоўю карыстаецца фальклор у палякаў. Кожны год на фестывалі з 26 ансамбляў выступае 5—6 польскіх калектываў. І кожная праграма выяўляе новы абрад або свята, новыя танцы або асаблівасці іх выканання ў тым або іншым мястэчку, горным раёне. Сапраўды здзіўляе багацце польскага фальклору!

Усё часцей ансамблі іншых краін прывозяць на фестываль у Закапанэ цэлыя фальклорныя прадстаўленні. «Вяселосць у суботу ля падножжа гор» — так называлася праграма нарвежскага калектыву. Простая і на дзіва пазычная кампазіцыя.

Своеасаблівае Эрфурцкага кірмашу, старанна адноўленага і прадуманага ва ўсіх дэталях, паказалі ў сваім фальклорным спектаклі ўдзельнікі ансамбля з Цюрынгіі (ГДР). Усё тут было натуральна, нават піва з бочкі, якім артысты частавалі гледачоў і членаў журы.

Штогод у Закапанскім фестывалі ўдзельнічаюць і прадстаўнікі народнага

Танцы ансамбль імя Яна Забалы з Закапанэ.

Сваё майстэрства дэманструюць артысты-аматары з Грэцыі.

Фота І. АБРАУЦА.

Э. ШУМІЛАВА,
кандыдат мастацтвазнаўства.

лектар раённага таварыства «Веды» Венямін Сідаравіч Смычок пасля публічнага выступлення крочыў дахаты. Крочыў паціху, пшэчэкаю, бо жонка была не спяшэца яму ў той вечар. Заўтра і доўга яшчэ пасля ён меркаваў чытаць у рабочых клубках адну і тую ж лекцыю — аб перажытках мінуўшчыны і як з імі змагацца.

Калісьці яшчэ розныя там Гіпакраты гаварылі, што без фізічнай нагрузкі не жыць чалавеку. Гультая, сідня падсцярага інфаркт ці яшчэ якая трагэдыя. Можна, і сабе ранічой услед за суседам пабегаць па стадыёне?

Венямін Сідаравіч, заклапочаны праблемай уласнага доўгажыцця, не заўважыў у канцы бульвара «засады». Там падпільноўвала свае ахвяры вядомая ўсюму гораду цыганка.

— Хадзі, мой харошы, хадзі, мой прыгожы! — ухаліла яна за руку, якая трымала папку з наборам лентчэй. — Што было і што будзе снажу, сардэчны!

— Хе-хе!.. Вось і не ўгада-ла: я не сардэчык, а язвеннік, — засмяяўся Смычок. — Пуцёу-ку ў Есентуці чакаю.

I. АНОШКІН

ПАСЛЯ ДОЖДЖЫКУ У ЧАЦВЕР

— То снажу, ці лёгнай будзе дарога, — не губляла надзеі пажывіца ўвэшная, з дымай цыгаркай у зубах, варажбітна. — Усю праўду снажу! Не снірася, пазалаци ручну!

— Яшчэ і не старыя рукі, маглі б знайсці які іншы заня-тан, — пасароміў Венямін Сідаравіч жанчыну. — Вось як гунку міліцыянера!

Пачуўшы пра міліцыянера, варажбітна адступіла да нустоў калючай шывшыны. Але Венямін Сідаравіч адно пагразіў і рушыў сваёй дарогай. То нахабніца адразу асмялела, цяжкімі каменнямі пусціла услед брыдныя словы:

— Каб табе ісці ды не дай-сці!.. Каб табе са сваёю партфел-ляй пад самазвал трапіці!..

— Каб ды кабы, выраслі б на тваім лаганым язычку гры-бы! — не заставаўся ў даўгу, паддражніваў раззлаваны Смы-чон.

— Трапіці!.. Пад калясніці!.. На гэтым жа тыдні!.. У чацвер і!..

— Пасля дожджыку ў чац-вер? Хе-хе!..

— Пасмяшеш тады... У чац-вер пераедуць колы цябе... Та-кая твая планіда... Без пазалоты паваражыла. Але што з грубянкі возьмеш?

Здарылася прыкраса сустрэча ў панядзелак, у той панядзе-лак жа і забылася. А назаўтра, у аўторак, зноў ні з таго ні з с-го прыгадалася. Ці не ўставіць у тэкс лекцыі колькі гнеўных радноў пра гэтыя вась вараж-бітак, якія на чужой бядзе на-жываюцца? Заадно высмеяць даверлівае мяшчанства — самы злосны мінуўшчыны перажы-так.

У сераду зноў не выходзіла з пазавелай галавы заклапоча-нага Веняміна Сідаравіча сивалная варажбітна са сваімі гніоснымі прадражненнямі. Хоць тое выедзенага яйка не варта,

але... Але, можна, і бываюць калі якія супадзенні!.. Машын вунь колькі разваліся!

У чацвер Венямін Сідаравіч цэлы дзень нарпеў над кан-спектам, баючыся куды-небудзь выйсці. Увечары пайшоў дождж. Па шыбах буйна забара-банілі кроплі, бліснула мала-на, ударыў пярун. Зачыняючы фортку, Венямін Сідаравіч вы-глянуў на вуліцу. Не зважаючы на лівень, па бліскучаму ас-фальту кацілі «Волгі», аўтобу-сы, грузавікі, Веняміну Сідара-вічу раптам чамусьці стала шнада самога сабе, Яго ахапіла ўжо не тое што незадаволе-насць, а трывога. Не пайсці? Дык жа там людзі збіраюцца. Але ці ж толькі дзень, што гэ-ты чацвер? Папярэдзіць — і ўсё.

— Але! Дом культуры? Смы-чок турбуе... Так, так, лектар... Камцае, развесілі аб'явы?.. Аб-явілі з фабрычнага радыёвуз-ла?.. А тут, прабачце, малю-

сеньная няўязка выйшла... Не, прадбачанасць... Так, так, за-няджукаю... А, бадай-што, заў-тра... Калі ўсё добра абыдзе-ца... Тут і жонка вярнулася.

— Ці ты, Веня, дома? А збі-раўся ж... — Назаўтра перанеслі... Толь-кі што званілі..

— То хуценька, на адной на-зе, вынесі ядро са смеццем... Пакуль не паехала машына... Мусіў месці. Ды тут страху ніякага: смеццявоз спакойнень-на стаіць пасярод двара. Веня-мін Сідаравіч падбежкам пера-скаю двор, калі з-за вугла до-ма з грозным вуркатаннем вы-сначыў матацыкл з калёскай. Ад неспадзяванку Венямін Сі-даравіч іннуў, паслінуўся і пласнуўся ў лужыну.

— Трэба ж ухітрыцца... На сваім двары! — калі вярнуўся мокры, запэцканы, ушчувала Гануля.

— Добра, што хоць так абы-шлося! — амаль што радасна азваўся на гэта Венямін Сіда-равіч. — Затое ўволю пасмяю-ся заўтра над бяглуздай цыган-кай. Хе-хе!..

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Малюні Л. ШУКАЛЮКОВА.

Паўло ДАВРАНСКІ

СВАЯ ФІЛАСОФІЯ

У хатніх дыскусіях Іван Пятровіч Кухта заўсёды паўставаў чалавекам, які ўмеє жыць. Падставай для такіх дыскусій заўсёды былі нібы незнарок кінутыя словы:

— Якія я сёння ў Кацярыны (гэта жонка Кухты) боцікі бачыла! Не боты, а лялькі. З доўгімі халюўкамі.

— Хіба твае горшыя?

— Параўнаў стар'е з мадэльным вырабам!

— Добрае мне стар'е — шэсцьдзесят руб-лёў уляпілі!

— На твой густ паспаздывалася, — фыр-кае жонка, хаця выбірае гэтыя боцікі сама.

— Іван Пятровіч такіх ботаў не купіў бы!

— Трэба было табе за яго замуж выхо-дзіць!

— Думаеш, прагдала б? Вось ты ў чарзе за халадзільнікам два гады стаіш, а ён ўжо сабе трэці на «Днепр-3» памяняў.

— Абыдземся і без «Дняпра», цяпер зімою і на балконе можна прадукты захоўваць...

— Бачу, усё жыццё даведзешца з табою так выкручваюцца...

Гэтыя дыскусіі абрыдзелі мне настолькі, што я вырашыў, азнаёміўшыся з Кухціным умелым жыццём, памяняць сваю тактыку ў практычным жыцці.

Нагода трапілася на імянінах у нашага агульнага знаёмага. Я прадбачліва сеў за стол каля Кухты і пачынаў выконваць кожнае яго пажаданне: го расказваў анекдоты, то расхваляваў яго на ўсе лады. Пад канец ве-чара Кухта цмокнуў мяне масляннай ад мая-нэзу губамі ў шчакі і аўтарытэтна сказаў:

— Во, хлопец! Пайшли — перакурум!

Мы выйшлі ў калідор. Кухта эфектна вы-цягнуў запальнічку, націснуў: з карабка вы-скачыў чорт, стукнуў капітком, і адтуль — бліснула полымя.

— Вось гэта штука! — сказаў я. — І як

вы, Іван Пятровіч, умудраецца такія рэчы знаходзіць, якія рэдка калі і магазінны пры-лавак бачыць?

— Гм, — распаўзлася самаздаволеная ўс-мешка на Кухціным твары, — тут справа тон-кая... Трэба мець талент.

— А ўсё-такі, калі не сакрэт?

— Ад цябе ў мяне сакрэтаў няма, — ікнуў Іван Пятровіч, — бо ты, як бачу, свой хло-пец. Гэтыя цуды, галубок, творыць звычайная аўтаручка. Вось гэтая. Дарэчы, французская!

Харкаўская — барахло... Аўтаручка і мой тонкі псіхалагічны аналіз...

— Гэта ўжо нейкі рэбус?

— Чаму рэбус? Просіцьнае нагляданне за жыццём грамадства. Своечасовы псіхалагічны ўдар па чалавечых эмоцыях, і жаданая рэч у тваёй кішэці.

— А гэта ўжо магія!

— Дзіўны ты... Вось я табе прывяду такі маленькі прыклад. Скажам, прынісаў доктар нейкаму там Іваненку дэфіцытнае лякарства. Так?

— Дапусцім...

— Прастак Іваненка за рацэпт і снюдаец-ца з аптэкі ў аптэку, а там яму: «Няма! Не было! Хто ведае, калі будзе!» Добра засноў-шы факт, што ў нас усюды баяцца скаргаў, як чорт ладану, я па такой лініі не іду. Ся-даю за стол і пішу скаргу ў галоўнае ап-тэчнае ўпраўленне. Так і так, маўляў, інвалід Айчынай вайны (а ветэранаў вайны ў нас усюды шануюць — гэта я ведаю добра) не мо-жа знайсці лекаў. І спакойненька чакаю са-бе... Галубок, праз некаторы час мяне наве-дамляюць і просяць (Чуеш? Прасяць!!!) ат-рымаць адпаведнае лякарства!

— Але ж гэта супярэчыць усякай маралі! Ды-вы ж і не інвалід!

— Мараль, галубок, гэта тое, што мяне вы-гадна і на што не існуе артыкула ў крмі-

нальным кодэксе. А найгалоўнейшае, скажу табе, гэта тое, што мой метад бездаказны ўсюды. Вось я, напрыклад, халадзільнічак са-бе цяпер памяняў. Пачуў кончыкам вуха (а тут не зявай!), што загадчык базы Прыдарож-ны запчасткі да ўласнага «Масквіча» шукае. Ага, — думаю сабе, вышэй галаву, таварыш Кухта, ты маеш халадзільнік.

— Зноў аўтаручка?

— Яна, галубок. Бяру французскую і ў мі-ністэрства пішу... Для інвалідскага «Маскві-ча» патрэбны...

— А каб узялі і правярылі, ці вы інвалід?

— Што тады?

— Хто там, галубок, дадумаецца да гэта-га? Ім абы хутчэй пазбыцца скаргі, бо за гэта ў нас па галоўцы не глядзяць. І вась атры-маваю запчасткі і да Прыдарожнага:

«Вам запчасткі патрэбны, а мне халадзіль-нічак сніцца па начах». Прыдарожны ледзь не з абдымкамі да мяне... Вось вам і мараль — ён задаволены і я цешуся. Што там ні гавары-це, а я вам так скажу: калі пачаў пісаць скар-гі, то і свет мне стаў родным татам. І пакуль у нашых установах навучацца, як належыць, на скаргі рэагаваць, я яшчэ пражыву ого-го-го! Вось надумаў кватэру на трохпакаёвую абмяняць — цеснавата нам з жонкай у двух-пакаёвай...

— Думаеце, удалася?

— А як жа! Я ўжо ведаю, каму і як па-скардацца. Да мяне ўжо так прывыклі, што калі ў якой-небудзь установе пачуюць проз-вішча, адразу кажуць: «Дайце яму, бо жы-цём з'есці!» Я не крыўдую. Няхай і грыбам называюць, абы ў боршч не кідалі. У мяне, як бачыце, свая філасофія... Ну, пайшли — яшчэ па чарцы перакуруім...

— Дучы дахаты, я задаў сабе адно адзінае пытанне:

— А што, калі жадаецца Кухце сваю двухпакаёвую кватэру на гарадскую ратушу абмяняць?..

Пераклаў з украінскай М. БАЗАРЭВІЧ.

Шана СМАХАНУЛЫ

Казахстан

ТЭЛЕГРАМА

Пакуль лянела тэлеграма нам, Сам госьць зайшоў, сназаў: — Салам!

МУДРАЦЫ

Спытаў Асёл: — Хто мудрасцю багаты? І адказаў Казёл: — Той, хто рагаты.

НЕПАЗБЕЖНЫ ЗАКОН

У тых мясцінах, Дзе ёсць асла, Ільям не пазбегнуць Ніяк пахвалы.

Пераклаў В. ШЫМУК.

Пятро СУШКО.

КАМАРЫНАЕ АБЯЦАННЕ

Раззваніліся ў бары Пустазваны-камары, Абцялі за паўгода Назбіраць калоду мёду. На гулянцы іх зауста, А ў калодзе — пуста-пуста.

ЛІШНЯЯ ВАГА

Паэту крытык раіў басам: — Падкуй, браток, свайго Пегаса. Паэт сназаў: — Яму ж, мой мілы, Насіць падковы не пад сілу

«Літаратура і искусство» — орган Министер-ства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі

Індэкс 63856.

АТ 01514

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-рава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказа-нага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палі-тычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і біб-ліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музы-кі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, ад-дзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і маса-вай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдак-тара], Уладзімір НЯФЁД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.